

МОНОГРАФИЯ

ЭМОМАЛӢ НУРАЛИЗОДА
БАХТИЁР СУЛТОН

**МАЪМУРИКУНОНИИ АНДОЗ
ДАР РУШДИ СОҲИБКОРИИ
ХУРДУ МИЁНА**

2000

U. M. M. J.
U. M. M. J.
U. M. M. J.
U. M. M. J.

42411
и антоз дар
и хурду

Kitob quyidagi ko'rsatilgan
muddatda topshirilishi shart

Oldingi foydalanishlar
miqdori

--	--

рӯҷа

ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ МОЛИЯ ВА ИҚТИСОДИ
ТОҶИКИСТОН

ЭМОМАЛИ НУРАЛИЗОДА
БАХТИЁР СУЛТОН

МАЪМУРИКУНОНИИ АНДӢЗ
ДАР РУШДӢ СОҲИБКОРИИ
ХУРДУ МИЁНА
(МОНОГРАФИЯ)

ДУШАНБЕ - 2025

УДК - 334.12
ББК - 65
Н - 90

Бо қарори ҷаласаи Шӯрои илмӣ-методи Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон аз 24.01.2025 №6/4.17 ба нашр тавсия шудааст.

Нурализода Э.Н., Бахтиёр Султон. Маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибкории хурду миёна. Монография. Душанбе - 2025. ҶДММ "Ҷоли аср" 205саҳ.

Мухаррир: н.и.и. Халифазода Ҷ.Б.

Муқарризон:

Хушвахтзода Қ.Х. - доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор, узви вобастаи АМИТ, Президенти Академияи миллии илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон

Раҳматзода Р. - доктори илмҳои иқтисодӣ, профессори кафедраи таҳлили иқтисодӣ ва омори Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон

Дар монография масъалаҳои мубрами низоми андозӣ ва маъмурикунонии он бо таваҷҷуҳ ба рушди соҳибкории хурду миёна дар шароити муосир, принсипҳо ва хусусиятҳои ҳоси низоми андозбандӣ дар субъектҳои соҳибкории маъмур, таҳлили вазъи низоми андоз ва маъмурикунонии он дар минтақаҳои кишвар, нишондиҳандаҳои баҳои самаранокии маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибкории хурду миёна, самтҳои асосии дастгирии давлатии рушди бизнеси хурду миёна, тақмили механизми ҳавасмандии андозӣ-молиявии субъектҳои соҳибкорӣ ва роҳҳои асосии баланд бардоштани самаранокии маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибкории хурду миёна дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди омӯзиш қарор дода шудааст.

Тавсияҳои илмӣ-амалии дар монографияи маъмур пешниҳодгардида дар соҳторҳои дахлдори давлатӣ ва маҳаллӣ, аз ҷумла мақомоти андоз ва соҳторҳои он дар минтақаҳои мамлакат зимни таҳия ва баррасии тағбики амалии Кодекси андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон дар рушди субъектҳои соҳибкорӣ метавон истифода намуд. Монография ба унвонҷӯёну муҳаққиқон ва доираи васеи алоқамандони адабиёти молиявӣ-иқтисодӣ тавсия қарда мешавад.

ISBN 978-99985-826-8-2

© Э.Нурализода., С.Бахтиёр - 2025

САРСУХАН

Рушди соҳибкории хурду миёна дар шароити раёмикунонии иқтисодиёт нақши калидӣ дошта, дар ҳалли вазифаҳои иҷтимои-иқтисодии кишвар хизмат менамояд. Маҳз дар ҳамин бахши соҳибкорӣ ҳама бартариётҳои иқтисоди бозорӣ таъмин гардида, вай дорон хусусиятҳои ҳоси рушди худ буда, доираи васеи андозеупорандагон ва қисмати зиёди аҳолиро бо ҷойҳои корӣ таъмин менамояд. Аз ҷониби дигар, барои сабук кардани бори андоз ба бахшҳои бизнеси хурду миёна, соода кардани тартибот ва қонунгузори аз ҳад печида дар соҳаи андозбандӣ, маъмурикунонии андоз татбиқ қарда мешавад, ки ҳангоми истифодаи муносиб муҳитеро фароҳам меорад, ки ба баланд бардоштани сатҳи дарамаднокӣ бучет ва рушди соҳаҳои иқтисодӣ таъсир мерасонад. Аз ин лиҳоз, таъсири маъмурикунони андоз, пеш аз ҳама, назорату санҷишҳои андозӣ ба таъмини рақобатпазирӣ, моли маҳсулотҳои ватанӣ, шугли пурмаҳсули меҳнат ва ҳавасмандии молиявии рушди соҳибкории хурду миёна равона мегардад.

Дар робита ба ин, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон зимни Паём ба Маҷлиси Олии кишвар аз 23 декабри соли 2023 чунин таъкид намуданд, ки: «...дар доираи сиёсати пешгирӣтаи давлату Ҳукумат доир ба дастгирии фаъолияти соҳибкориву сармоягузори дар замони соҳибистиклолӣ тадбирҳои зарурӣ амалӣ гардида, дар ин самт барои соҳибкорон имтиёзу сабукиҳои зиёд ҷорӣ қарда шудааст. То имрӯз ба онҳо беш аз 120 намуни имтиёзҳо ва сабукиҳои андозию гумруки пешниҳод шуда, шумораи соҳторҳои бақайдгирии давлатии фаъолияти соҳибкорӣ аз 4 ба 1 қам гардида

хизматрасонӣ дар ин самт ба таври ҷойгон ба роҳ монда шудааст. Дар соли 2022 маблағи имтиёзҳои андозиву гумрукии истифодагардида зиёда аз 12 миллиард сомони ро ташкил медиҳад. Аз ҷумла аз ҳисоби паст ва беко р кардани меъёрҳои 5 наму ди андо з зиёда аз 1,5 миллиард со монӣ ҳамчун дастгирӣ дар ихтиёри субъектҳои соҳибқорӣ бо қӣ мемонад. Дар натиҷа соли 2022 шумораи субъектҳои соҳибқорӣ ба 339 ҳазор расид, ки нисбат ба соли 2018 беш аз 76 ҳазор зиёд мебошад...»¹ Илова бар ин, бо риояи талаботи Кодекси андо з ва диғар санадҳои меъёрӣ-ҳукукии баҳши андо зӣ, раанди маъмурикунонии андо з, истифодаи усулҳои муосири иқтисодиёти рақамӣ ва хизматрасонҳои пешқадами электронӣ ба субъектҳои соҳибқорӣ, аз ҷумла соҳибқорони хурду миёна пешбинӣ гардидаст.

Мақса ди асосии ислохоти андо зӣ дар рушди соҳибқори хурду миёна ин дастгирии давлатии андо зӣ-молиявӣ, бахусус истифодаи имтиёзҳои андо зӣ, чори наму дани речаи махсуси андо збандӣ ва маъмурикунонии соддаи он ба ҳисоб рафта, он ба паст наму дани гаронии андо з, беҳтару хубтар ба роҳ мондани назорату санчишҳои андо зии субъектҳои соҳибқорӣ равона гардида, ба ҷамъовари и саривақтии маблағҳои андо зӣ ба бучети давлатӣ ва самаранокии фаъолияти мақомти андо з хизмат менамояд. Дар ин маврид, қорӣ наму дани шаклҳои махсуси имтиёзноки андо збандӣ барои субъектҳои соҳибқори и хурду миёна ба ин мақсадҳо мувофиқат наму да, он манфиатҳои давлат ва субъектҳои соҳибқори ро хифз наму да, ба таъмини устувори молияи давлатӣ мусонидат мекунад.

¹ Пасми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохили ва хориҷии ҷумҳурия», 23.12.2022 с.

Таҳлили ва зӣи низоми андо зӣ ва маъмурикунонии он дар минтақаҳои кишвар нишон медиҳад, ки ҳоло ҳам камбудҳои ва нуқсонҳои дар маъмурикунонии андо з дар рушди соҳибқори и хурду миёна ба назар мерасад, ки он аз натиҷаи назорату санчишҳои андо зӣ вобаста буда, зарурати тақмили низоми маъмурикунонии андо зро бо назардошти истифодаи технологияи муосири хизматрасонҳои андо зӣ тақозо менамояд. Ҳалли масъалаҳои мазкур аз бисёр ҷиҳат аз дастгирии давлатии рушди соҳибқори и хурду миёна ва баланд бардоштани самаранокии фаъолияти мақомти андо з вобаста буда, таҳқиқи ҷанбаҳои назариявӣ-амалӣ ва пешниҳодҳои мушаххасро онд ба низоми андо збандӣ ва маъмурикунонии субъектҳои соҳибқорӣ тақозо менамояд, ки он барои суботи молиявии кишвар барои солҳои минбаъда хизмат хоҳад наму д. Аз ин лиҳоз, мушкilotу масъалаҳои дар боло зикргардида, зарурати ҳаллу фабли онҳо, мақсад ва вази фаҳои асосии монографияи мазкурро фаро мегирад.

ФАСЛИ I.

ЧАНБАҲОИ НАЗАРИЯВИИ ТАШАККУЛИ МАЪМУРИКУНОНИИ АНДОЗ ДАР ШАРОИТИ МУОСИР

1.1. Асосҳои назариявии ташаккули маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқори хурду миёна

Фаъолияти соҳибқорӣ омили муҳими рушди иқтисодиди дилҳо кишвар ба ҳисоб меравад. Ташаккул ва инкишофи соҳибқори хурду миёна дар муқоиса бо дигар шаклҳои соҳибқорӣ хусусиятҳои хоси худро дошта, он ба бехшавии сатҳи зиндагии аҳоли ва ташкили ҷойҳои нави қорӣ равона мегардад. Ва рушди соҳибқори мазкур ба истеҳсол ва рақобатпазирии молу маҳсулоти ватанӣ, тақвияти муносибатҳои андозӣ-молиявӣ ва дигаргунсозҳои институтсионалии дар баҳши соҳибқорӣ мусоидат менамояд. Дар ин росто, қорӣ намудани низоми маҳсуси андозбандӣ ва маъмурикунонии он, ки манфиатҳои давлат ва субъектҳои соҳибқори хурду миёнаро ҳифзу намуда, ба таҳкими имкониятҳои қисмати даромади бучети давлатӣ нигаронида шудааст.

Иқтисоди бозорӣ дар навабати худ, ба навоарӣ, эҷодқорӣ ва мустақилияти фаъолияти хоҷагидорӣ ниёз дошта, тавассути рушди фаъолияти соҳибқорӣ, бахусус соҳибқори хурду миёна, ба баланд бардоштани сатҳи иқтимоӣ ва суботи молиявӣ хизмат менамояд. Ин ҷо, «...яке аз омилҳои муҳими таъбиқи сиёсати андозии қорхонаҳои хурду миёна, хавасмандҳои андозӣ-молиявӣ ва маъмурикунонии андоз ба ҳисоб рафта, тавассути сиёсати андозии давлат амалӣ мегардад...»¹ ки он ба воридшавии ҳаҷми бештари маблағҳои андозӣ ва

¹ Дементова Т.А. Проблемы налогообложения малого бизнеса /Т.А. Дементова// Финансы. - 2011. - №7. - С. 76-77.

бехтаршавии вазъи иқтимоии субъектҳои соҳибқори хурду миёна мусоидат менамояд.

Низоми андозӣ ва маъмурикунонии он бо таваҷҷуҳ ба рушди соҳибқорӣ механизми муҳими низоми андозбандӣ ба ҳисоб рафта, ба ҷамъовариҳои саривақтии маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ ва иқтисоди андозии кишвар мусоидат менамояд. Аз нигоҳи таҷрибаи қоричӣ, ҳангоми таҳқиқи чанбаҳои назариявии низоми андозӣ, қорқарди методологӣ-амалии маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқорӣ идома хоҳад ёфт.

Аз як тараф, агар маъмурикунонии андоз дар рушди субъектҳои соҳибқорӣ, аз ҷумла, соҳибқори хурду миёна таъсири мусбӣ расонида, ба таҳкими имкониятҳои даромадҳои бучети давлатӣ ва сатҳи сифати зиндагии ишонистан аҳоли мусоидат менамояд. Аз ҷониби дигар, таъсири манфии назорату санҷишҳои андозӣ боиси қамтар воридшавии маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ, қонунвайронқуноҳои бештари баҳши андозӣ ва инкишофи иқтисоди пинҳонӣ мегардад. Ин раванд, пеш аз ҳама, бо он асоснок мегардад, ки «...даромадҳои давлатӣ на аз ҳисоби баланд бардоштани меъёрҳои андозӣ ва қаронии андоз, балки аз ҳисоби зиёд намудани маблағҳои андозбандӣ ва истифодаи бештари имтиёзҳои андозӣ-молиявӣ меафзояд...»¹ Ин омилҳо, зарурати рушди низоми андозӣ ва чанбаҳои назариявии маъмурикунонии онро дар рушди фаъолияти соҳибқорӣ тақозо менамояд.

Аз ин лиҳоз, қорӣ намудани низоми маҳсуси андозбандӣ ва маъмурикунонии он дар рушди соҳибқори хурду миёна, бо назардошти таҷрибаи давлатҳои рушқардаи иқтисодӣ ҳел муҳим мебошад. Дар ин ҷода, муносибатҳои нави андозӣ ва сиёсати молиявии давлат мавқеи муҳим дошта, дар таъмини қисмати

¹ Лиффер, А.Б. Экономическая теория предложения. Сомонаи <https://lektsii.net/3-74227.html>.

даромати бучети давлатӣ аз ҳисоби рушди фаъолияти соҳибқорӣ, бахусус соҳибқории хурду миёна ва рақобатпазирии молу маҳсулотҳои ватанӣ мусоидат намуда, ба яке аз фишангҳои муҳими рушди субъектҳои соҳибқории хурду миёна ва ҷалби бештари сармояҳо ба рушди иқтисодиёти кишвар мегардад. Аз ин рӯ, давлат сиёсати андозии хурдо бештар тавассути амали намудани механизми маъмурикунонии андоз дар фаъолияти субъектҳои соҳибқорӣ пиёда месозад.

Маъмурикунонии андоз дар ин маврид ба сифати механизме баромад менамояд, ки тавассути назорату санҷишҳои андозӣ ва идоракунии самараноки мақомоти андозӣ кишвар роҳандозӣ мегардад. Ин ҷо дастгирии давлатии рушди соҳибқории хурду миёна ҳамчун механизми муҳими ташкили корхонаҳои нави хурду миёна ва ҷойҳои нави корӣ баромад намуда, ҳамчун механизми асосии дастгирии соҳибқории хурду миёна хизмат намуда, ҳамчун як унсурӣ ҳамоҳангсозии муносибатҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ хизмат менамояд.

Дар ин ҷода, маъмурикунонии андоз бо тавачҷух ба рушди соҳибқории хурду миёна нақши муҳим бозида, ба таъмини иҷрои қисмати даромадҳои бучети давлатӣ ва беҳдошти вазъи иҷтимоии аҳоли дар минтақаҳои мамлакат равона мегардад. Маъмурикунонии андоз дар ин раванд ба сифати фишанги муҳимми танзими муносибатҳои молиявӣ ва ҷалби бештари сармоя ба соҳаҳои иқтисоди миллии кишвар хизмат менамояд. Ин ҷо, муҳим он аст, ки «...маъмурикунонии андоз дар заминаи принципи самараноки низоми андозӣ, назорату санҷишҳои андозӣ ва воридшавии ҳарчӣ бештари маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ амалӣ мегардад...»¹

¹Дорофеева Н. А. Налоговое администрирование: Учебник / Н. А. Дорофеева, А. В. Брилон, Н. В. Брилон. -М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и Ко», 2013. - 296 с.

Аз ин, лиҳоз, рушди соҳибқории хурду миёна, ба паст намудани гаронии андоз ва таъсири маъмурикунонии андоз ба рушди минбаъдаи он бояд ҷиддӣ ва эҳтиёткорона бештар эҳтиёҷ дорад.

Маъмурикунонии андоз бо назардошти тамоюлҳои рушди иқтисодиёти рақамӣ ва раванди ҷаҳонишавӣ, тавассути назорату санҷишҳои андозӣ ва рушди технологияи пешқадами хизматрасониҳои андозӣ ба субъектҳои соҳибқорӣ, рақамикунонии раванди маъмурикунонии андоз ва рушди инноватсионии фаъолияти соҳибқорӣ бояд тақмил ёбад. Қабл аз он, ки низоми маъмурикунонии андозро дар кишвар омӯзем, муҳим аст, ки моҳияти иқтисодӣ ва мафҳуми маъмурикунонии андозро ҳамчун фишанги низоми андозӣ дар рушди фаъолияти соҳибқорӣ, аз ҷумла соҳибқории хурду миёна мавриди таҳқиқ қарор диҳем.

Агар ба мафҳуми «маъмурикунонӣ» аз нигоҳи назарияи илми идоракунӣ назар афканем, вай нисбатан мафҳуми нави иқтисодӣ буда: «ҳангоми «маъмурикунонии даромадҳои давлатӣ» ҳамчун шакли махсуси фаъолият барои таъмини уҳдадориҳои қисмати даромати бучети давлатӣ, ки ба ҷамъовариҳои маблағҳои андозӣ равона карда мешавад,¹ ва он: «... ҳамчун фаъолияти яқҷояи ҳайати кормандони мақомоти марбута дар ҷорӣкунии назифаҳо, салоҳият ва ваколатҳои хизматӣ махсус ёфта, дар доираи қонунгузории соҳаи мақури танзим карда мешавад...»² Аз ин лиҳоз, ҳамчун низоми махсуси идоракунии мақомоти андоз барои баҳисобгирии объектҳои андозбандӣ ва ба андозбандӣ алоқаманд, шаклу меъёру андозбандӣ ва иҷрои уҳдадориҳои андозии

¹Запольский С.В. О системе органов, администрирующих государственные доходы /С.В. Запольский // Субъекты советского административного права: сб. науч. трудов СЮИ. Свердловск, 1985. -С. 148.

²Оспанов, М.Т. Налоговая реформа и гармонизация налоговых отношений / М.Т. Оспанов. -СПб: УЭФ, 1997. -С. 289.

субъектҳои соҳибкор, аз ҷумла соҳибкории хурду миёна равона карда мешавад.

Бо вучуди таҳқиқотҳои дар ин бахш ба анҷом расонидашуда, ҳоло ҳам таҳқиқ ва омӯзиши ҷанбаҳои назариявӣ низоми андозбандӣ ва услуги баҳои самаранокӣ маъмурикунонии андоз бо таваҷҷуҳ ба рушди соҳибкории хурду миёна идома дошта, ба тақмил ниёз дошта, он «...ба яке аз омилҳои асосии рақобатпазирии молу маҳсулотҳои ватанӣ, ҷалби бештари сармояҳо ва татбиқи амалии сиёсати андозии давлат хизмат менамояд...»¹ Ин ҷо, сиёсати андозӣ дар рушди соҳибкории хурду миёна бояд дуруст ба роҳ монда шуда, ба инкишофи муносибатҳои нави андозӣ ва иқтисодӣ-иҷтимоии кишвар мусоидат намояд.

Сиёсати андозӣ дар ин раванд аҳамияти илмӣ худро гум накарда, баръакс, ҷиҳати давра ба давра бехтаршавии сатҳу сифати маҳсулоти ватнӣ, рушди муносибатҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ба ин васила, ба рақобатпазирии бештари молу хизматрасониҳо мусоидат менамояд. Ин ҷо, маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибкории хурду ба воситаи фишангҳои дастаҷамъона, ба мисли дастгирии давлатии соҳибкории хурду миёна, ҳамчун тадбирҳои мушаххаси илмӣ-амалӣ барои таъмини воридоти харҷӣ бештари маблағҳои андозӣ ба бучети давлат хизмат менамояд. Мақсаду вазифаҳои маъмурикунонии андоз дар ин маврид таъсири мусбӣ расонидан ба рушди муносибатҳои истеҳсолоти ҷамъиятӣ: истеҳсол, тақсимот, мубодила ва фурӯши молу маҳсулотҳо мебошад.

Дар Тоҷикистон низ ба мисли дигар кишварҳои собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ мафҳуми «маъмурикунонии андоз» дар назарияи илми иқтисодиёт ҷангоми гузариш ба иқтисодӣ бозорӣ пайдо шудааст. Истилоҳи

¹ Холодов, Л.Г. Вопросы государственного регулирования экономики. - М. 2006. - С. 244

«маъмурикунонии» (administration- руководство, управление) гирифта шуда, ҳаммаънои мафҳуми «идоракуноӣ» буда, ба тавсифи фаъолияти субъектҳои соҳибкорӣ ва самаранокӣ идоракунонии мақомоти андоз равона мегардад. Ҷуноне муҳаққиқони ватанӣ тафсири кардаанд: «аз нигоҳи институтсионалӣ маъмурикунонии андоз на ин, ки ба сифати институти ҷамъоварии андозҳо, балки унсури таркибии расмиеи ташкилӣ-ҳуқуқӣ, иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва идоракунонии низоми андоз баромад мекунад, ки барои иҷрои уҳдадорихои андозӣ хизмат менамояд»,¹ ки он дар рушди соҳибкорӣ ва таъмини иқтисодии андозии кишвар низ мақоми махсус дорад.

Дар робита ба ҷанбаҳои иҷтимоӣ-иқтисодии низоми андозӣ, назорату санҷишҳои андозӣ ва рушди муносибатҳои молиявӣ мафҳуми низоми андозӣ ва маъмурикунонии он низ инкишоф ёфтааст. Масалан, дар асрҳои миёна «...илова ба андозии замин, ки дар шакли хироч ситонида мешуд, боз қосибону савдогарон уҳдадорихои андозӣ доштанд...»², он барои деҳқонон ва хунардон ҳамчун шакли фаъолияти инфродӣ ва пардохтҳои молиро пулӣ муқаррар гардида, онро барои анҷом додани уҳдадорихои иловагӣ дар шакли иштирок дар бунёд ва ё таъмири иншооти истеҳкомӣ, ки ба тариқи ҷӯйборҳо, сохтмони иншооти пардохти андозу боҷҳо хашар иҷро мешуданд, тавассути пардохти андозу боҷҳо истифода мебуданд. Дар ин раванд, вазифаи ҷамъоварии маблағҳои андозӣ аз ҷониби лашкариён дар мавриди ситонидани андозу зақотҳо ва дигар пардохтҳо амалӣ

¹ Ҷумаев, Х.Қ., Маъмуров А.М. Ҷамъоварии андоз ҳамчун нишондандаи назорати андозӣ дар сатҳи минтақа / Х.Қ. Ҷумаев, А.М. Маъмуров // Паёми молия ва иқтисод. - №4 (28). - 2021. - С. 91-101.

² Убайдуллоев, Ф.К. Распределительные экономические отношения и категория «справедливость» в воззрениях таджикских мыслителей средневековья. /Ф.К. Убайдуллоев. Монография. - Душанбе: -Ирфон, 2020. - 224с.

гардида, зиёдаравӣ ва манфиатҳои худӣ онҳо дар мадди аввал гузошта мешуд.

Насируддини Тусӣ дар асарҳои илмӣ худ шаклҳо ва навъҳои гуногуни андозхоро дар замони Сомониён пешниҳод намуда, чунин намуди онҳоро номбар кардааст, яъне андозӣ ушр, ки аз ҳосили зироат ситонида мешуд ва бо номи даҳак дар байни халқ машхур буд, андозӣ хур, ки аз замини озод ва ашӯи озод рӯёнида мешуд; андоз аз амволи шахси мурда, ки исқот ном дошт; андозӣ панҷак (хумс), ки аз қосибӣ гирифта мешуд; анфол - аз ғанимати ҷангӣ, зақот, ки меъёраш ба 2,5% баробар буд ва ғайра.¹

Баъзе аз унсурҳои раванди маъмурикунонии андоз дар давлатдории Сомониён нисбат ба асрҳои қаблӣ бехтар буда, ҳисобдорӣ воридот ва харҷи андозу пардохтҳо дар девони маҳус сабт мегардид. Маъмурикунонии андоз, аз ҷумла назорату санҷишҳои андозӣ ба як низоми муайян дароварда шуда, низоми худсаронаи ҷамъоварии андозу бочҳо маҳкум карда мешуд. Дар давраи баъдӣ, дар замони Ғазнавиён, Қарахониён, Ғуриён, Хоразмшоҳиён, асосан, низоми андозӣ давраи Сомониён амал карда, дар ин давра дидагунҳои ҷиддие ба вучуд наомада буд.

Аз гуфтаҳои боло ба ҳулосае омадан мумкин аст, ки маъмурикунонии андоз ханӯз дар асрҳои миёна низ дар шаклҳои гуногун роҳандозӣ гардида, барои рушди низоми андозбандӣ ва идоракунии самараноки идоракунии давлатӣ истифода бурда шуда, тақмили низоми андозӣ ва дуруст ба роҳ мондани назорату санҷишҳои андозӣ дар рушди фаъолияти соҳибқорӣ дар шароити мусоир низ аз ҷоида ҳолӣ набуда, натиҷаи низоми он дар шакли афзоиши имконпазири воридоти

¹ Убайдуллоев, Ф.К. Институт "финансового партнерства" в ретроспективе [Текст] / Ф.К. Убайдуллоев // Финансово-экономический вестник, 2021, №4(28). - С. 107-115. ISSN: 2663-0389

андозӣ ба бучети давлат, сол ба сол зиёд шудани ҳаҷми онҳо зохир мегардад.

Дар шароити итисодиёти бозорӣ, ки даҳолати давлатӣ ба фаъолияти хоҷагидорӣ маҳлуд мебошад, маъмурикунонии андозро ба сифати фишанги маҳсуси фаъолияти мақомоти андоз, ки тавассути назорату санҷишҳои андозӣ дар рушди соҳибқории хурду миёна татбиқ гардида, он ҳамчун механизми муҳими танзими муносибатҳои андозӣ ва таъмини манфиатҳои давлат ва андозсупорандагон (субъектҳои соҳибқорӣ) хизмат намуда, ҳамчун нишондиҳандаи муҳими муайянкунандаи сатҳи сифати хизматрасониҳои андозӣ ва фаъолияти мақомоти андозӣ кишвар мебошад. Дар ин маврид назорату санҷишҳои андозӣ ба сифати фишанги муҳими маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқории хурду миёна баромад намуда, ба афзоиши харҷи бештари даромадҳои бучети давлатӣ ва суботи молиявӣ хизмат менамояд. Таъсири чунин механизм ба рушди муносибатҳои иқтисодӣ ва ҳадафҳои асосии рушди иқтисодиёти кишвар дар баҳши андозу молия барои соҳҳои минбаъда хизмат менамояд.

Фишанги мазкур бо назардошти рушди муносибатҳои молиявӣ, рушди фаъолияти соҳибқорӣ ва рақамикунони иқтисодиёт, идоракунии самараноки мақомоти андоз тақмил ва рушд меёбад. Таъи соҳҳои минбаъда маъмурикунонии андоз барои инъикоси сифати фаъолияти мақомоти андоз аз як ҷониб ва маъмулиятшиносии андозсупорандагон аз ҷониби дигар, хизмат менамояд.

Дар ҷараёни низоми андозбандӣ ва маъмурикунонии он дар рушди фаъолияти соҳибқорӣ вай ба яке аз механизмҳои асосии дастгирии давлатии рушди соҳибқории хурду миёна баромад мекунад. Маҳз дастгирии давлатии он аз низоми андозбандӣ ва

маъмурикунонии он вобастагӣ дошта, ба рушди устувори иқтисодӣ-иҷтимоии минтақаҳои кишвар мусоидат менамояд. Ин ҷо «...низомии андозбандӣ ба сифати фишанги муҳими танзими давлатии фаъолияти субъектҳои соҳибқории хурду миёна (СХМ) баромад намуда, зарурати хифзи манфиатҳои давлатӣ ва субъектҳои соҳибқории мазкурро тақозо менамояд...»¹. Аз ин хотир, давлат сиёсати андозии хурду тавассути маъмурикунонии андоз, махсусан назорату санҷишҳои андозӣ, бахисобгирии объектҳои андозбандӣ ва ба андозбандӣ алоқаманд, пешниҳоди хавасмандиҳои андозӣ-молиявӣ, аз ҷумла истифодаи бештари имтиёзҳои андозӣ роҳандозӣ менамояд.

Аз ин хотир, дар раванди андозбандӣ ва маъмурикунонии рушди соҳибқории хурду миёна хусусиятҳои хоси онҳо ба назар гирифта мешавад, ки онҳо чунин мебошанд:

- ин шакли соҳибқорӣ барои таъмини бештари бучети давлатӣ ва ташкили ҷойҳои нави қорӣ хизмат менамояд;
- низомии соддаи маъмурикунонӣ андоз, яъне назорату санҷишҳои андозӣ дорад;
- ҳолати ками қонунвайронкунҳои бахши андозӣ маҳз дар ҳамин шакли фаъолияти соҳибқорӣ мушоҳида мегардад;
- аз ҳама шакли соддаи низомии андозбандӣ (меъёри махсуси андозбандӣ ва бахисобгирӣ, ба мисли низомии пардохти патентӣ ва ғайра).

Дар шароити муосир ба масъалаи омӯзиши маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқории хурду миёна на он қадар диққат дода мешавад ва баъзе аз муқаррароти он дар Кодекси андоз ба тақмил ва диғаргунсозӣҳо ниёз дорад. Ин ҷо, масъалаи муҳим

¹Косов М.Е. Налогообложение предпринимательской деятельности / М.Е. Косов. Теория и практика: учебник. -М.: Юнити, 2012. - С. 174.

муносибати қормандони мақомоти андоз бо субъектҳои соҳибқории мазкур дар назар дошта мешавад.

Дар шароити рақамикунонии иқтисодиёт давлат таъмини қисмати даромади бучети хурдо бо захираҳои молиявӣ тибқи меъёру (стандартҳои) муқаррнамудаи байналмилалӣ роҳандозӣ намуна, дурнамо ва ояндабинии ҷоридшавии маблағҳои андозиро барои давораҳои миёнамӯҳлат ва дарозмӯҳлат ба нақша гирифта, кушиши бештари воридоти маблағҳои андозӣ ва диғар пардохтҳои ҳатмиро ба бучет таъмин менамояд. Ин ҷо, нишондиҳандаҳои маъмурикунонии андоз ба яке аз ченаки (махак)-и асосии низомии андозбандӣ бо таваҷҷуҳ ба рушди соҳибқории хурду миёна хизмат менамояд.

Дар ин маврид, суҳан дар бораи идоракунии низомии андозӣ ва фаъолияти қормандони мақомоти андоз бо таваҷҷуҳ ба рушди субъектҳои хурду миёна мебошад. Айни ҳол истифодаи фишангҳои андозӣ-молиявӣ, бахусус пешниҳоди имтиёзҳои андозӣ дар рушди соҳибқории хурду миёна, имкониятҳоеро фароҳам меорад, ки дар пасманзари бӯҳрони молиявӣ-иқтисодӣ таъсири хурдо ба ҷамъоварии бештари маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ мерасонад. Агар имтиёзҳои воғузоршуда гаронии андозро дар фаъолияти соҳибқории хурду миёна сабуктар қунад, натиҷааш дар баландтар шудани суръати рушди ҷунин намунаи фаъолият зохир мегардад ва дар ниҳояти қор, ба таҳкими пояҳои бунёдии иқтисоди миллӣ мунҷар мешавад. Ин ҳолат бо назардошти гуногунии (диференциатсияи) молу маҳсулотҳо ва шаклҳои хизматрасонӣ, пешниҳоди имтиёзҳои андозӣ ва диғар хавасмандиҳои андозӣ-молиявӣ дар раванди маъмурикунонии андоз оварда мерасонад.

Дар шароити муосир масъалаи бахисобгирӣ ва бақайдгирии субъектҳои соҳибқорӣ, пешниҳоди ҳисоботҳои андозӣ ва назорати саривақтии пардохти

андозу бочҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба бучети давлатӣ аз ташаккул ва таъсири маъмурикунонии андоз, бахусус, назорату санҷишҳои андозӣ вобастагӣ дорад. Аз ин лиҳоз «...назорату санҷишҳои андозӣ ҳамчун унсуре муҳими низоми маъмурикунонии андоз ба ҳисоб рафта, ҳангоми иҷрои функсияи назорати андоз воридшавии саривақтии маблағҳои андозӣ ва дигар пардохтҳои ҳатмиро ба бучети давлатӣ таъмин менамояд»,¹ ки он низ ба тақмил ниёз дошта, ба баланд бардоштани самаранокии фаъолияти мақомоти андоз равона менамояд.

Вазифаи маъмурикунонии андоз дар ин маврид аз пешгирии тағйиротҳои ивазшавандаи низоми андозӣ ва таъмини суботи молиявӣ манша гирифта, ба баланд бардоштани самаранокии мақомоти андоз ва сатҳу сифати хизматрасониҳои андозӣ ба субъектҳои соҳибқорӣ равона гардида, он «...таваассути танзими бахши иқтисодӣ-иҷтимоӣ ва назорату санҷишҳои андозӣ роҳандозӣ мегардад»,² ки татбиқи амалии сиёсати андозии давлат, бахусус назорату санҷишҳои андозӣ ва ба истифодаи бешгари имтиёзҳои андозии субъектҳои соҳибқории хурду миёна роҳандозӣ карда мешавад.

Дар шароити муосир масъалаи таъсири маъмурикунонии андоз ба рушди соҳибқории хурду миёна аз нигоҳи низоми муносибатҳои андозӣ на он қадар ҳуб таҳқиқ гардида, нақши таъсири назорату санҷишҳои андозӣ дар таъмини саривақтии маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ эҳсос мегардад. Масъулро зарур аст, ҳангоми таҳия ва татбиқи Кодекси андозии кишвар ҳавасмандии андозӣ-молиявӣ соҳибқорони истеҳсолӣ,

¹Водолянова В. А., Горлова В. В. Совершенствование налогового контроля как основной формы налогового администрирования в РФ // Азимут научных исследований: экономика и управление. 2020. Т. 9, № 3 (32). - С. 127-130.

²Налого и налогообложение. Учебник для вузов 2-ое изд./Под ред. Романовского, О.В. Врублевский. - СПб. - Питер, 2001. - 544с.

боз ҳам соддаву оммафаҳм намудани раванди маъмурикунонии андоз ва ба бехтар намудани фазои ҷалби сармоягузори чораҳои зарурӣ андешанд. Илова бар ин, баъзе аз мукаррароти Кодекси андозии кишвар дар ин самт ба тақмил ниёз дошта, фаъолияти соҳторҳои мақомоти андозӣ кишвар низ бояд ҷоннок карда шавад.

Дар ин раванд тақмили низоми маъмурикунонии андоз ҳамчун як фишанги муҳимми татбиқи амалии сиёсати андозии давлат бо мақсади таъмини фаъолияти самаранокии субъектҳои соҳибқории хурду миёна ва амалии намудани ҳадафҳои стратегияи миллии рушди иқтисодиёт кишвар, таъмини баробархукукии субъектҳои соҳибқорӣ, аз ҷумла субъектҳои соҳибқории хурду миёна муҳим арзёбӣ мегардад. Яъне, тадбирҳои андешидашуда бояд таъсири ҷиддии худро таваассути назорату санҷишҳои андозӣ бо таваҷҷуҳ ба рушди соҳибқории хурду миёна ва истифода аз технологияҳои пешқадами хизматрасониҳои андозӣ пиёда сохта, дар партави барномаи давлатии маъмурикунонии андоз роҳандозӣ карда шавад.

Дар баробари истифодаи самаранокии ҷамъоварии маблағҳои андозӣ, намудҳои паст намудани гаронии андоз, роҳҳо ва усулҳои ҳавасмандии андозӣ-молиявӣ субъектҳои соҳибқорӣ ва бахшҳои афзалиятноки соҳаҳои иқтисодиёти кишвар зарур мебошад. Мушкilotи маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқории хурду миёна ба татбиқи чораҳои дастаҷамъонаи дастгирии давлатӣ, бахусус, пешниҳоди имтиёзҳои андозӣ ва ҳавасмандии молиявӣ алоқаманд мебошад. Ин ҷо, масъалаи дастгирии давлатии рушди соҳибқории хурду миёна таваассути тақмили низоми маъмурикунонии андоз ҳеле муҳим буда, нақши танзими давлатии рушди фаъолияти соҳибқориро дар қаламрави кишвар муҳим арзёбӣ мегардад.

Маъмурикунонии фаъолияти соҳибқорӣ, ки усули муосири танзими давлатӣ маҳсуб меёбад, тавассути фишангҳо ва усулҳои вижае татбиқ мешавад, ба мисли унсури муҳимми татбиқи сиёсати давлатӣ дар соҳаи андоз, бозгӯи муассир будан ё набудани фаъолияти ниҳодҳои марбутаи андоз ва раванди андозбандӣ мебошад, ки оид ба масъала муҳаққиқон иттифоқи назар кардаанд.¹ Ба истилоҳи дигар, «...самаранокӣ танзими давлатии маъмурикунонии андоз ба сатҳи ҷамъовари маблағҳои андозӣ ва дигар пардохтҳои хатмӣ равона гардида, ҳамчун нишондиҳандаи муҳимми инъикоскунандаи сатҳу сифати низоми андозӣ баҳогузорӣ карда мешавад...».²

Илова бар ин, истифодаи ҳавасмандии молиявӣ-иктисодӣ, аз ҷумла, сабукиҳои андозӣ барои соҳибқории хурду миёна яке аз фишангҳои дар амалия санҷидашудаи андозӣ маҳсуб ёфта, самаранокӣи баланди худро барои таъмини суботи молиявӣ исбот кардааст.

Дар шароити муосир давлат маъмурикунонии андозро ҳамчун фишанги маҳсули таъсирсони ба рушди соҳибқории хурду миёна истифода менамояд, ки самаранокӣи он тавассути механизми самаранокӣ идоракунии мақомоти андоз ва манфиатҳои субъектҳои соҳибқории мазкур роҳандозӣ карда мешавад.

Самаранокӣи таъсири маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқории хурду миёна имкониятҳои фароҳам меорад, ки он шаффофият ва адолатнокии низоми андозбандӣ ва назорату санҷишҳои андозиро таъмин намуда, ба паст намудани гаронии андоз ва

¹Барулин, С.В. Ермакова Е.А, Степаненко В.В. Налоговый менеджмент: учебное пособие / С.В. Барулин, Е.А.Ермакова, В.В. Степаненко. -М.: Омск-Л, 2008. -269с.

²Чумабов, Х.К., Маъмуров, А.М. Ҷамъовари андоз ҳамчун нишондиҳандаи назорати андозӣ дар сатҳи минтақа / Х.К. Чумабов, А.М. Маъмуров //Пасми молия ва иқтисод. -№4 (28). -2021. -С. 92.

ҳавасмандии андозӣ-молиявии субъектҳои соҳибқорӣ таъмин мегардад, ки он бо назардошти рушди соҳаҳои иқтисодиёти миллӣ ва рушди фаъолияти соҳибқорӣ дар минтақаҳои кишвар, микдор ва сифати истеҳсоли молу маҳсулотҳои ватанӣ, пешниҳоди бештари имтиёзҳои андозӣ, самаранокӣи фаъолияти кормандони мақомоти андоз амалӣ карда мешавад.

Бартаарафнамоии камбудҳо дар раванди маъмурикунонии андоз ҳамчун омилҳои муҳими паст намудани гаронии андоз ва рушди фаъолияти соҳибқории хурду миёна хизмат менамояд. Аз ин хотир, баланд бардоштани самаранокӣи низоми андозӣ, таҳқиқи назариявӣ ва пешниҳоди ҳулосаҳои мушаххасро оид ба тақмили маъмурикунонии андоз бо тавачҷух ба рушди соҳибқории хурду миёна тақозо менамояд. Ташкили самаранокӣи фаъолияти мақомоти андоз ба кам намудани хароҷотҳои субъектҳои соҳибқорӣ ва пешниҳоди ҳисоботҳои андозӣ, таҳия ва қабули қарорҳои дахлдор оид ба пардохти саривақтии маблағҳои андозӣ вобаста мебошад. Ин ҷо, ислоҳоти баҳши андозӣ ва тағйироти институтсионалӣ низ муҳим буда, дар заминаи тақмили қонунгузории баҳши андозӣ, бахусус, маъмурикунонии андоз ҷиҳда сохта мешавад.

Бо ин мақсад Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барномаи миёнамуҳлати рушд ва мутобиксозии меъёрҳои андозиро бо шарту шароитҳои нави рушди фаъолияти соҳибқорӣ таҳия ва пешниҳод намудааст. Мақсади асосии барномаи мазкур мусоидат намудан ба ҷалби бештари сармояҳо ба рушди минтақаҳои кишвар ва дар заминаи он ташкили ҷойҳои нави қорӣ мебошад. Дар ояндаи наздик, дар баробари таъмини қисми даромади бучеги давлатӣ, инчунин, дигаргунсозии муносибатҳои андозӣ, истифодаи технологияҳои пешқадами хизматрасониҳои андозӣ, ташкили соҳибқории инноватсионӣ ва ташкили

чойҳои нави корӣ яке аз ҳадафҳои асосии сиёсати молиявии давлат ба ҳисоб меравад.

Мақсади ислоҳоти низоми андозӣ ва таъсири маъмурикунонии андоз низ дар ҷумҳурӣ аз содагардонӣ ва ҷори намудани низоми маҳсусии андозбандӣ, таъмини адолатнокии низоми андозбандӣ ва паст намудани гаронии андоз мебошад. Дар ин раванд, татбиқи стратегияи рушди иқтисоди миллӣ дар баҳши андозӣ-молиявӣ тайи солҳои охир диққати маҳсус дода шуда, он ба сифати механизми муҳими ғайӣ гардонидани бучети давлатӣ хизмат менамояд. Аз ин рӯ, маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибкории хурду миёна ба баланд бардоштани сатҳу сифати ҷамъоварии маблағҳои андозӣ, кам кардани хароҷотҳои мақомоти андоз ва бехтар намудани хизматрасониҳо ба субъектҳои соҳибкорӣ равона карда шудааст.

Мақсади ислоҳоти низоми андозӣ низ дар ҷумҳурӣ ин содагардонии маъмурикунонии андоз, мувофиқ намудани он ба рушди соҳибкории хурду миёна ва дар заминаи он шугли пурсамари аҳоли ва рақобатпазирии молу маҳсулоти ватанӣ ба ҳисоб меравад. Дар ин самт, дастгирии давлатии рушди соҳибкории хурду миёна омилҳои муҳим буда, он ба таъмини рушди устувори иқтисодӣ-иҷтимоии минтақаҳои кишвар мусоидат менамояд. Ин ҷо, соҳибкории хурду миёна дар ҷумҳурӣ ҳам аз нигоҳи соҳавӣ ва ҳам аз нигоҳи минтақавӣ-худудӣ хеле ғуноғунранг буда, он тавассути низоми андозӣ ва маъмурикунонии он амалӣ карда мешавад.

Ҳамин тарик, дар асоси таҳлил ва таҳқиқи таъсири маъмурикунонии андоз бо таваҷҷуҳ ба рушди фаъолияти соҳибкории хурду миёна ба ҳулоае омадан мумкин аст, ки он ҳамчун механизми маҳсуси низоми андозу молиёт дар таъмин намудани иртиботи мутақобилан судманди муносибатҳои баҳши давлатӣ дар симои мақомоти андоз

аз як тараф ва баҳши хусусӣ, дар симои соҳибкорон аз тарафи дигар саҳмгузор буда, ҳамчун ҷузъи муҳими идоракунии низоми молиявӣ барои татбиқи амалии сиёсати андозии давлат роҳандозӣ мегардад. Аз ин хотир, ҷанбаҳои назариявии ташаққули маъмурикунонии андозро бо таваҷҷуҳ ба рушди соҳибкории хурду миёнаро таҳқиқ намуда, ҷунин ҳулосагузорӣ намудан мумкин аст:

- низоми маъмурикунонии андоз - ин маҷмуи қоидаҳо, тадбирҳо ва фишангҳои дастаҷамъонае мебошад, ки ба баланд бардоштани интизом ва масъулияти андозии субъектҳои соҳибкории мазкур ва пардохтҳои маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ, кам намудани хароҷотҳои хизматрасониҳои андозӣ ва уҳдадорихои андозии субъектҳои соҳибкорӣ, баҳисобгирии дурустии объектҳои андозбандӣ ва ба андозбандӣ алоқаманд, таъмини ҳавасмандихои андозӣ-молиявӣ, баҳусус пешниҳоди имтиёзҳои андозӣ равона карда шудааст;

- таъсири маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибкории хурду миёна ҳамчун фишанги муҳими низоми идоракунии ва низоми маҳсуси андозбандӣ, ки тавассути низоми содаи маъмурикунонии андоз ба баланд бардоштани самараноки фаъолияти мақомоти андоз, бо риояи қоидаҳо ва шаклу меъёрҳои маҳсуси андозбандӣ ва назорату санҷишҳои андозӣ амалӣ карда шуда, ба ҷамъоварии харҷӣ бештари маблағҳои андозӣ равона мегардад;

- механизми амалкарди таъсири маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибкории хурду миёна аз танзими давлатии рушди фаъолияти соҳибкорӣ дар минтақаҳои кишвар вобастагӣ дошта, бо сарфи ками хароҷотҳои хизматрасониҳои андозӣ, ки ҳамчун фишанги маҳсуси танзими муносибатҳои андозӣ аз ҷенаку нишондиандаҳои баҳои сатҳу сифати фаъолияти самараноки мақомоти андоз вобастагӣ дошта, ба таъмини саривақтии

воридшавии маблағҳои андозӣ ба буҷети давлатии сатҳи гуногун равона карда шудааст;

- маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқори хурду миёна ба амалкарди принципҳои функсияҳо ва вазифаҳои асосии низоми андозбандӣ таъяс намуда, он дар навбати худ, аз омилҳои таъкилӣ-иктисодӣ, технологӣ-хоҷагидорӣ ва шакли меъёрҳои махсуси андозбандии соҳибқори хурду миёна вобастагӣ дорад.

Ҳамин тавр, омӯзиш ва таҳқиқоти ҷанбаҳои назариявии таъсири маъмурикунонии андоз ба рушди соҳибқори хурду миёна нишон медиҳад, ки он ҳамчун фишанги муҳими низоми андозӣ, инъикосгари муносибатҳои байни мақомотҳои давлатӣ (яъне, мақомоти андоз) ва андозсупорандагон (субъектҳои соҳибқорӣ) ба ҳисоб меравад.

1.2. Принципҳои хусусиятҳои хоси низоми махсуси андозбандӣ ва маъмурикунонии он дар рушди соҳибқори хурду миёна

Аз рӯйи хусусиятҳои хоси худ маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқори хурду миёна дар он инъикос меёбад, ки он дар шакли дастаҷамъонаи таъкилӣ-идоракуний, молиявӣ-иктисодӣ ва маъмурий, бо мақсади фароҳам овардани шароити мусоид ба рушди субъектҳои соҳибқорӣ ва идоракунии самараноки мақомоти андоз роҳандозӣ гардида, мақсади асосии он ҷамъоварии саривақтии маблағҳои андозӣ равона карда мешавад.

Аз нигоҳи методологӣ маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқори хурду миёна ҳамчун фишанге хизмат менамояд, ки он ба дигаргунисозии зудивазнаандаи муносибатҳои андозӣ мутобиқат намуда, аз маҷмуи тадбирҳои иборат мебошад, ба рушди устувори низоми молиявӣ, пешрафти иқтисоди миллӣ, афзоиши

самаранокии соҳибқори хурду миёна нигаронида шуда, ҳалли фасли масъалаҳои зеринро дар бар мегирад:

- ошкорнамоии вijaгиҳои маъмурикунонии андоз дар фаъолияти соҳибқори хурду ва миёна;

- услуби баҳои маъмурикунонии андоз дар заминаи баҳогузорӣ мегардад, ки ба бунёди шугли пурмахсул мусоидат намояд;

- маъмурикунонии андоз бояд дар заминаи принципҳои адолатнокии ва шафофияти низоми махсуси андозбандӣ ва таъмини ҳуқуқи субъектҳои соҳибқори хурду миёна амалӣ мегардад;

- самаранокии сатҳи маъмурикунонии андоз ва хизматрасониҳои андозӣ бо сарфи ками хароҷотҳо ва самаранокии фаъолияти мақомоти андоз роҳандозӣ карда мешавад.

Аз ҳамин гуфтаҳо чунин натиҷагирӣ кардан мумкин аст, ки давлат дар шароити иқтисоди бозорӣ маъмурикунонии андозро ҳамчун василаи муҳими таъбиқи сиёсати андозӣ истифода менамояд ва маъмурикуноний дар ин раванд ҳамчун механизми муҳими танзими муносибатҳои андозӣ, таъмини манфиатҳои давлат ва андозсупорандагон (субъектҳои соҳибқорӣ) ба инъикоси нишондиҳандаҳои асосӣ, ба мисли сатҳи сифати хизматрасониҳои андозӣ ва баланд бардоштани фарҳангӣ андозсупорӣ баҳогузорӣ ва натиҷагирӣ карда мешавад.

Дар ин маврид назорату санҷишҳои андозӣ ва санҷишҳои сайёр ба сифати фишанги таъбиқи амалии маъмурикунонии андоз хизмат намуда, ба рушди соҳибқорӣ, аз ҷумла соҳибқори хурду миёна таъсири мусбӣ расонида, ба афзоиши харҷӣ бештари даромадҳои буҷети давлатӣ ва суботи молиявӣ мусоидат менамояд. Таъсири чунин як механизм дар рушди муносибатҳои

андозӣ ва ҳадафҳои асосии рушди иқтисодӣ кишвар барои давраҳои дарозмуҳлат нигаронида шудааст.

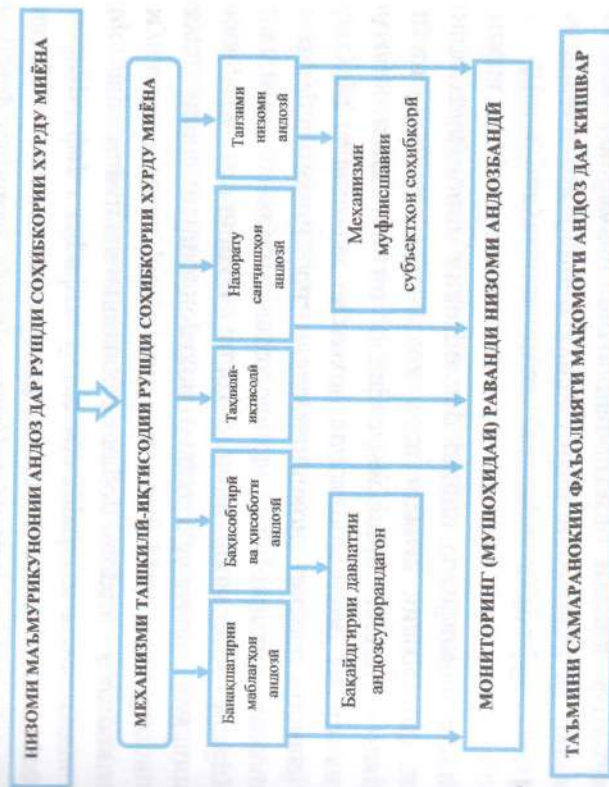
Мушкilotи раванди маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқоронии хурду миёна ба ҷой доштани нуқсонҳои дар татбиқи амалии сиёсати андозӣ ва барномаи маъмурикунонии андоз, муқаррар намудани меъёрҳои махсуси андозбандӣ ва соддагардонии маъмурикунонии он, пешгирӣ намудани ҳолатҳои ҳалалдор шудани тартиботи муқарраргардида, ҳанӯз ҳам мушоҳида шудани камбудҳои дар таъмини воридоти маблағҳо мувофиқи нақшаи пешбинишуда зохир мегардад.

Заминаи институционалӣ, яъне санаду меъёрҳои ҳукукии онро қонунгузорҳои бахши андозӣ, рушди низоми молиявӣ, ҷалби сармоягузорӣ ва рушди инфрасохтори бозорӣ ташкил дода, он дар Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, таҳияи Кодекси нави андоз ва дигар санадҳои меъёрӣ-ҳукукии кишвар матраҳ шудаанд. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «дар бораи химоя ва дастгирии давлатии соҳибқорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» ин сандаи муҳими он «химояи дастгирии давлатии рушди соҳибқорӣ дар ҷумҳурӣ ба ҳисоб рафта, шаклу усулҳои ҳавасмандкунӣҳои давлатии фаъолияти субъектҳои соҳибқориро муқаррар менамояд»¹, ки он дар раванди назорату санҷишҳои андозӣ низ хизмат намуда, барои амалӣ намудани ҳадафҳои сиёсати андозӣ, баҳусус, таъмини қисмати даромади бучети давлатӣ хизмат менамояд.

Дар таҷрибаи аксарияти кишварҳои хориҷӣ маъмурикунонии андоз аз нигоҳи воридшавии ҳаҷми бештари маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ ва самаранокии фаъолияти мақомоти андоз баҳоғузурӣ ва

¹Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи химоя ва дастгирии давлатии соҳибқорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон»//Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2008, №12, қ. 2, м. 997

натичагирӣ қарда мешавад. Ин раванд, самаранокии низоми андозӣ, бехтар намудани фаъолияти қормандони мақомоти андоз ва ҳавасмандии андозӣ-молияви соҳибқоронии хурду миёнаро таъмин намуда, таҳқиқи назариявӣ-методологӣ, пешниҳоди ҳулосаҳои мушаххасро онд ба тақмили маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқоронии хурду миёна таъозо менамояд. Бо назардошти ин, соҳтори функционалии ташаккули низоми маъмурикунонии андозии соҳибқоронии хурду миёнаро ҷунин тавсир намудан мумкин аст (расми 1.1)

Расми 1.1. Соҳтори функционалии ташаккули низоми маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқоронии хурду миёна
Сарчашма: таҳияи муаллиф

Дар расми боло ҷанбаҳои услубии маъмурикунонии андозро дар рушди соҳибқоронии хурду миёнаро мавриди омӯзиш ва таҳқиқ қарор дода, соҳтори функционалии

амалкарди онро дар рушди соҳибкории хурду миёна пешниҳод намудем.

Дар шароити кунунӣ раванди маъмурикунонии андоз механизми самаранокӣ дастгирӣ давлатии рушди соҳибкории хурду миёна масхуб ёфта, он тавассути принципҳои функсияҳои асосии низоми махсуси андозбандӣ ва маъмурикунонии он татбиқ мегардад. Дар илми иқтисодӣ нуктаи назари гуногун оид ба ҷанбаҳои услубии таъсири маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибкории хурду миёна мавҷуд мебошад.

Дар шароити муосир маъмурикунонии андоз, на ҳама паҳлӯҳои низоми андозбандӣ ва рушди соҳибкории хурду миёнаро фаро гирифта, баъзе муқаррароти концептуалии он дар марҳилаи ташаққул қарор дорад. Аксарияти мушкилоти маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибкории хурду миёна татбиқи ҷораҳои мушаххас ва амали намудани назорату санҷишҳои андозиро, ки тавассути меъёру шаклҳои махсуси андозбандӣ ва шакли соддаи маъмурикунонии он, ҳавасмандии андозӣ-молиявӣ, бахусус пешниҳоди имтизҳои андозиро тақозо менамояд. Амали намудани ин ҳадафҳо омӯзиши дастаҷамъонаи принципҳои махсусиятҳои хоси низоми андозбандӣ ва маъмурикунонии андозро дар рушди соҳибкории хурду миёна зарур мебошад.

Маъмурикунонии андоз таъсири худро ба вазъии молиявии соҳибкории хурду миёна мерасонад ва барои рушди минбаъдаи онҳо шароитҳои мусоид фароҳам меорад. Таҷрибаи аксарияти кишварҳои рушкардаи иқтисодӣ нишон медиҳад, ки бо назардошти хусусиятҳои хоси низоми андозбандии рушди соҳибкории хурду миёна ба натиҷаҳои хуби назаррас ноил гаштаанд.

Тайи солҳои истиқлолияти кишвар тадбирҳои маъмурикунонии андоз дар бахши соҳибкорӣ, аз ҷумла соҳибкории хурду миёна, татбиқи барномаҳои давлатӣ ва

минтақавӣ, аз ҷумла Барномаи рушди маъмурикунонии андоз (БРМА) то солҳои 2025 амалӣ гардида, ки имкониятҳои ҳеле хубро дар бахши пешниҳоди имтиёзҳои андозӣ-молиявӣ ба субъектҳои соҳибкорӣ ба роҳ мемонад. Лекин, таҷрибаи собит мекунад, ки иллати дуруст амал накардани маъмурикунонии андоз дар истифодаи нодурусти фишангҳои василаҳои назорату санҷишҳои андозӣ дар фаъолияти соҳибкорони хурду миёна мебошад, ки натиҷаи таъсири он ба ҷунин ҷанбаҳои асосӣ, ба мисли: ҳаҷми воридоти маблағҳои андозӣ ва диғар пардохтҳои ҳатмӣ ба бучети давлатӣ, самарайи назорату санҷишҳои андозӣ, бақияпулҳои андозӣ ва истифодаи имтиёзҳои андозӣ аз ҷониби соҳибкорони хурду миёна, ҳамчун ҷанбаҳои дуоимдараҷа баҳогузори карда мешаванд.

Вай ҳамчун як ҷанбаи асосии баҳои низоми андозӣ дар ҷумҳурии баҳогузори гардида, барои бехтар намудани муҳити соҳибкорӣ ва ҷалби бештари сармояҳо, таҳкими рақобатпазирии молу маҳсулоти ватанӣ, бояд тавассути иқтисоди рақамӣ роҳандозӣ карда мешавад. Дар ин раванд, зарурияти гуруҳбандии принцип ва механизмҳои асосии амалӣ намудани маъмурикунонии андоз ҳеле муҳим мебошад. Муҳаққиқон, аз ҷумла, ҷонибдори принципҳои: «шаффофӣ, риояи адолат, волоияти қонун, ҳамаатарафа будани маъмурикунонӣ, ба таври ихтиёрӣ анҷом додани уқладориҳо, масъулияти мақомоти андоз ва шахсонӣ ҳуқуқӣ барои иҷрои уқладориҳои андозӣ ва масъулияти худӣ андозсупорандагон буда, он ҳамчун механизмҳои муҳими субъектҳои соҳибкорӣ дар назди мақомоти андоз ба ҳисоб меравад»,¹ ки он аз ҷораҳои ташкилӣ -идоракунӣ, маъмурӣ-ҳуқуқӣ ва молиявӣ-

¹Хомяков, А.П. К вопросу о понятии и правовой природе налогового администрирования / А.П. Хомяков // Финансовое право. -2011. -№ 4. -С. 36.

иктисодӣ, таъмини риояи қонунгузории андозӣ манша мегирад.

Бо назардошти гуфтаҳои боло, самтҳои асосии тақмили маъмурикунонии андозро дар рушди соҳибқории хурду миёнаро чунин арзёбӣ мекунем:

- иртиботи мутақобилан манфиатбахши ниҳодҳои давлатӣ бо бахши хусусӣ дар ҷараёни маъмурикунонии фаъолияти соҳибқорӣ;

- тақмили асосҳои меъёрию ҳуқуқии низомии маъмурикунонӣ ва пешниҳоди сабукиҳои андозӣ ба соҳибқорон;

- истифодаи самараноки ҳавасмандиҳои андозии молиявӣ барои рушди соҳибқории миёна ва хурд;

- баҳисобгирии саривактии истифодаи имтиёзҳои андозӣ аз ҷониби субъектҳои соҳибқорӣ, аз ҷумла соҳибқории хурду миёна;

- нокифоя будани имкониятҳои хизматрасонии электронии андозӣ ба соҳибқорони хурду миёна дар самти пардохти маблағҳои андозӣ;

- баланд бардоштани донишҳои молиявӣ ва ҳуқуқии соҳибқорони хурду миёна дар минтақаҳои кишвар.

Истифодаи дурусти механизми иттилоотӣ-ахборӣ ва ҷорӣ намудани технологияи муосири хизматрасониҳои андозӣ дар раванди маъмурикунонии он, ҷорӣ намудани стандартҳои нави хизматрасониҳои фосилавӣ (онлайн) мутобик ба принципҳои байналмилалӣ ва истифодаи дурусти назорату санҷишҳои андозӣ, қорҳои тарғиботию фаҳмондадихӣ миёни субъектҳои соҳибқорӣ ба баланд бардоштани самаранокии фаъолияти мақомоти андоз муосидат менамояд. Дар ин раванд, механизми маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқории хурду миёна ба риояи санадҳои меъёрии соҳаи андоз ва қонунгузории соҳа мусоидат менамояд.

Ин раванд тавассути фишангҳое роҳандозӣ карда

мешавад, ки татбиқи онҳо риояи принципҳои махсуси андозбандӣ ва низомии соддаи маъмурикунонии он бо харочотҳои камтарин ва ҳафу таввакалҳои молиявии соҳибқорӣ иҷро мегардад. Чунончи, Неллобин Д.Е. се дастаи муҳимтарини усулҳои маъмурикунонии андозии субъектҳои фаъолияти соҳибқориро ҷудо мекунанд:¹

- таносуби низомии соддаи маъмурикунонӣ ва махсуси андозбандии фаъолияти соҳибқорӣ;

- иртиботи унсурҳои таркибии низомии махсус, аз қабили санҷишҳо ва назорати андозӣ, ки аслан василаи соддаи маъмурикунонӣ мебошанд;

- усули идоракунӣ, ки зина ба зина маъмурикунонӣ, вобаста ба принципҳо ва функцияҳои идоракунии низомии андозӣ амалӣ мегардад). Принципи адолатнокӣ ин риояи ҳуқуқи уҳдадорҳои субъектҳои соҳибқорӣ дар муқаррар намудани меъёру шаклҳои андозбандӣ, бахусус шакли махсуси андозбандӣ дар рушди соҳибқории хурду миёна, тақмили бахши қонунгузории андозӣ, аз ҷумла сандаҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ, махсусан Кодекси андозии кишвар, пешгирии қонунвайронкунонии бахши андозӣ оид ба пардохти уҳдадорҳои андозиро шомил мебошад. Илова бар ин, принципи мазкур дар асоси риояи хатмии манфиатҳои тарафайн, зимни татбиқи муносибатҳои андозӣ, аз як ҷониб, мановеи бахши хусусӣ ва аз дигар тараф, ба назар гирифтани манфиатҳои давлатро дар назар дорад.

Бо таъки ба гуфтаҳои боло, дар рушди низомии андозӣ принципҳои ва фишангҳои татбиқи амалии ҷараёни маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқории хурду миёнаро чунин гуруҳбандӣ намудем (расми 1.2).

¹Неллобин Д.Е. Система налогового контроля в РФ: теория и практика правового регулирования, актуальные проблемы и направления реформирования / Д.Е. Неллобин. - М. - 2008. - 235с.

ПРИНЦИПҲОИ АСОСИИ ТАЪСИРИ МАЪМУРИКУНОНИИ АНДОЗ ДАР РУШДИ СОҲИБҚОРИИ ХУРДУ МИЁНА

Принсипи адолатноқӣ	Сатҳу меъёри андозбандӣ бояд бо назардошти имкониятҳои рушди фаъолияти соҳибқорӣ, яъне дараҷаи даромаднокӣ онҳо муайян карда шавад.
Принсипи объективӣ	Ғузариши чораҳои дастаҷамъонаи маъмурикунонии андоз, аз ҷумла назоратҳои андозӣ дар заминаи рушди фаъолияти соҳибқори хурду миёна
Принсипи самараноки андозбандӣ	Низом ва раванди пардохти маблағҳои андозӣ, содда, фаҳмо ва таъмини самаранокии низоми андозӣ равона карда шавад.
Принсипи нигоҳи амалӣ асоснокӣ низоми андозбандӣ	Мутобикатӣ ва ҳамоҳангӣ байни субъектҳои соҳибқорӣ ва мақомоти андоз дар раванди андозбандӣ ва маъмурикунонии он аз нигоҳи илмӣ асоснок гарнад.
Принсипи хатмояти пардохти андозҳо	Низомияи андозӣ бояд ба пардохти хатмӣ маблағҳои андозии субъектҳои соҳибқорӣ нигаронида шавад.
Принсипи муайяни ва дақиқии андозбандӣ	Андоза, меъёр ва шакли усулҳои пардохти маблағҳои андозӣ аз ҷониби субъектҳои соҳибқори хурду миёна муайян ва дақиқ бошанд.
Принсипи динамизм	Низомии андозбандӣ бояд қавӣ ва содда буда, ба дигаргунсозҳои иқтисодӣ-иҷтимоӣ мутобикат намояд.

Расми 1.2. Принсипҳои асосии маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқори хурду миёна.

Сарчашма: таҳияи муаллифон

Маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқори хурду миёна як унсуре махсуси низоми андозбандӣ ба ҳисоб рафта, таҳқиқи омӯзиши ҷанбаҳои услубии он ҳеле муҳим буда, он тавассути назорату санҷишҳои андозӣ амалӣ гардида, вазифаҳо ва функсияҳо ба уҳда доранд, ки ба кам кардани хавфҳои молиявӣ ва паст намудани гаронии

андоз равона гардида, манфиатҳои давлат ва субъектҳои соҳибқорӣ, бахусус, соҳибқори хурду миёна бояд ба назар гиранд

Омилҳо ва усулҳои таъсири маъмурикунонии андозро бо таваҷҷуҳ ба рушди соҳибқори хурду миёна баррасӣ намуда, мо вобастагии ин низомиро аз шаклу меъёрҳои махсуси андозбандӣ, содагардони маъмурикунонии он ва дастгирии давлатии рушди соҳибқори мазкур мебинанд. Махсусан, истифодаи имтиёзҳои андозӣ ва паст намудани гаронии андоз, бехтару хубтар ба роҳ мондани назорату санҷишҳои андозӣ, таъмини манфиатҳои давлат ва субъектҳои соҳибқорӣ, тақмили баҳши қонунгузори андозӣ ва ғайра низ ба ин раванд таъсири худро мерасонанд.

Яъне, адолат дар муносибатҳои андозӣ маъноӣ баробар тақсим кардани ҳукуку уҳдадорихо, риояи баробари манфиатҳо, аз ҳар як субъекти соҳибқорӣ талаб кардани маблағи андоз мувофиқи меъёрҳои муқарраршуда, ки он аз ҳар як соҳибқор мувофиқи ҳаҷми даромад ё молу амволи он пардохт карда мешавад, ки тавозуни он риоя мегардад. Дар асоси ин принсип ду нуктаи назар ё (консепсия)-и ташаккул ва рушди низоми андозбандӣ ва маъмурикунонии он истифода бурда мешавад:

- шахсони ҳукуқӣ ва воқеӣ бояд мувофиқи фоидаи бадастовардашуда, аз ҳисоби истифодаи захираҳои иқтисодӣ андоз месупоранд. Риояи ин принсип аз истеҳсоли молу маҳсулотҳо ва хизматрасониҳои муайяни андозӣ ва фоидаи соҳибқорон ситонида мешавад;

- вобастагии маблағҳои андозӣ аз ҳаҷми даромади субъектҳои соҳибқори хурду миёна ва ё баръакс. Риояи ин принсип аз меъёри андозбандӣ аз истеъмоли молу ашёи манша гирифта, аз истеҳсоли молу маҳсулотҳои тайёр пардохт карда мешавад. Принсипи мазкур одилона

ба назар гирифтани принципи адолатнокиро нисбати субъектҳои соҳибқорӣ тақозо менамояд. Дар ин раванд, нақши назорату санҷишҳои андозӣ дар идоракунии фаъолияти субъектҳои соҳибқорӣ ҳеле муҳим мебошад.

Риояи принципи объективӣ дар амали намудани низоми маъмурикунонии андоз муҳим буда, аз ҷониби мақомоти андоз ҳамчун мақоми салоҳиятдор, дар заминаи риояи қатъии қонунгузорӣ ва муносибати соҳибқорони хурду миёна оид ба масъулияти пардохти маблағҳои андозӣ амалӣ карда мешавад. Чунки вай аз ташкили сохтори мукаммали низоми андозбандӣ, дақиқ ва ошкоро будани низоми андозбандӣ, самаранокии назорату санҷишҳои андозӣ ва суботи молиявии кишвар вобастагӣ дорад.

Дар маъмурикунони андоз оид ба фаъолияти субъектҳои соҳибқории хурду миёна як қатор принципҳои объективии андозбандӣ, ба мисли: принципи фасеҳӣ, шаффофияти андозбандӣ ва ҳавасмандии андозӣ-молиявии субъектҳои соҳибқорӣ ва ғайра низ муҳим мебошанд. Ин ҷо, принципи таносуби механизми махсуси андозбандии соҳибқории хурду миёна муҳим буда, вай ба қонунвайронкунӣҳои бахши андозӣ, қорҳои назоратиро санҷишӣ таъсири мусбӣ мерасонад.

Асли дигари маъмурикунонӣ ин риояи принципи самаранокии андоз мебошад. Самаранокӣ муқоисаи самарои санҷишу назоратҳои андозӣ ва ҳароҷоти ташкили рӯндани андозро дар назар дорад. Ин ҷо, самаранокии сатҳи маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқории хурду миёна аз ҷораҳои назорату санҷишҳои андозӣ (махсусан, санҷишҳои сайёрии андозӣ ва назоратҳои камералӣ, муоинаҳои хронометражӣ, ҷорӣ намудани ҷаримаҳо, танзими қарзҳои андозӣ ва ғайра) иборат буда, сатҳи ҷамъоварии маблағҳои андозӣ ба бучети давлатиро дар бар мегирад. Дар қиёс бо

ҳароҷотҳои иҷрошуда, аз ҷумла барои мақомоти марбута, бояд самарои иқтисодии ҷамъоварии андозҳо назаррас бошад. Агар ҳулоса кунем, риояи ин асл дар маъмурикунонӣ, самарабахшии фаъолияти низоми давлатиро дар назар дошта, унеури таркибии муносибатҳои андозӣ дар рушди фаъолияти субъектҳои соҳибқорӣ баромад менамояд.

Принсипи аз нигоҳи илмӣ-амалӣ натиҷабархши маъмурикунонӣ аз арқони назариявӣ методологӣ сарчашма гирифта, баррасии асосҳои методи муносибатҳои андозиро дар ин раванд бо истифодаи усулҳои муосири хизматрасониҳо дар соҳаи андоз амалӣ карда мешавад. Истифодаи ин принцип дар амалии рушди соҳибқории хурду миёна яке аз омилҳои асосии маъмурикунонии андоз, ки бо мутобикатӣ ва ҳамоҳангсозии муносибатҳои байни субъектҳои соҳибқорӣ ва мақомоти андоз, ки боиси дуруст ба роҳ мондани назорату санҷишҳои андозӣ мегардад.

Дар шароити муосир истифодаи дурусти дастовардҳои илмӣ-амалӣ ва техникӣ-технологӣ дар маъмурикунонии андоз, навҷорисозӣ ва истифодаи технологияи пешқадами хизматрасониҳои андозӣ дар ҷамъоварии саривактии маблағҳои андозӣ, ҷораҳои қорҳои тарғиботию фаҳмондадихӣ миёни субъектҳои соҳибқории хурду миёна ҷиҳати баланд бардоштани масъулият оид ба ухладорӣҳои андозӣ дар назди мақомотҳои давлатӣ талаботи ҳатмӣ мебошад.

Моҳияти принципи мазкур асоснок намудани таъсири маъмурикунонии андоз ба рушди соҳибқории хурду миёна буда, дар танзими муносибатҳои андозӣ ва идоракунии мақомоти андоз нақши калидӣ мебошад. Механизми амалӣ намудани он тавассути назорату санҷишҳои андозӣ сурат гирифта, вазифа ва функсияҳои онро ба уҳда дорад, ки онҳо ба кам намудани

хавфҳои молиявӣ ва таъминӣ манфиатҳои иштирокчиёни муносибатҳои андозӣ равона мегардад.

Бо ғарбии он манфиати субъектҳои соҳибқорӣ хурду миёна ҳифз гардида, меъёрҳои муқарраршудаи асноди амалкунандаи соҳа ғарбӣ ва татбиқ шуда, ғарбии андоз аз дӯши соҳибқорон сабуқтар шуда, ҳимояи ҳукуку манфиатҳои онҳоро ба инобат ғарбӣ, манфиатҳои ҳамаи иштирокчиёни муносибатҳои андозӣ, масъулиятшиносӣ, ошқорбаёнӣ, пешғарӣ ва барғараф намудани ҳолатҳои ғарбӣ нағардидани қонунгузории бахши андозро таъмин менамояд.

Принсипи ҳатмии пардохти маблағҳои андозӣ - ин зарурати ҳатмӣ, механизмҳо ва ғарбӣҳои таъсирасонро ба низоми андозбандӣ ва маъмурикунонии он дар назар дорад. Тақмили низоми андозӣ, пеш аз ҳама, ба ҳатми будани масъулияти пардохти маблағҳои андозӣ аз ҷониби субъектҳои соҳибқорӣ ва ғарбӣҳои самаранокӣ мақомоти андоз вобаста мебошад. Ҷунин муносибат имконият медиҳад, ки самаранокӣ ғарбӣҳои мақомоти андоз ва ғарбӣ ғардидани бӯҷети давлатии сатҳи ғуноғун таъмин карда шавад.

Принсипи муайяни ва дақиқӣ дар маъмурикунонии андоз бӯяд ба андоза, меъёру шаклҳои андозбандии субъектҳои соҳибқорӣ, аз ҷумла рушди соҳибқорӣ хурду миёна равона ғардад. Ин ҷо, бӯяд диққати асосӣ ба баланд бардоштани самаранокӣ дастғарии давлатии рушди соҳибқорӣ хурду миёна, идоракунии мақомоти андоз, бо роҳи дуруст ба роҳ мондани назорату санҷишҳои андозӣ, низоми пешқадами ҳизматрасониҳои андозӣ равона ғардад. Ба ин хотир, зимни маъмурикунонӣ бо хароҷоти қамтар ба роҳ мондани он, сифат ва ҳаҷми маблағҳои қамташаванда, осонғам будани меъёрҳои он диққат медиҳанд.

Принсипи динамизм, ба қавӣ ва содда будани низоми андозбандӣ ва маъмурикунонии рушди соҳибқорӣ хурду миёна ҳизмат намуда, ба диғарғунсозиҳои иқтисодӣ-иқтисомӣ ва сӯёсати андозии давлат ниғаронида шудааст. Аммо, татбиқи амалии ин принсипи мушқилиҳои зиёдеро ба миён меорад, ки дар раванди он манфиатҳои субъектҳои соҳибқорӣ ва давлат бӯяд дар маддӣ аввал ғуноғта шуда, барои ҳифзи манфиатҳои давлатӣ, аз ҷумла қамъоварии маблағҳои андозӣ ба бӯҷет ва сатҳу сифати индигай равона мегардад. Амали намудани принсипи маъмур аз одилона ва оқилона роҳандозӣ намудани назорату санҷишҳои андозӣ ва ҳавасмандӣҳои андозӣ-молиявии соҳибқорони хурду миёна, нақш ва аҳамияти онҳо дар татбиқи амалии ҳадафҳои иқтисодии кишвар иборат мебошад.

Самаранокӣ ғарбӣҳои соҳибқорӣ хурду миёна бевосита аз тақмили маъмурикунонии андоз аз раванди қамъоварии маблағҳои андозӣ ва низоми андозбандии субъектҳои соҳибқорӣ вобастағӣ дорад. Дар шароити муосир масъалаи баҳисобғарии объектҳои андозӣ ва ба андозбандӣ алоқаманд, ҳавасмандӣҳои андозӣ-молиявии субъектҳои соҳибқорӣ, дуруст ба роҳ мондани назорату санҷишҳои андозӣ, саривақт воридшавии маблағҳои андозӣ ғишанғи асосии маъмурикунонии андоз ба ҳисоб меравад.

Омили муҳими сӯёсати андозии давлат дар таъсирӣ маъмурикунонии андоз ин тадғирҳои махсус оид ба баланд бардоштани дастғарии молиявии рушди соҳибқорӣ хурду миёна ба ҳисоб меравад, ки ҳоло «...дар раванди маъмурикунонии андоз қамбӯдиҳои қиддӣ ҷой

дорад...».¹ ки бартарафсозии онҳо аз дуруст ба роҳ мондани назорату санҷишҳои андозӣ ва функцияҳои он дар раванди низоми андозбандӣ мебошад. Аз ин ҷо бармеояд, ки ташкили самараноки фаъолияти мақомоти андоз аз сатҳи ҷамъоварии маблағҳои андозӣ ва назорату санҷишҳои андозӣ вобастагии калон дошта, бо ёрии онҳо шаклу меъёрҳои махсуси андозбандии субъектҳои соҳибқорӣ бо сарфи ками хароҷотҳои хизматрасонии андозӣ муайян ва баҳогузорӣ карда мешавад. Дар ин раванд, назорату санҷишҳои андозӣ (махсусан, санҷишҳои сайёр ва назоратҳои камералӣ, татбиқи ҷораҳои маъмурий ва танзими қарзҳои андозӣ ва ғайра) ҳамчун фишанги муҳими идоракунии муносибатҳои андозӣ ба ҳисоб меравад, ки он дар раванди маъмурикунонии андоз нақши махсус дорад, ки онҳоро чунин пешниҳод менамоем:

- тақмили низоми автоматикунонии баҳисобгирии объектҳои андозбандӣ ва андозбандӣ алоқамандӣ субъектҳои соҳибқорӣ;
- боз ҳам осонтар намудани маъмурикунонӣ ва умуман, меъёрҳои андозбандии фаъолияти соҳибқорӣ;
- дар амал татбиқ намудани мукаммал соҳа, мукаммал кардани тартиби бароҳмонии санҷишу назоратҳои мақомоти андоз, арзёбии натиҷабархши фаъолияти он ва ғ.

Дар таҷрибаи раванди маъмурикунонии андоз ба рушди соҳибқории хурду миёна усулҳо ва методикаи таҳлил ва баҳогузории худро дорад. Пеш аз ҳама, усули таҷрибавӣ-эксперименталӣ, ки барои муайян кардани

¹ Паёли Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Душанбе, 23.04.2014.

ҳаҷми воридоти андозӣ дар як даври ҳисоботӣ аз фаъолияти соҳибқорӣ, истифода мешавад: муайян намудани манбаъҳои иловагии андозбандӣ ва пешниҳоди имтиёзҳои андозӣ ба соҳибқорони хурду миёна, тамоюли норидшавии ҳаҷми бештари маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ, баҳои самаранокии фаъолияти мақомоти андоз, пешниҳоди имтиёзҳои андозӣ-молиявӣ ба субъектҳои маъмур, тағйироту иловаҳо ба қонунгузории андозӣ ва ғайра.

Механизми амалӣ намудани назорату санҷишҳои андозӣ, аз бақайдгирии субъектҳои соҳибқории хурду баҳисобгирий ва назорати фаъолияти мақомоти андоз манша гирифта, бо чунин тартиб гузаронида мешавад:

- мавқеи ҷуғрофии субъектҳои фаъолияти соҳибқорӣ ва иншооти марбут ба онҳо;
- маҳалли фаъолияти соҳибқорони инфиродӣ ё шахсони ҳуқуқӣ дар навоҳии кишвар;
- мавқеи ҷойгиршавии қорхонаҳо, созмонҳои марбут ба фаъолияти соҳибқорӣ, аз ҷумла васоити нақлиёт, амволи ғайриманқули онҳо, ки дар ихтиёри соҳибқорони маъмур қарор доранд.

Иҷрои амалии функцияи маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқории хурду миёна аз чунин уҳдадорихо иборат мебошад: бақайдгирии воридоти андозӣ ба бучети давлат аз ҳисоби фаъолияти соҳибқорӣ; бароҳмонии санҷишу назоратҳои андозӣ ҷиҳати пайгирии иҷрои уҳдадорихои андозӣ; мунтазам муқоиса намудани хароҷоти иҷроӣ вазираҳои хизматии мақомот бо натиҷаҳои бадастовардаи онҳо зимни ифои вазифа. Назорату санҷишҳои андозӣ бояд саҳеҳ ва дақиқ ба роҳ монда шуда, шаффофияти иҷроӣ уҳдадорихои андозӣ аз ҷониби субъектҳои соҳибқории хурду миёна дар давраи ҳисоботи таъмин намояд. Пйёда сохтани чунин тадбирҳо, аз давлат ва мақомоти андоз назорати риояи

қонунгузории бахши андозиро тақозо намуда, ба воситаи маъмурикунонии андоз, аз ҷумла назорату санҷишҳои андозӣ роҳандозӣ карда мешавад.

Барои амалӣ намудани ин ҳадафҳо дар бахши соҳибқори хурду миёна дар шароити бухрони молиявӣ-иқтисодӣ, пеш аз ҳама масъалаи татбиқи амалии механизми маъмурикунонии андоз ба ҳисоб рафта, андешидани тадбирҳои зеринро тақозо мекунад, аз ҷумла:

- рақамикунонии пешниҳодоти ҳисоботҳои (эъломияҳои) андозӣ ва татбиқи усулҳои муносири ба пешрафти технологияи иттилоотӣ асосёфта;

- содда ва омафҳм намудани шаклу меъёрҳои андозсипонӣ ва ҳисоботҳои андозӣ барои субъектҳои соҳибқории мазкур;

- тағйиротҳои ҷиддӣ дар пешниҳоди ҳисоботҳои муҳосибӣ ва андозӣ, ки садди роҳи рушди соҳибқории хурду миёна мегарданд;

- мушкилиҳои дар тартиби ҳуҷҷатгузорӣ ва баҳисобгирии низоми соддаи андозбандӣ дар рушди соҳибқорони хурду миёна, ки тибқи он пардохтҳои андозӣ ва бочҳо бо як варақаи ҳисоббарбаркунӣ ба таври электронӣ амалӣ мегардад.

Барои самаранок ба роҳ мондани маъмурикунонии андоз ва пардохти саривактии маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ, истифодаи низоми содакардашуда ва махсуси андозбандӣ барои субъектҳои соҳибқории хурду қобили қабул мебошад. Интиҳоби низоми андозбандӣ ва дар заминаи он, шакли ҳисоботи муҳосибӣ дар қаламрави кишвар аз яқдигар фарқ менамояд. Масалан, субъектҳои соҳибқории хурду миёна ҳангоми истифодаи низоми содакардашудаи андозбандӣ метавонанд, ҳисоботи муҳосибии худро дар шакли содакардашуда ё махсус, дар мавриди бақайдгирии китоби даромаду хароҷотҳои соҳибқорӣ, ки ба кам намудани хароҷотҳои баҳисобгирии

ва сарфаи вақти кормандони мақомоти андоз равона карда шавад. Лекин, дар ин маврид, мушкилотҳои баҳисобгирии дар ҳисоббарбаркунҳои бучетӣ ва фондҳои ғайрибучетӣ ба амал бароварда мешаванд. Дар ин маврид ду шакли баҳисобгирии фаъолияти субъектҳои соҳибқорӣ ва ҳисоботҳои андозӣ роҳандозӣ карда мешавад.

Дар барномаи маъмурикунонии андоз то солҳои 2025, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2019, № 643 тасдиқ карда шудааст, дар қисмати вазифаҳои маъмурикунонии андоз дар самти таҳкими механизмҳои ҳавасмандҳои андозӣ-молиявии субъектҳои соҳибқорӣ ва ҷалби сармояҳо дар раванди маъмурикунонии андоз, коҳишёбии хароҷотҳо онд ба иҷрои уҳдадорихои андозӣ, ташаққули низоми устувори андозбандӣ барои субъектҳои соҳибқории мазкур шартӣ муҳим мебошад.

Ҷиҳати идомаи ислохоти андозӣ дар баробари тақмили низоми маъмурикунонӣ, инчунин, кам кардани ҳиссаи иқтисоди низоми, рақамикунонии ҳизмаграссонҳои андозӣ ва таъмини иртиботи мустақиму пайвастаи байни низоми давлатӣ дар соҳаи андоз ва субъектҳои тичорати хусусӣ, бунёди муҳити рақобатӣ, тавсеаи маърифати молиявии субъектҳои соҳибқорӣ, зина ба зина бартараф намудани ақибмонӣ дар гузариш ба иқтисодиёти рақамӣ пешбинӣ мегардад. Аммо ин тадбирҳо ҳоло ҳам кофӣ набуда, зарурияти тақмили маъмурикунонии андоз, бахусус, назорату санҷиҳои андозиро дар рушди соҳибқории хурду миёна тақозо менамояд.

Ҳулоса, самти муҳими баҳои услуби самаранокии низоми андозӣ ва таъсири маъмурикунонии андоз дар рушди субъектҳои соҳибқории хурду миёна аз татбиқи амалии чунин чорабиниҳо вобастагӣ дорад:

- баҳисобгирии субъектҳои соҳибқорӣ ва объектҳои андозбандӣ ва ба андозбандӣ марбут, татбиқи реҷаи маҳсуси андозбандӣ, низоми соддаи маъмурикунонии он, таъмини самарабахшии санҷишу назоратҳои андозӣ, ки бо нишондиҳандаҳои даромади бучети давлат маълум мегардад;

- бароҳмонии маъмурикунонии андозӣ, ҳукуку манфиатҳои иштирокчиёни ҳамаи муносибатҳои андозӣ, баҳсус, соҳибқорони хурду миёна бояд ба инобат гирифта шавад;

- ҳавасмандгардонии андозӣ-молиявии субъектҳои соҳибқории хурду миёна, аз ҷумла низоми маҳсуси андозбандӣ ва содакардани маъмурикунонии он бояд вазифаи аввалиндараҷа бошад;

- дар Кодекси андоз муқарраротҳо оид ба таъсири маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқории хурду миёна ва назорату санҷишҳои андозӣ тақмил ёфта, қонунӣ, объективӣ, дастрасӣ, самаранокӣ ва ошқор будани маълумотҳо оиди раванди андозбандӣ, қорҳои фаҳмондадиҳии иҷрои қонунгузории баҳши мазкур ва масъулияти субъектҳои соҳибқории мазкур диққати маҳсус дода шавад.

Умуман, самаранокии фаъолияти мақомоти андоз аз таъсири маъмурикунонии андоз ба рушди субъектҳои соҳибқории хурду миёна вобастагӣ дорад. Вай дар заминаи дастгирии давлатӣ, ба мисли танзими давлатии низоми андозӣ ва дуруст ба дуруст ба роҳ мондани назорату санҷишҳои андозӣ равона карда мешавад. Самаранокӣ амалкарди фишангҳои маъмурикунонии андоз дар рушди субъектҳои соҳибқории миёна имконият медиҳад, ки баҳисобгирии ва назорати субъектҳои соҳибқорӣ, иншооти дахлдор ва объектҳои муносибатҳои андозӣ дуруст анҷом дода, воридоти ҳар чӣ бештари маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ таъмин гардад.

1.3. Таҷрибаи хориҷӣ оид ба маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқорони хурду миёна

Таҳқиқ ва омӯзиши раванди маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқорони хурду миёна муаммои бисёрҷанба буда, аз он ҷиҳат мубрам мебошад, ки норасоии маблағҳои бучети давлатӣ ва рушди ғайрисамаранокӣ фаъолияти соҳибқорӣ, баҳсус соҳибқории хурду миёна ба камшавии воридоти маблағҳои андозӣ ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ бучет ва имкониятҳои таъмини иқтисодии андозӣ мегардад.

Таҷрибаи хориҷӣ оид ба маъмурикунонии андоз дар рушди фаъолияти соҳибқорӣ, таҷрибаи давлатҳои рушдкардаи дунё, ба мисли давлатҳои аъзои ИА, ИМА, Ҷумҳурии Халқии Хитой, ҷумҳуриҳои пасошуравӣ, аз қабили Федератсияи Россия, Ёзбекистон, Гурҷистон ва Беларус моро ба ҳулосае водор кард, ки самаранокии маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқории хурду миёна бе дастгирии давлатӣ ва ҳавасмандиҳои андозӣ-молиявии онҳо ғайримқон мебошад. Ва сабаби асосии ин ҷараён низ дар самаранокии пасти низоми андозӣ ва маъмурикунонии он, яъне дуруст ба роҳ мондани назорату санҷишҳои андозӣ, истифодаи нодурусти низоми пешқадами хизматрасонии электронӣ ва шаклу меёрҳои андозбандӣ дар рушди субъектҳои соҳибқорӣ мебинанд.

Таҷрибаи Амрико ва давлатҳои Аврупо, ки тайи солҳои тӯлонӣ дар модели рушди иқтисоди бозорӣ қарор доранд, нишон медиҳад, ки тамоюлу тазодҳои зиёде дар низоми андозбандӣ, баҳсус, низоми маҳсуси андозбандӣ дар рушди соҳибқории хурду миёна паси сар намуда, дар ақсарияти онҳо соҳибқорони хурду миёна ба ҳалли масъалаҳои муҳими иқтисодӣ-демографӣ ва таъмини

шугли кори аҳоли сафарбар гардидаанд. Бинобар ин, дастгирии давлатии рушди соҳибқории хурду миёна ва таъсири маъмурикунонии андоз дар рушди онҳо хеле назарас мебошад.

Аз рӯйи маълумотҳои оморӣ микдори навоарихо, ки ба ҳар як корманд рост меояд, ба андозаи то 2 маротиба бехтаршавии натиҷаҳои фаъолияти соҳибқорӣ боис гардида, ¹ тибқи ҳисобҳои мутахассисон, қисмати бештари ихтирооти дар садаи бистум дар кишварҳои саноатии пешрафта ҳамчун инноватсия татбиқшуда ба субъектҳои соҳибқории хурду миёна хурду миёна дахл дорад (аз 58 навоарӣ 46-то). Ин маълумотҳо шаҳодаги онанд, ки субъектҳои соҳибқории хурду миёна бештар ба инноватсия ҳамчун омил рушд така мекунанд. Дар Иёлоти Муттаҳида, тибқи оморӣ расмӣ 89 дарсади корхонаҳои илмгунҷошаш баланд ба соҳибқорони хурду миёна тааллуқ доранд. Махсусан, сахми соҳибқории хурду миёна дар соҳаи барномарезии компютерӣ (98 дарсад), соҳаи оптика (97 дарсад), таҷҳизоти ченкунанда ва назоратно санҷишӣ (96 дарсад), соҳаи электроника (90%) дар Иёлоти Муттаҳидаи Амрико хеле баланд мебошад.²

Бояд таъakkур дод, ки дар кишварҳои рушдқардаи иқтисодӣ функциаи низоми андозбандӣ ва маъмурикунонии он аз марҳилаи бақайдгирии субъектҳои соҳибқорӣ оғоз гардида, меёрҳо ва қоидаҳои умумии андозситонӣ, тартиби фаъолияти мақомоти андоз, уҳдадорихои субъектҳои соҳибқории хурду миёна (андозсупорандагон)-ро маълуму тарҳрезӣ кардан, омодакунии кадрҳои соҳаи мақомоти андозро роҳандозӣ менамоянд.

¹ Системы поддержки и развития малого бизнеса за рубежом. - М.: Уникум Пресс, 2003. - С. 44.

² Мильнер Б.З. Теория организации. - М.: ИНФРА, М. - 2010. - С. 572.

Вазифаи дастгоҳҳои марказӣ, яъне мақомоти ваколатдори давлатӣ аз тарҳрезӣ, ояндабинӣ, банақшагирии андозбандӣ, маъмурикунонии андозӣ, иҷрои қорҳои марбут ба тавзеҳу фаҳмондадихии тартиботи андозӣ, пайгирӣ аз болои риояи муқаррароти соҳа, бароҳмониҳои ниҳодҳои марбутан андоз дар ҳамаи сатҳҳои идоракунӣ иборат мебошад.

Таҷрибаи низоми андозбандӣ ва маъмурикунонии он дар кишварҳои хориҷӣ ба мисли ИМА, Аврупои ғарбӣ, Чин ва ғайра нишон медиҳад, ки дар сиёсати андозбандӣ хусусиятҳои хоси давлатдорӣ ва умумӣ ба назар гирифта мешавад. Дар аксарияти ин кишварҳо барои рушди соҳаҳои афзалиятноки иқтисодиёт, махсусан соҳибқории хурду миёна баргариҳо дода мешавад, ки тавассути механизми ҳавасмандии молиявӣ-иқтисодӣ, ҷалби бештари сармояҳо ба рушди иқтисоди миллӣ ба роҳ монда мешавад.

Механизми танзими низоми андозбандӣ ва маъмурикунонии фаъолияти соҳибқорӣ дар кишварҳои Фаронса, Олмон, Австрия, Испания, Нидерланд ва Ҷопон хеле ҳуб ба роҳ монда шудааст. Барои ҷалби сармоя хусусӣ, рушди соҳибқории хурду миёна дар ин кишварҳо ба василаи имтиёзҳои андозӣ ва ҳавасмандихои молиявӣ, барои ҷалби бештари сармояҳо ба рушди иқтисодӣ пешниҳод мегардад. Дар як қатор кишварҳои пешрафтаи ҷаҳонӣ (ИМА, Фаронса, Англия) ба масъалаи мазкур низ аҳамияти махсус дода шуда, алҳол дар ислоҳоти андозӣ, аз ҷумла дар ИМА - аз 46% то 34%, Фаронса - аз 50% то 34% ва Англия - аз 52% то 33%.¹

Кишварҳои Ғарб ҳанӯз даҳсолаҳо пештар ба масъалаи низоми сода ва махсусгардонидашудаи андозбандӣ ва маъмурикунонии он диққати махсус

¹ Жукуки андозбандӣ: Китоби дарсӣ / Бо таҳрири С.Г. Пепеляева. М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2000. - С. 10

медоданд. Аз ин рӯ, «...рушди макоми соҳибқории хурду миёна дар ҷараёни инноватсионӣ яке аз тамоюлҳои универсиалӣ дар ҷаҳонӣ соҳибқорӣ ба ҳисоб меравад...».¹ Масалан, мувофиқи омори Созмони Ҳамқории Иқтисодӣ ва Рушд тақрибан 30 дарсади тадқиқоти илмӣ ва 2 дарсади навоарихо дар кишварҳои пешрафтаи саноатӣ ба соҳибқорони хурду миёна тааллуқ дорад навоарихо рост меояд. Бар замми ин, хароҷотҳо барои навоарихо соҳибқории хурду миёна ҳамагӣ - 4 - 5%-ро ташкил медиҳад.² Аз ин лиҳоз, самти муҳими маъмурикунонии андоз дар ин кишварҳо ин низоми содагардонидашуда ва махуси андозситонӣ мебошад.

Дар Фаронса қонунгузории бахши андозӣ низоми содакардашудаи андозситониҳо барои субъектҳои соҳибқории хурду миёна пешбинӣ менамояд, ки он барои пешниҳод накардани эълонияи андоз ва пешниҳоди ҳисоботи молиявӣ равона гардида, фақат дар мавриди харидкунӣ ва ҳисоббарбаркунҳои андозӣ-молиявӣ истифода бурда мешавад.³ Ин шакли пешниҳоди ҳисоботҳои муҳосибӣ ва баҳисобгирии андозии субъектҳои соҳибқории хурду миёна вақт ва гаронии андозро паст намуда, барои рушди ҷаъолияти соҳибқории мазкур заминаҳои муосид фароҳам меорад.

Дар Чехия ва Британияи Кабир шакли ҳазинавии (касавии) пешбурди ҳисоботҳои андозии субъектҳои соҳибқории хурду миёна ҳеле маъмул буда, он имконият медиҳад, ки тартиби ҳисоботи даромаду хароҷотҳои онҳо ҳеле сода ва дастрас мебошад. Дар Британияи Кабир ҷунин меҳисобанд, ки усули ҳазинавии пешбурди

¹ Косов М.Е. Специальный налоговый режим инновационная деятельность малого бизнеса / М.Е. Косов // Международный бухгалтерский учет. - 2013. - № 1. - С. 38-43.

² Организация экономического сотрудничества и развития (Organization for Economic Cooperation and Development, OECD).
³ Лицен С.В. Налоговая безопасность: российский и зарубежный опыт / С.В. Лицен // Налоговое планирование. - 2015. - №1. - С. 7-18.

ҷаъолияти соҳибқории хурду миёна нисбати усулҳои анъанавии андозбандӣ ҳеле муфид буда, тавассути он даромаду хароҷоти онҳо ҳангоми гирифтани маблағҳои пулӣ назорат бурда шуда, андоз аз даромад дар давраи ҳисоботӣ талаб карда намешавад.¹

Тавассути ин принципҳо таъмини воридшавии ҳар чӣ бештари маблағҳои андозӣ дар ин кишварҳо аз ҷониби субъектҳои бахши хусусӣ, дар сатҳи умумидавлатӣ ба андозаи 48 дарсад, аз ҳисоби андоз аз замин 34 дарсад, боҷи гумрукӣ ва андози калисо пардохт карда шуда,² маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқории хурду миёна дар ин кишвар аз ҳама босамартар дониста мешавад, ки имкониятҳои таъбиқи таҷрибаи мазкур дар амалии андозбандии кишвар ба манфиати қор мебуд.

Дар аксар кишварҳои рушдкардаи иқтисодӣ ҷораҳои дастаҷамъонаи пардохти қарзҳои андозӣ бо роҳи истифодаи механизмҳои гуногуни назорату санҷишҳои андозӣ барои субъектҳои соҳибқории хурду миёна роҳандозӣ мегардад, ки он ба боздоштани амалиётҳои ҳисоббарбаркунӣ бонкҳо, ҳабс ва мусодираи молу амвол, манъ намудани ҷаъолияти соҳибқорӣ равона мегардад. Ин ғишанҳо, тавассути функцияҳои назорату санҷиши андозӣ амалӣ гардида, вазиҳои хизматрасониҳои андозӣ дар ин маврид ба ворид намудани ҳарчи зиёди маблағҳои андозӣ ва ба бӯҷет баргардонидани маблағҳои ғишаннамудаи субъектҳои соҳибқорӣ равона карда шудаанд. Ин раванд, иштироки бевоситаи соҳторҳои дахлдори давлатӣ, яъне мақомоти андозро барои назорати дурусти андозии субъектҳои соҳибқорӣ тақозо менамояд.³

¹ <https://www.gov.uk/simpler-income-tax-cash-basis/who-can-use-cash-basis>.

² Налоговые системы зарубежных стран: Учебник для вузов. Под ред. В.Г. Князева, Д.Г. Черника. - М.: Закон и право, Юнити, - 2009. - С. 242-243.

³ Жукина, Т.В. Теоретические основы и классификация налогового администрирования / Т.В. Жукина // Вестник Томского государственного университета. Экономика. - №4 (24). - 2013. - С.23.

Тачрибаи аксарияти мамлакатҳои дунё собит месозад, ки маъмурикунонии андозии фаъолияти соҳибкорӣ илова ба вазифаи асосии он, яъне, дар сатҳи бояду шояд чамъ овардани маблағҳои ҳамчун андоз рӯндашаванда, боз бақайдгирӣ ва барӯйхатгирии соҳибкорон, назорат аз болои амалиётҳои нақдӣ ва риояи талаботи қонунгузории асъорӣ, гардиши маҳсулоти зераксизӣ, ташкили бозҳои лотерея ва қиморбозӣ ва амсоли инҳо манша гирифта, хавасмандҳои молиявӣ-иктисодӣ ва имтиёзҳои андозӣ барои рушди корхонаҳои хурду миёнаи ватанӣ равона мегардад.

Дар шароити муосир бештари кишварҳои дунё, ҷуноне мушоҳида шуд, аз технологияҳои рақамӣ зимни маъмурикунонӣ истифода мебаранд ва дар ин кишварҳо ҷунин шаклҳо ва самтҳои асосии назорату санҷишҳои андозро истифода мебаранд:

- пешниҳоди эълумияи андозӣ дар шакли электронӣ;
- истифодаи технологияи муосир зимни андозбандӣ ва пардохти уҳдадорихон андозӣ аз ҷониби субъектҳо;
- хизматрасонии иттилоотӣ тавассути сомонаи интернетӣ, пешниҳоди маълумоти дақиқу саҳеҳ, ҳисоботҳои шаффоф;
- содатар кардани расмиёти бақайдгирӣ, алалхусус, бақайдгирии субъектҳои фаъолияти соҳибкорӣ ва ғайра.

Яке аз самтҳои асосии маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибкории хурду миёна ин маҳак (ченаки)-и баҳогузори корхонаҳои хурду миёна ба ҳисоб рафта, аз рӯи шумораи коргарон ва фаъолияти хочагидорӣ, аз ҷумла гардиши захираҳои молиявӣ гурӯҳбандӣ карда

8. Режими дастура: <http://knoema.ru/NESE/new-estimates-for-the-shadow-economies-all-over-the-world?tsid=1000730> Электронный ресурс Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015, режим доступа: <http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2015/ShadowEconomy31.pdf>.

мешавад. Масалан, дар Фаронса соҳибкории хурду миёна аз рӯи шумораи коргарон, яъне аз 50-100 навар ва зиёда аз 150 нафар, инчунин гардиши маблағҳои молиявӣ аз 3,5 млн. франк зиёд, бо 1 млн. молу хизматрасониҳо ва фуруши маҳсулотҳо бояд фарогири бошад. Дар Британияи Кабир ба соҳибкории хурду миёна то 24 ва аз ин зиёд ва шумораи 100 нафар зиёд соҳибкорони миёна, ки гардиши маблағҳои молиявӣ он набояд аз 400 ҳазор. фунт. стерл. (ё 96%-и шумораи ширкатҳои хусусӣ)-ро ташкил медиҳанд. Дар ИМА бошад ба категорияи соҳибкории хурд то 500 коргар, бо даромади солонаи аз 3 то 12 млн. доллар ва ҳаҷми саҳмҳо бошад аз 5 млн. доллар (ба ширкатҳо қариб 99%-и ширкатҳои кишвар) дохил мешавад. Дар ҷадвали 1.2. маҳаки (ченкаи)-и баҳогузори субъектҳои соҳибкории хурду миёна дар кишварҳои хориҷӣ оварда шудааст.

Инчунин, хусусиятҳои ҳоси ташаккул ва рушди соҳибкории хурду миёна ва моҳияти иҷтимоии он низ дар низоми андозбандӣ ва маъмурикунонии он дар кишварҳои рушдкардаи индустриалӣ ба мақсадҳои рушди соҳаҳои афзалиятноки иқтисодӣ кишвар равона мегардад.

Дар аксарият кишварҳои хориҷӣ барои муайян намудани низоми маҳсуси андозбандӣ ва маъмурикунонии он, аз ҷумла низоми содакардашудаи андозбандӣ ҷорӣ карда шудааст. Инчунин, ҳолатҳои гуногуни низоми андозбандӣ ва назорату санҷишҳои андозӣ, донишҳои ҳуқуқӣ ва андозии субъектҳои соҳибкории хурду миёна дар баъзе кишварҳо тафовутҳои худро дошта, ин омилҳо ба тақмили маъмурикунонии андоз бе таъсир наменонад.

Сатҳи баланди дастгирии давлатии рушди соҳибкории хурду миёна дар кишварҳои рушдкардаи иқтисодӣ тавассути механизми хавасмандии молиявӣ, ба мисли имтиёзҳои андозӣ дар шакли содакардашуда ва маҳсуси андозбандӣ ба роҳ монда мешавад. Дар аксар

кишварҳои Аврупо имтиёзҳои андозӣ ба корхонаҳои хурду миёна пешниҳод мегардад. Ин имтиёзҳо дар шакли меъёри андозбандии прогрессивӣ роҳандозӣ карда шуда, барои сохбории хурду миёна дар аксарияти кишварҳои рушдкарда низоми содакардашудаи андозбандӣ пешниҳод карда шудааст.

Ҷадвали 1.2. Маҳаки (ченаки)-и баҳогузори сохбории хурду миёна дар кишварҳои хориҷӣ

Кишварҳо	Шумораи коргарон, алақ	Гардиши со.юна, зиёда аз
Британияи Кабир	24-99 одам (то 250 одам дар саноат)	зиёда 400 ҳазор. фунт. стерл.
Белгия	то 100 нафар	145 млн. франки белги
Франса	200 нафар	3,5 млн. франк
Олмон	500 нафар	11,5 млн. евро
Люксембург	100	60 ҳазор люкс.франк
Ҷопон	100 (на камтар аз 300 нафар дар саноат)	30 млн. иен (то 100 млн. дар саноат)
ИМА	500 нафар	3-12 млн. доллар
Канада	100 нафар	2-20 млн. доллар
Чин	100	300 ҳазор юани Женьминбӣ

Сарчашма: Explanatory Notes to the OECD Tax Database, 2005. Available at: URL: <http://www.oecd.org/dataoecd/26/56/33717459.xls> (дата обращения: 21.05.2011). (ХОЗИР СОЛҲИ 2022).

Дар баъзе кишварҳо ба субъектҳои сохбории хурду миёна иҷозати якбора ихтисор намулдани (дар доираи муайян) сармоягузори ба фондҳои асосӣ ва дар баъзе онҳо ихтисори фонди истеҳлоки иҷозат дода шудааст. Масалан,

дар ИМА имтиёзи маҳсули андозӣ барои сармояи венчури дар категорияи корхонаҳои хурд пешниҳод карда шуда, инчунин имтиёзи андозӣ ба афзоиши арзиши сармояи асосӣ дар қисмати фуруши сахмияи корхонаҳои хурд пешниҳод карда шудааст.

Дар кишварҳои дигар барои субъектҳои сохбории хурду миёна дараҷаи баланди тахршаваандагӣ бо мақсади андозбандӣ хароҷотҳо барои ширкатҳое, ки ба корҳои илмӣ-таҳқиқоти машғуланд, пешниҳод карда мешавад. Масалан, сохборони хурди итлоӣ низоми зудамал ва содакардашудаи андозбандиро истифода бурда, АИИ-ро бозпас мегиранд. Аммо дар Австралия, соддатар кардани маъмурикунонӣ ва худӣ андозбандӣ барои сохборон ба кам кардани теъдоди санҷишу назоратҳои мақомоти андоз равона карда шудааст.

Дар Шветсия ба субъектҳои сохбории хурду миёна имтиёзҳои андозӣ дар шакли содакардашудаи он тариқи истифодаи шакли бахисобгирии хазинави (кассаӣ)-и даромад ва бақайдгирии ҳатмии субъектҳои хурду дар мақомоти андоз пешниҳод гардидааст. Корхонаҳои хурд бо даромади на камтар аз 110000\$ ИМА метавонад эълумияи худро фақат дар як сол як маротиба пешниҳод намоянд, на балки ба мисли дигар корхонаҳо ба таври моҳона (ҳар моҳ).

Таъминии ҷунин нишондиҳандаҳои баланди рушди сохбории хурду миёна дар кишварҳои рушкардаи иқтисодӣ аз ҷунин чораҳо иборат мебошад:

- имтиёзҳои андозӣ ба субъектҳои сохбории хурду миёна, ки барои соҳаҳои афзалиятноки иқтисодӣ ва ҷалби бештари сармояҳо;
- пешниҳоди низоми маҳсул ва содакардашудаи андозбандӣ ба сохбории хурду миёна;
- дастраси сохбории хурду миёна ба фармоишҳо ва пуружаҳои давлатӣ ва минтақавӣ;

- сиёсати хавасмандии андозию молиявӣ барои фаъолияти соҳибкорӣ;

- дасттирии давлатии фаъолияти соҳибкорӣ ва ғайра.

Агар ба низоми андозбандии кишварҳои собик Шӯравӣ назар афканем, дар онҳо рушди соҳибкории хурду миёна ва маъмурикунонии он дар кишварҳои рушдкардаи иқтисодӣ тафовутҳо ба назар мерасанд. Масалан, дар Литва усули андозбандӣ ва маъмурикунонӣ он дар рушди субъектҳои соҳибкории хурду миёна аз мавқеи андозупоранда (шахси ҳуқуқӣ ва воқеъӣ) ва дар баъзе мавридҳо бошад аз шакли фаъолияти субъекти соҳибкорӣ вобаста мебошад. Барои пешбурди фаъолияти онҳо бояд дафтари баҳисобгирӣ даромаду хароҷотҳо ва китоби воридшавӣ ва гардиши маблағҳои молиявӣ худро дошта бошанд. Шахсони ҳуқуқӣ субъектҳои соҳибкории хурду миёна, дар навбати худ, фаъолияти худро бе иҷозатнома (лицензия) оғоз намуда, фақат андоз аз даромади шахсӣ бо меъёри 29% пардохт менамоянд. Лекин, соҳибкорони хурду миёнае, ки гардиши маблағҳои пулиашон аз 25000 доллари ИМА зиёд мебошад, уҳдадоранд, ки эълomia оид ба пардохти андоз аз аризи иловашуда пешниҳод намуда, бояд ҳатман андоз пардохт намуда, субъектҳои аз ин миқдор кам гардиши маблағҳои пулӣ доранд, ягон ҳел эълomia ва андоз пардохт намеkunанд.

Дар Федератсияи Россия тайи солҳои охир дар мақомоти андоз ҷаҳиши хуберо дар самти тақмили рақамикунонии низоми иттилоотии андозбандӣ ба назар меравад. Дар ин кишвар раванди маъмурикунонии андоз бо истифодаи технологияи муосири иттилоотӣ ба роҳ монда шудааст. Истифодаи фишанги мазкур имконият медиҳад, ки маъмурикунонии андоз ба баҳши соҳибкории хурду миёна кам таъсир намуда, барои онҳо шароитҳои

беҳтару хубтарро барои пардохти саривақтии маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ фароҳам меоранд.

Истифодаи технологияи муосири хизматрасониҳои андозӣ дар самти маъмурикунонии андоз ҳамкорӣ ва муносибати субъектҳои соҳибкорӣ (андозупорандагон) ва мақомоти андозро сода ва муфид мегардонад. Дар шароити муосир дар ин кишвар зиёда аз 80 намуни хизматрасониҳои электронӣ барои соҳибкорон роҳандозӣ гардидааст, ки миёни онҳо барои соҳибкорони хурду миёна бештар “Кабинети (хучраи) шахсӣ” ҳеле қулай мебошад. Онро ҳам шахсони ҳуқуқӣ ва воқеъӣ истифода мебаранд, ки ба воситаи он тамоми маълумотҳои оиди раванди андозбандӣ ва маъмурикунонии он дастрас карда мешавад.

Агар ба низоми маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибкории хурду миёна дар ин кишвар назар афканем, ин ҷо танҳо ба низоми андоз аз даромад бештар диққат дода мешавад. Илова бар ин, барномаҳои инноватсионӣ, ки мақомоти андозӣ ин кишвар тайи солҳои охир таҳризи ва роҳандозӣ намуда истодааст, ки он ба дасткаши аз пардохти андоз ва рушди иқтисодӣ рақамӣ равона карда шудааст. Ба ин ҷори намудани техникаи назорати ҳазинавино (кассавино) шомил кардан мумкин аст, ки маълумотҳои дар шакли онлайнӣ барои соҳибкорон пешниҳод менамояд.

Мақсади ҷорӣ намудани низоми махсуси андозбандӣ ва маъмурикунонии он дар Россия ба роҳ мондани сиёсати андоз буда, тавассути он ниҳодҳои давлатии соҳаи андоз бо субъектҳои соҳибкорӣ робита барқарор меkunанд. Бинобар ин, «Маъмурикунонӣ аз ҷиҳати методологӣ нисбат ба дигар методҳои иқтисодии идораи соҳаи андоз тафовутӣ калон дорад ва он ҳамоҳангсозии фаъолияти ниҳодҳои давлатӣ ва баҳши хусусиро дар соҳаи андоз дар назар дошта, онро унсури муҳими иқтисодии

хавасмандгардонии моддӣ-маънавии субъектҳои соҳибқорӣ мешуморад.¹ Дар ин раванд, масъалаи муҳими маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқори хурду миёна инҳо ба ҳисоб меравад:

- маърифати пасти субъектҳои соҳибқори хурду миёна, ки дар баъзе мавридҳо ҳато намедонанд, ки барои ҷӣ андоз месупоранд;
- масъалаҳои, ки бо маъмурикунонии андоз аз даромади соҳибқорон ва ғайра шомиланд.

Дар Ҷумҳурии Беларус маъмурикунонӣ василаи муҳими татбиқи танзими давлатии соҳаи андоз маҳсуб меёбад ва баҳри амалисозии сиёсати андозӣ, баҳусус, назорату санҷишҳои андоз роҳандозӣ карда мешавад. Дар мавриди қонунгузории соҳаи мазкур, мақомоти гумрук ва дигар мақомотҳои давлатӣ низ дар раванди санҷишҳои андозӣ ба кормандони мақомоти андоз кумак менамоянд.

Дар Қазоқистон бошад, тавассути маъмурикунонии андоз, баҳусус назорату санҷишӣ воридшавии саривакти маблағҳои андозӣ ва дигар пардохти ҳатмӣ ба бучети давлатӣ таъмин карда мешавад. Ҳамзамон, дар ин кишвар маъмурикунонии андоз функсияи хавасмандгардонии молиявӣ ва ҳифзи ҳуқуқи субъектҳои соҳибқори хурду миёнаро ба уҳда дошта, дар баъзе мавридҳо онд ба қонунвайронкуниҳои андозӣ ва қорҳои назорату санҷишҳои камеравӣ ва сайёро роҳандозӣ мекунад.

Дар Ҷумҳурии Гурҷистон дар давраи истиқлоли давлатӣ ислоҳоти қулли соҳаи андоз ва андозбандӣ гузаронида шуд. Маъмурикунонии андоз низ қомилан дигаргун сохта шуд. Ба Гурҷистон муяссар гардид, ки сармоягузориҳои ҳеле азимро бо роҳи пешниҳоди хавасмандиҳои молиявӣ-иктисодии субъектҳои

¹Черник, Д. Налог в странах с развитой рыночной экономикой / Д. Черник. // РЭЖ. - 2011. - №7.-С. 29.

соҳибқорӣ, баҳусус, соҳибқори хурду миёна, бо истифода аз фишангҳои молиявӣ ва хизматрасониҳои андозӣ ҷалб намояд. Бар замми ин, «...ҳангоми амалӣ намудани ҷунин механизм, нисбати андозсупорандагон ва субъектҳои соҳибқорӣ, баҳусус соҳибқорони хурду миёна ҷарима татбиқ намегардад...».¹ Аз ин рӯ, дар амалӣ намудани тақмили маъмурикунонии андоз дар таҷрибаи аксарияти кишварҳои собиқ Шӯравӣ ҳориҷӣ он низоми ҳеле пешқадаму муосир ба ҳисоб меравад. Истифодаи ҷунин таҷрибаи маъмурикунонии андоз дар баҳши қонунгузори ҷумҳурии мо аҳамияти қалон дорад.

Ҳамин тавр, омӯзиши таҷрибаи ҳориҷӣ онд ба маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқори хурду миёна гувоҳи он аст, ки дар ин самт тадбирҳои зерин ба мақсад мувофиқ аст:

- таҷрибаи давлатҳои ҳориҷӣ аз он гувоҳӣ медиҳад, ки масъалаи низоми андозбандӣ, баҳусус, маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқори хурду миёна, бе низоми хавасмандгардонии молиявӣ-иктисодии субъектҳои соҳибқори мазкур ва дастгирии давлатии онҳо ғайриимкон мебошад;

- сабаби асосии самараи пасти маъмурикунонии андоз дар рушди субъектҳои соҳибқорӣ - ин дуруст амал накардани механизмҳои таққилӣ - иқтисодӣ ва ҳуқуқии он аст. Таҷрибаи ҳориҷӣ собит месозад, ки дар сурати ҳамоҳангсозии фишангҳои дар боло номбаршуда, имкон дорад, ки маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқори хурду миёна беҳтар ба роҳ монда шавад;

- дар баҳши соҳибқори хурду миёна идоракунии маъмурикунонии андоз шартӣ муҳими ҷамъоварии

¹Эриашвили, Н.Д. Налоговое право: учебник для магистрантов, обучающихся по программам направлений «Юриспруденция», «Экономика» и «Менеджмент» / Н.Д. Эриашвили. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2020. - С. 9.

маблағҳо ва пардохтҳо ба бучети давлат ба ҳисоб меравад, ки азнавтақсимкунии дурусти захираҳои ҷамъшуда рушди иҷтимоию иқтисодии давлатро кафолат медиҳад.

Дар аксарияти кишварҳои дунё дар ҳалли масъалаҳои низоми андозбандӣ ва маъмурикунонии он, самаранокӣ ва мақомоти андоз бо мақсади ҷамъоварии саривақтии маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ ҳеле афзудааст. Ҳамзамон, сиёсати андозӣ, пеш аз ҳама ба иҷрои нақшаи иҷроии қисмати даромади бучети фаъолияти самаранокӣ ва мақомоти андозии кишвар равона карда шудааст. Вазъи молиявии субъектҳои соҳибқорӣ хурду миёна муайянкунандаи нишондиҳандаҳои асосии иқтисодии андозӣ ва сатҳи иҷтимоии соҳибқорон ба ҳисоб рафта, сиёсати андозӣ, дар мадди аввал, барои баланд бардоштани вазъи иҷтимоии субъектҳои соҳибқорӣ ва мақомоти андозии кишвар ба ҳисоб меравад. Аз ин хотир, омӯзиши таҷрибаи маъмурикунонии андоз дар кишварҳои хориҷӣ дар фаъолияти соҳибқорӣ хурду миёна барои таҳлили дурусти баҳои самаранокӣ маъмурикунонӣ дар Тоҷикистон имконият медиҳад. Дар натиҷаи муқаммалгардонии он, ирғиботи байни мақомоти андоз ва намояндагони доираҳои соҳибқорӣ, баҳусус, соҳибқорӣ хурду миёна бо кормандони мақомоти андоз ҷоннок карда мешавад.

Дар фасли оянда мо таҳлили вазъи кунунии низоми андозбандӣ ва дурнамои он, амалкарди маъмурикунонии дар рушди соҳибқорӣ хурду миёна дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва таъсири он ба вазъи молиявӣ-иқтисодӣ таҳлил ва баҳогузорӣ гардида, ҷиҳати рушд ва тақмили низоми мазкур ҳулосаю пешниҳодҳо манзур мегардад.

ФАСЛИ 2.

АРҶӢИИ ВАЗӢИ НИЗОМИ АНДОӢИ ВА МАЪМУРИКУНОНИИ ОН ДАР РУШДИ СОҲИБҚОРӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

2.1. Таҳлили вазъи низоми андозӣ ва маъмурикунонии он дар рушди соҳибқорӣ хурду миёна

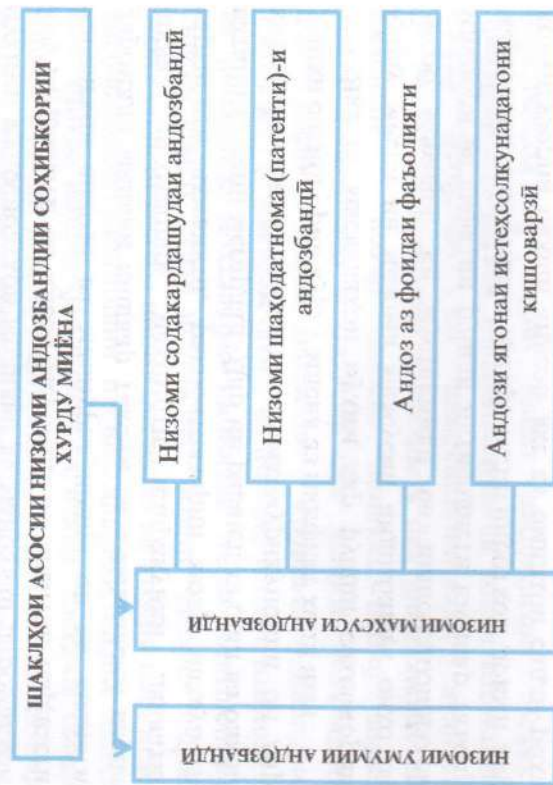
Дар шароити муосир низоми андозӣ дар рушди соҳибқорӣ, баҳусус, соҳибқорӣ хурду миёна унсӯри муҳими муносибатҳои молиявӣ ва манбаъи даромадҳои бучети давлатӣ ба ҳисоб меравад. Ба воситаи пардохти маблағҳои андозӣ ва маъмурикунонии он як қисмати даромади миллии кишвар тақсим ва азнавтақсим карда шуда, нигоҳдори мақомоти идоракунӣ давлатӣ, тартиботи ҷамъиятӣ, рақобатпазирии молу маҳсулоти ватанӣ таъмин мегардад. Дар ин раванд, таҳлил ва баҳои вазъи низоми андозбандӣ ва маъмурикунонии он дар рушди соҳибқорӣ хурду миёна аз манфиат ҳолӣ нест.

Яке аз масъалаҳои муҳим дар рушди соҳибқорӣ хурду миёна ин низоми маҳсуси андозбандӣ онҳо ба ҳисоб меравад, ки мустақиман ба нишондиҳандаҳои миқдорӣ ва сифатӣ рушди иқтисодиёти кишвар таъсир мерасонад. Аз ҷониби дигар, «...тағйиротҳои доимӣ дар қонунизории баҳши андозӣ яке аз омилҳои садди роҳи рушди соҳибқорӣ ба ҳисоб рафта, дар ин раванд соҳибқорони хурду миёна фазои озоди фаъолиятро надоранд. Гаронии андозҳо ба рушди субъектҳои соҳибқорӣ хурду миёна мушқилиҳои иловагӣ эҷод намуда, онҳоро водор месозад, ки ба фаъолияти пинҳонӣ рӯй биёранд...»¹ Аз ин рӯ, танҳо тавассути низоми маҳсуси андозбандӣ ва маъмурикунонии он фаъолияти

¹Демидова Н.Е., Шершова Е.В. Анализ малого и среднего бизнеса в России: Проблемы и перспективы развития / Н.Е. Демидова, Е.В. Шершова Е.В. // Вестник Алтайской Академии экономики и права. - №12. - С. 284-290.

самаранокӣ мақомоти андоз ва тавассути дастгирии давлатии рушди соҳибкорӣ ба натиҷаҳои назаррас ноил гардидан мумкин аст.

Қайд кардан зарур аст, ки Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон низоми махсуси андозбандӣ ва содаи маъмурикунонии онро барои соҳибкорони хурду миёна дар минтақаҳои кишвар муайян менамояд, ки иҷроиши он тавассути назоратҳои андозӣ амалӣ карда мешавад (расми 2.1).

Расми 2.1. Шаклҳои асосии низоми андозбандӣ барои субъектҳои соҳибкории хурду миёна

Сарчашма: таҳияи муаллифон дар асосии маълумотҳои Кумитаи андоzi назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон

Кодекси андоzi амалкунанда, бо назардошти аҳамияти муҳими иҷтимоии иқтисодӣ доштани соҳибкории хурду миёна, ба ин бахш диққати махсус дода, шартҳои андозбандии онро аз дигар соҳаҳои ғазолият мутафовит сохтааст. Илова бар ин, дар бахши

қонунгузори андозӣ маҳдудиятҳои ҷой доранд, ки ба низоми андозбандӣ ва маъмурикунонии соҳибкории хурду миёна рахнаҳо эҷод менамоянд. Ин ҷо, низоми махсус ва содаи андозбандӣ барои соҳибкорони хурду миёна унсури муҳими муносибатҳои андозӣ ба ҳисоб рафта, қисмати даромади буҷети давлатиро бо захираҳои молиявӣ таъмин менамояд.

Кодекси андоз низоми махсус ва содакардашудаи маъмурикунонии андозро, ки шароити махсуси андозбандӣ ва маъмурикунонии онро оид ба рушди субъектҳои соҳибкорӣ муқарар намуда, назорату санҷишҳои андозиро нисбати субъектҳои соҳибкории мазкур роҳадозӣ менамояд.

Мувофиқи сарҳати 2, моддаи 25 Кодекси андоzi амалкунанда: «Ба низоми махсуси андозбандӣ инҳо дохил мешаванд:

- низоми андозбандии ғазолияти минтақаҳои озоди иқтисодӣ;
- низоми андозбандии субъектҳои бозори қоғазҳои қиматнок;
- низоми андозбандии шахсони воқеие, ки ғазолияти соҳибкориро

дар асоси патент ё шаҳодатнома амалӣ менамоянд»¹.

Тибқи сарҳати 3 ҳамин моддаи зикршудаи Кодекс: «Ба низоми содакардашудаи андозбандӣ инҳо дохил мешаванд:

- низоми содакардашудаи андозбандӣ барои субъектҳои соҳибкории хурд;
- низоми содакардашудаи андозбандӣ барои истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ (андозии ягонаи кишоварзӣ);

¹ Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 2022. Моддаи 25. Сарҳати 2. -С.46. печаш дастрасӣ: https://www.andoz.tj/docs/kodex/Tax-Code_18-03-2022-RT.tj.pdf

- низоми содакардашудаи андозбандӣ барои субъектҳои бизнеси бозӣ;
- низоми содакардашудаи андозбандии ғаёлияти парандапарварӣ, моҳипарварӣ ва истеҳсоли хӯроки паранда ва чорво;
- низоми содакардашудаи андозбандии ғаёлияти инноватсионӣ технологияй¹.

Рушди низоми андозӣ, дар навбати худ, унсури муҳими низоми молиявии кишвар ба ҳисоб рафта, барои рушди соҳибкории хурду миёна мақоми махсус дорад. Низоми махсуси андозбандӣ барои субъектҳои соҳибкории хурду миёна, аз низоми содакардашуда ва шаҳодатнома (патент)-и андозсгонӣ, инчунин андозӣ ягонаи замин барои истеҳсолкунандагони кишоварзӣ иборат буда, ҳамчун манбаи пардохти маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ ворид мегардад.

Маблағи андоз дар аксар мавридҳо, бахусус ҳангоми машғул шудан ба ғаёлияти тичорат ва савдо, бояд вобаста ба масоҳати ишғолнамудаи онҳо муайян карда шавад, ки мантиқан азназаргузаронии ҷойҳои кории онҳо ва назорати доимии тағйирёбии ҷойи ғаёлият метавонанд мушкилоти иловагӣ ва даҳолати кормандони мақомоти андозро ба ғаёлияти соҳибкории хурду миёна ба миён орад.

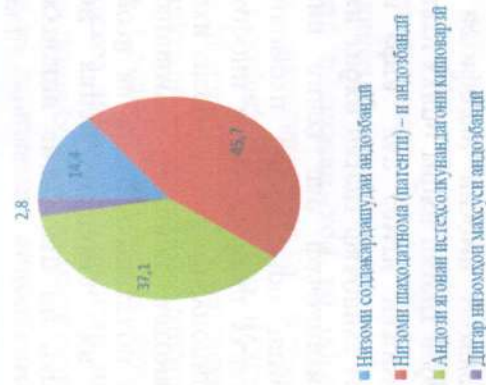
Ҳар як низоми андозбандӣ ва шакли андозҳо дар навбати худ, вобаста ба объект, манбаи андозбандӣ ва назорату санҷишҳои андозӣ амалӣ карда мешавад. Зияда аз 90,7%-и шумораи андозсупорандагон дар низоми маҳсусгардонидашудаи андозбандӣ ин субъектҳои соҳибкории инфиродӣ хурд, ки тибқи патент ва шаҳодатнома ғаёлият менамоянд ташкил дода,

¹ Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 2022. Моддаи 25. Сарҳати 3. -С.46.
реҷаи дастраси: https://www.andoz.tj/docs/kodex/Tax-Code_18-03-2022-RT_tj.pdf

тавассути маъмурикунонии содаи он қариб 10%-и маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ ворид мегардад. Илова бар ин, соҳибкорони хурду миёна тибқи патент ғаёлияткунанда зияда аз 30%-и шумораи умумии субъектҳои соҳибкории хурду миёна ташкил дода, тибқи меъёрҳои муқаррар намудаи Ҳукумати Ҷумҳури, ду намуни андоз, яъне андоз аз даромад ва андоzi иҷтимоӣ пардохт намуда, дар мавриди истифодаи коргарони кирои - андоз аз даромад низ пардохт карда мекунанд.¹

Аз рӯи низоми макур субъектҳои соҳибкорӣ аз 2 то 6 намуни андозро тавассути маъмурикунонии содаи он пардохт менамоянд (диаграммаи 2.1).

Диаграммаи 2.1. - Ҳиссаи низоми содакардашудаи андозбандӣ дар низоми андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2023, бо %

Сарчашма: таҳияи муаллифон дар асоси маълумотҳои Ҳукумати андоzi назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон

¹Қарори ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи тартиби андозбандии соҳибкорони инфиродӣ тибқи патент ва шаҳодатнома" аз 02.05.2012, № 451.

Бо мақсади муҳаё сохтани шароитҳои мусоиди низоми андозбандӣ, шаклу меъёрҳои андозӣ аз даромади субъектҳои соҳибкорӣ оид ба фаъолияти истеҳсолӣ 13%-ро ташкил дода, аз соли 2024 - 12% расонида мешавад. Дар раванди рақамикунонии иктисодиёт ва ҷорӣ намудани технологияи пешқадами хизматрасониҳои андозӣ, маъмурикунонии он барои соҳибкорони хурду миёна сода гардонида шудааст. Истифодаи ин низоми андозбандӣ барои субъектҳои соҳибкории мазкур имконият медиҳад, ки саривақт уҳдадорӣҳои андозии худро иҷро намоянд. Ин ҷо, сиёсати андозии давлат барои рушди фаъолияти соҳибкории хурду миёна бояд мувофиқи шароитҳои мусоид ва технологияи пешқадами хизматрасониҳои андозӣ, вобаста ба муносибатҳои судманди субъектҳои соҳибкорӣ ва мақомоти давлатӣ роҳандозӣ шавад.

Маъмурикунонии андоз дар ин ҷараён ба шаклу усулҳои амалӣ карда мешавад, ки баҳисобгирии маблағҳои андозӣ ва дигар пардохтҳои ҳатмиро тибқи меъёри муқаррарнамуда ба таври автоматӣ ҳар моҳ то санаи 5-уми моҳи ҳисоботӣ (даврий) супорида, дар муҳлати мазкур соҳибкорони инфродӣ бояд уҳдадорӣҳои худро дар назди мақомоти андоз иҷро намоянд. Таъсири маъмурикунонии андоз дар фаъолияти соҳибкорони хурду миёна, ки тибқи патент фаъолият менамоянд бояд доимо тақмил ёфта, дар самти назорату санҷишҳои андозӣ фаъолияти худро тибқи патент вобаста ба макони фаъолият ва истифодаи низоми маҳсуси андозбандӣ, тартиби қатъи фаъолият тибқи патент иҷро намоянд, ки оиди ин масъала дар фасли сеюми монография истифода мегузарем.

Дигар соҳибкорони хурду миёна, ки тибқи шаходатнома фаъолият менамоянд, дар фаъолияти

соҳибкории худ 2 намуни андоз, яъне низоми содакардашудаи андозбандӣ ва андозии иҷтимоӣ пардохт намуда, дар мавриди истифодаи кори кироя андоз аз даромад пардохт менамоянд. Шахсони ҳуқуқи дар низоми содакардашудаи андозбандӣ фаъолияткунанда низ дар ҳамин шакл андоз пардохт мекунад. Назорату санҷишҳои андозӣ дар фаъолияти ин шаклҳои соҳибкорӣ дар сатҳи лозимӣ ба роҳ монда шуда, бояд сатҳи хуби низоми баҳисобгирии муҳосибӣ ва андозӣ, роҳандозӣ намудани фишангҳои асосии назоратӣ дар мавриди маъмурикунонии андоз дар категорияи соҳибкорони мазкур бояд роҳандозӣ карда шавад.

Бо мақсади муҳаё сохтани шароитҳои мусоиди низоми андозбандӣ, меъёри андоз аз даромади субъектҳои соҳибкории мазкур оид ба фаъолияти истеҳсолӣ бе тағйир ба 13% боқӣ монда, вобаста ба ҷорӣ намудани рақамикунонии иктисодиёт ва ҷорӣ намудани технологияи пешқадами маъмурикунонии меъёру шаклҳои маҳсуси низоми андозбандӣ барои соҳибкорони хурду миёна ҳеле сода гардонида шудааст. Истифодаи ин низоми андозбандии субъектҳои соҳибкории хурду миёна имконият медиҳад, ки хусусияти ҳоси рушди фаъолияти соҳибкории мазкур ба назар гирифта шуда, таъмини қисмати даромади бучети давлатӣ ва фаъолияти мақомоти андозро ба роҳ мемонанд. Дар ин раванд, сиёсати андозии давлат дар рушди фаъолияти соҳибкории хурду миёна бояд мувофиқи шароитҳо ва технологияи пешқадами хизматрасониҳои андозӣ, рушди муносибатҳои судманди субъектҳои соҳибкорӣ ва мақомоти давлатӣ роҳандозӣ карда мешавад.

Соҳибкорони хурду миёнаи соҳаи кишоварзӣ, ки 37,8%-и субъектҳои соҳибкориро дар низоми мазкур ташкил медиҳанд, бо низоми пардохти андозӣ ягонаи замин фаъолият менамояд. Илова бар ин, субъектҳои

соҳибқори хурду миёна зиёда 304,0 ҳазор аҳолии кишварро ба қор таъмин намуда, тақрибан 18,5%-и шумораи умумии фаъоли қобили меҳнат дар онҳо ба шугъл фаро гирифта шудааст. Ҳиссаи он дар ММД-и мамлакат 23,2%-ро ташкил медиҳад, ки ин рақамҳо дар муқоиса бо кишварҳои рушдкардаи иқтисодӣ ҳоло ҳам кам мебошад. Дар кишварҳои аз ҷиҳати иқтисодӣ нисбатан пешрафта ин нишондиханда диапазони 50 то 60 дарсади маҷмуи маҳсулоти дохилро ташкил медиҳад. Аз ин ҷо маълум мегардад, маъмурикунонӣ дар ин самт дар ҷумҳурӣ ханӯз ҳам ба мукамалгардонӣ ва қорқард ниёз дорад. Яъне, бо роҳи ба тартиб овардани низоми маъмурикунонӣ воридоти маблағҳоро ба ҳазинаи давлат дар шакли андозу уҳдадорихо зиёд кардан мумкин аст.

Ҳукумати кишвар барои бартараф намудани камбудихо дар ин самт кӯшиш ба харҷ медиҳад ва баҳри муносибгардонии маъмурикунонии андозӣ соҳаи соҳибқорӣ ва баҳши хусусӣ, муҳайё сохтани фазои мусоиди сармоягузорӣ ва кам кардани гаронии андоз, танзими самаранокӣ назорату санҷишҳои андозӣ дар баҳши инистутисоналӣ тағйиру иловаҳо ворид гардида, Кодекси андоз дар таҳрири нав аз 01.01.2022 мавриди амал қарор гирифтаст. Махз бо қабули ин санади ҳуқуқӣ - меъёрӣ ҷиҳати баланд бардоштани сатҳи хизматрасонии муосири андозӣ ба субъектҳои соҳибқорӣ ва содда намудани раванди андозситонӣ ва маъмурикунонии онҳо, пешниҳоди эълומияҳои андозӣ тариқи электронӣ, бо истифода аз “Ҳуҷраи шахсӣ”-и субъектҳои соҳибқорӣ эълумияҳои худро ба таври мустақим (онлайн) пешниҳод менамоянд.¹

Низоми маҳсули андозбандӣ ва маъмурикунонии он содда ва шафоф гардонидашуда, он талаботи давлатиро

¹Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз 22.12.2021, №1844, Душанбе. - С. 122.

бо захираҳои молиявӣ таъмин намуда, барои рушди фаъолияти субъектҳои соҳибқорӣ шароитҳои мусоид фароҳам меорад. Ин ҷо, «...истифодаи низоми маҳсули андозбандӣ имконият медиҳад, ки хусусияти ҳоси ташкилӣ-иқтисодӣ ва инноватсионӣ-ҳочагидории субъектҳои соҳибқорӣ ба инобат гирифта шуда, омилҳои шароити иқтисодӣ бозорӣ барои рушди фаъолияти соҳибқорӣ муҳим мебошанд. Аммо, ҳар низоми андозбандӣ дар баробари бартариятҳо, камбудихо худро дорад, ки онро бояд дар раванди маъмурикунонии андоз ба инобат гирифт...»¹ чунки ин ҳоси танҳо рушди соҳибқори хурду миёна мебошад.

Мақсади асосии сиёсати андозӣ низ дар раванди маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқори хурду миёна аз ҷамъоварии саривактӣи маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ ва иҷрои уҳдадорихои давлатӣ, яъне вазифаҳои иқтимоӣ-иқтисодӣ ва сиёсӣ иборат буда, дар заминаи он таъсиси қорҳонаҳои нави хурду миёна ва ташкили ҷойҳои нави қорӣ дар қаламравӣ кишвар ба вуҷуд оварда мешавад.

Мақсади маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқори хурду миёна ин ҷамъоварии саривактӣи маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ буда, он ба таъсиси ҷойҳои нави қорӣ ва баланд бардоштани сатҳи некуаҳволии мардум равона мегардад. Масалан, танҳо соҳибқорони инфиродии тибқи патент фаъолияткунанда дар ҷумҳурӣ 30%-и шумораи умумии субъектҳои соҳибқориро ташкил дода, онҳо ду намуни андоз, яъне андоз аз даромад ва андоз иқтимоиро пардохт менамоянд.² Дар заминаи рушди соҳибқори хурду миёна

¹Қурбанов С.А. Анализ специальных налоговых режимов для малого бизнеса на современном этапе и перспективы их развития. / С.А. Қурбанов, М.Э. Байсугитанов // Journal of Economy and Business, vol. 11-2 (57). - 2019. - С. 53-57.
²Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи тартиби андозбандии соҳибқорони инфиродӣ тибқи патент ва шаҳодатнома” аз 02. 05. 2012, № 451.

дар минтақаҳои кишвар тайи солҳои 2010-2022 мутаносибан 11,8 ва 35,5 ҳазор корхонаҳои хурду миёна таъсис дода шудааст, ки он нисбати соли 2001 - 3,1 маротиба зиёд буда, он мутаносибан ба 48,9 ва 76,6% баробар мебошад (ҷадвали 2.1).

Ҷадвали 2.1. - Динамикаи шумораи корхонаҳои хурду миёна дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

Солҳо	Шумораи корхонаҳои хурду миёна	Бо % нисбати корхонаҳои кишвар
2001	11828	48,9
2005	27017	60,1
2008	37538	59,3
2012	24463	74,8
2015	32507	76,8
2016	32137	75,9
2017	32197	76,6
2018	33361	77,1
2019	35592	76,6
2020	36123	79,2
2021	39856	82,6
2022	42012	83,4

Сарчашма: Тоҷикистон: 30 соли истиқлолияти давлатӣ, маҷмуаи омор.- 2022. - С. 378; Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2017-2023. - С. 219-223.

Чуноне, ки аз ҷадвали 2.1. бар меояд, ҳиссаи корхонаҳои хурду миёна дар ҳиссаи умумии корхонаҳои кишвар дар соли 2001 48,9 %-ро ташкил дода бошад, пас ин рақам дар солҳои 2010-70,5%, 2015 -76,8%, 2018- 77,1 %, 2019 – 76,6% ва соли 2022 ба 79,2% баробар мебошад. Ин тамоюл, пеш аз ҳама, ба дастгирии давлатии рушди фаъолияти соҳибкории хурду миёна ва хавасмандҳои андозӣ-молиявӣ, аз ҷумла истифодаи дурусти имтиёзҳои андозӣ вобаста мебошад.

Истифодаи низоми содакардашудаи андозбандии онҳо имконият медиҳад, ки хуёсияти хоси рушди соҳибкории хурду миёна ба инобат гирифта шуда, таъмини фаъолияти мақомоти андоз дуруст ба роҳ монда шавад. Ин ҷо, сиёсати андозӣ дар самти фаъолияти соҳибкории хурду миёна бояд мувофиқи шароитҳо ва технологияи пешқадами хизматрасонии андозӣ, рушди муносибатҳои судманди субъектҳои соҳибкорӣ ва мақомоти андоз амалӣ карда шавад.

Таҷриба нишон медиҳад, ки барои иҷрои уҳдадорихои андозии субъектҳои соҳибкорӣ мақомоти андоз ва зерсохторҳои он бо истифода аз низоми иттилооти муосир, бо дигар мақомотҳои ваколатдори давлатӣ фаъолияти худро дуруст ба роҳ монда, интиқоли саривақтии маълумотҳо ба субъектҳои соҳибкорӣ ва бақайдгирии амалиётҳои онҳоро таъмин менамояд, ки он боиси зиёд шудани пардохти маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ ва сарфаи ками хароҷотҳо мегардад, ки дар интиҳо ба самараноки мақомоти андоз ва таъмини иқтисодии андозӣ муосидат менамояд. Аз ин хотир, татбиқи амалии «Барномаи рушди маъмурикунонии андоз барои солҳои 2020-2025», ки аз тарафи Бонки Ҷаҳонӣ маблағгузори мешавад, дар баробари асноди гузаштан ба иқтисоди рақамӣ, ба тақмили низоми андозбандии бахши соҳибкорӣ, аз ҷумла соҳибкории хурду миёна, ҳамкорихои судманди фосилавӣ байни соҳибкорон ва мақомотҳои андозии кишвар ва баланд бардоштани марифату савлокии андозсупорандагон (соҳибкорон) ва бехтар гардидани фаъолияти кормандони мақомоти андоз равона карда шудааст.

Самараи маъмурикунонии андоз, бахусус, назоратҳои андозӣ дар ин раванд мақоми махсус дорад, ки дар ин раванд ин теъдоди зиёди ҳисоботҳои андозӣ барои субъектҳои соҳибкорӣ мебошад, ки дар мавриди

чалби бештари коргарони кироа ба вучуд меояд, яъне хисоботи андозӣ аз ҷониби соҳибқороне, ки коргари кироа надоранд, мушкили эъҷод намуда, соҳибқороне, ки зиёда аз 1 коргари кироа ба кор ҷалб менамоянд, онро ба қайд гирифта, уҳдадоранд, ки ба мақомоти андозӣ оиди он ба таври иловатӣ ҳисобот пешниҳод намоянд.

Ҷадвали 2.2. – Фаъолияти субъектҳои соҳибқарорӣ тибқи низоми соддакардани андозбандӣ, солҳои 2015-2023

Шумораи андозсупорандагон	2015	2017	2019	2020	2023	2023/2015 5,6% %
Шумораи умумии андозсупорандагон, адад	40776	42 575	43729	47399	50846	124,7
Шахсон адад	10574	11632	12795	13745	15177	143,5
Соҳибқорони инфродӣ, адад	32001	32097	34604	37264	35669	111,5
Воридоти млн сомонӣ	805,8	780,7	738,6	801,7	1017,2	126,2
Нисбати ММД, %	1,03	0,79	0,67	0,62	0,78	75,7
Нисбати воридот, %	7,44	5,68	4,51	4,42	5,8	78,0
Воридоти (субъектҳои бизнеси бозӣ), млн сомонӣ	6,9	8,1	11,0	20,9	62,7	9,1 маротиб а
Вазни қиёси нисбати ҳамаги андозҳо, %	0,85	1,03	1,49	2,61	6,0	7,0 маротиб а
Шахсон ҳуқуқӣ	6,0	7,1	9,8	19,0	57,4	9,5 маротиб а
Вазни қиёси нисбати ҳамаги андозҳо, %	0,95	1,30	2,06	3,85	5,6	5,9 маротиб а
Соҳибқорони инфродӣ	0,9	1,0	1,2	2,0	5,3	5,8 маротиб а
Вазни қиёси нисбати ҳамаги андозҳо, %	0,50	0,42	0,46	0,64	0,52	104,0 а

Сарчашма: таҳияи муаллифон, бо истифода аз ҳисоботҳои давравии Қумитаи андоз

Низоми маҳсули андозбандӣ ва раванди содаи маъмуриятонии он талаботи бучети давлатиро бо маблағҳои молиявӣ таъмин карда, барои рушди соҳибқарории хурду миёна заминаҳои мусоид фароҳам месозад. Дар ин маврид, мақсади сиёсати андозӣ ҷамъоварии саривактии маблағҳои андозӣ ва иҷрои вазифаҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ба ҳисоб рафта, барои истеҳсоли молу маҳсулотҳои худӣ ва таъсири ҷойҳои нави корӣ мусоидат менамояд.

Ҳамзамон, саривакт пешниҳод накардани (насурӯидани) ҳисоботҳои андозӣ аз ҷониби соҳибқорони хурду миёна на фақат ба ҷораҳои маъмури оварда мерасонад, балки аз ҳавасмандии молиявӣ-иқтисодӣ маҳрум месозад. Дар ин маврид, ду роҳи ҳалли масъалаи маъмур мавҷуд мебошад, яқум, пешниҳоди саривакти ҳисоботҳои соҳибқорони хурду миёна барои давораҳои ҳисоботӣ (семоҳа ё шаш моҳ) ва пешниҳоди ҳисоботи андозӣ барои як соли ҳисоботӣ.

Инчунин, тағйири иловаҳо ба қонунҳои Ҷумҳурии ва иловаҳо санадҳои муҳимтарини соҳаи андоз ва гумрук, ба тасвиб расидани фармони маҳсули Президенти мамлакат «Дар бораи ислоҳоти низоми иҷозатдиҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», бахри дар амалия ҷорӣ намудани низоми андозӣ равона гардидааст. Сол ба сол, дар ҳар таҳрири нави Кодекси андоз, меъёри ААИ ва андоз аз ғоида кам карда шуда, бар замми ин, мунтазам аз ҷониби Сарвари давлат барои сабуктар кардани расмиёти санҷишу назоратҳои андозии фаъолияти соҳибқарорӣ моратория эълон карда мешавад.

Яке аз самтҳои муҳими сиёсати андозӣ дар қаламрави кишвар ин тақмили маъмуриятонии андоз дар рушди соҳибқарории хурду ба ҳисоб рафта, новобаста аз тадбирҳои анҷом додашуда дар ин бахш камбудҳои зиёд низ ҷой дорад. Дар ҷадвали 2.3. маълумот оиди

ҳиссаи воридоти маблағҳои андозӣ бучети давлатӣ аз ҳисоби субъектҳои соҳибкории хурду миёна тайи солҳои 2019-2023 оварда мешаад.

Ҷадвали 2.3. - Маълумот оид ба ҳиссаи воридоти андозҳо ба бучети давлатӣ аз ҳисоби субъектҳои соҳибкории хурду миёна дар солҳои 2015-2023, млн. сомонӣ

Намунаи андозҳо	СОЛНО				Тафсилот 2023/2015, ба %
	2015	2017	2019	2021	2023
Ҳамаги андозҳо	7947,7	9563,2	11115,7	13722,7	17738,0
Аз ҷумла, ҳамагӣ аз ҳисоби субъектҳои соҳибкории хурду миёна	335,1	493,9	681,6	827,0	933,9
Андози тибқи нигоҳи содакардандура	58,6	75,6	165,3	233,2	242,6
Андоз аз даромади шахсонӣ (беназардошти СИ, патент ва шаходатнома бо шартҳои махсус)	14,2	28,4	44,5	64,4	74,3
Андози ғайрибучети (беназардошти СИ, патент ва шаходатнома бо шартҳои махсус)	80,9	125,9	186,1	245,7	241,8
Андози ягона барои истеҳсолкунандагон маҳсулоти кишоварзӣ	41,6	63,8	74,4	17,1	103,7
Андоз аз бизнеси бозӣ	0,5	1,0	2,0	4,5	5,3
Андоз аз СИ тибқи патент ва шаходатнома бо шартҳои махсус	136,8	172,0	206,3	255,3	263,6
Андоз аз СИ тибқи патент ва шаходатнома бо шартҳои махсус					1,9

Манбаъ: таҳияи муаллифон, бо истифода аз ҳисоботҳои даврании Кумитан
андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2019-2023.

Ҷадвали мазкур нишон медиҳад, ки ҳиссаи субъектҳои соҳибкории хурду миёна дар давраи таҳлили 2,5 маротиба афзуда, дар воридоти умумӣ 5,6 % тақкил медиҳанд. Инчунин, андози тибқи низоми содакардандура, андоз аз даромади шахсонӣ воқеӣ (беназардошти СИ, патент ва шаходатнома бо шартҳои махсус) ва андози ягона барои

истеҳсолкунандагон кишоварзӣ низ мутаносибан ба 3,8, 4,6 ва 1,9 маротиба зиёд гардидааст.

Бо назардошти рушди на он қадар самараноки соҳибкории хурду миёна дар баъзе минтақаҳои кӯҳӣ, маъмурикунонии андоз бояд содда ва иҷроӣ уҳдадорҳои андозӣ барои ин категорияҳои субъектҳои соҳибкорӣ дар заминаи қонунизатории баҳши андозӣ камхарҷ ва омафҳм бошад. Ба андешаи инчониб, воридоти андозҳо бояд дақиқан ба нақша гирифта шуда, дар заминаи маълумотҳои дақиқи оморӣ асоснок ва воқеъбинона баҳогузори карда шуда, таҳлили вазъи низоми андозӣ ва баҳои рушди устувори молиявӣ таъмин карда шавад. Илова бар ин, дар қараёни маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибкории хурду миёна, омилҳои иҷтимоӣ-демографӣ ва табиӣ-иқлимӣ низ бояд ба инобат гирифта шавад.

Бартараф намудани ин камбудҳо аз тақмили низоми андозӣ дар рушди соҳибкорӣ вобастагӣ дошта, ҳамчун омилҳои асосии ҳавасмандии молиявӣ ба ҳисоб меравад. Ташкили фаъолияти самараноки мақомоти андоз, дуруст ба роҳ мондани назорати санҷишҳои андозӣ, кам кардани хароҷотҳои ҷамъоварии маблағҳои андозӣ. Дар ин ҷода ба андешаи мо чунин тадбирҳо, ба мисли: автоматизатсияи раванди муносири ҳисоботҳо ва хизматрасониҳои андозӣ, пешниҳоди имтиёзҳои андозӣ ва ҳавасмандии молиявӣ, содагардонии низоми андозбандӣ ва маъмурикунонии он дар рушди соҳибкорону хурду ва миёна ва ғайра зарур мебошад.

Рушди соҳибкории хурду миёна аз таъсири омилҳои дохилию беруна ва хусусиятҳои хоси рушди соҳаҳои иқтисоди миллии кишвар низ вобастагӣ дорад. Мутахассисони соҳаи андоз ҳаҷми сарбории онро барои корхонаҳои хурду миёна ба 15%-и фоидаи бадастовардашуда боло бурда, барои соҳибкорони

мазкур дар ҳудуди меъёри андоз аз даромади шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ муайян гардида, бо тартиби истифодаи объекти андозбандӣ муқаррар гардидааст.

Чихати татбиқи ҳадафҳои сиёсати андозӣ, ояндабинии ҳавфҳои андозӣ басо муҳим ба шумор рафта, маъмурикунонӣ дар ин самт баланд бардоштани самаранокии фаъолияти кормандони мақомоти андоз ва ҷамъовариҳои саривақтии маблағҳои андозӣ ба буҷети давлатиро тақозо менамояд. Низоми маъмурикунонии андоз дар ин маврид ба яке аз фишангҳои муҳими баланд бардоштани самаранокии низоми андозбандӣ ва фаъолияти кормандони мақомоти андоз хизмат менамояд.

Ҳамин тавр, аз ҳуҷусои зербоби мазкур чунин натиҷагирӣ кардан мумкин аст, ки дар шароити кунунӣ дар минтақаҳои Тоҷикистон зарурати иловатан тақмил додани заминҳои меъёрӣ-ҳуқуқии низоми андозбандии субъектҳои фаъолияти соҳибкорӣ ба миён омадааст. Дар заминаи қорӣ намудани низоми самараноки маъмурикунонии андоз, ки манфиатҳои давлат ва субъектҳои соҳибкорӣ таъмин менамояд, ҷамъовариҳои андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба буҷетҳои сатҳи гуногун бехтар гардида, дар заминаи он рушди соҳибкории хурду миёна таъмин карда мешавад. Барои ин таҳқиқ ва баҳои самаранокии низоми андозбандӣ ва таъсири маъмурикунонии андоз, бахусус назорату санҷишҳои андозӣ ба рушди субъектҳои соҳибкории хурду миёна муҳим арзёбӣ мегардад.

2.2. Арзёбии сатҳи маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибкории хурду миёна

Дар шароити муосир инкишофи муносибатҳои иқтисодӣ, хусусиятҳои ҳоси рушди фаъолияти соҳибкорӣ муҳим арзёбӣ гардида, он аз тақмили низоми андозбандӣ

ва маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибкории хурду миёна бо дарназардошти вазъи иқтисодӣ-иҷтимоии минтақаҳои кишвар вобастагӣ дорад. Бо зикри ин маврид, самаранокии механизмҳои маъмурикунонӣ аз татбиқи амалии сиёсати андозии давлат ва имкониятҳои воқеии рушди субъектҳои соҳибкорӣ манша гирифта, раванди маъмурикунонии андоз ҳамчун унсӯри муҳими татбиқи он дар рушди соҳибкории хурду миёна хизмат менамояд.

Дар баробари ин истифодаи самараноки захираҳои молиявӣ истифодаи усулҳо ва фишангҳои маъмурикунонии андоз, бахусус, назорату санҷишҳои андозӣ дар рушди субъектҳои соҳибкории хурду миёна, ҳавасмандии молиявӣ-иқтисодӣ ва паст намудани гаронии андоз низ муҳим мебошад. Чуноне мутахассиси муосир Илин А.Ю. қайд менамояд, «...ҳаҷми воридоти маблағҳои андозӣ аз дараҷаи маъмурикунонии андоз манша гирифта, маҳаки асосиаш ба буҷет воридшавии маблағҳои таъиншуда мебошад...»! Барои ҳамин, натиҷабархшии ҷараёни маъмурикунонӣ маҳаки калидии танзими давлатӣ, сатҳу сифати хизматрасониҳои андозии пешқадами рушди фаъолияти соҳибкорӣ ба ҳисоб рафта, зарурияти саривақтӣ қабул намудани қарори дахлдоро оид ба фаъолияти самараноки мақомоти андозии кишвар муайян ва баҳогузорӣ менамояд. Низоми маҳсули андозбандӣ, дар ин маврид, механизмҳои муҳими ҳавасмандии андозӣ-молиявӣ субъектҳои соҳибкории хурду миёна ба шумор меравад.

Таҳқиқот нишон дод, ки мушкilotи марбут ба маъмурикунонии андоз, аллакай дар сатҳи санадҳои меъёрӣ оғоз меёбанд. Дар аснои муқаррарнамоеи меъёрҳо, ҳаҷми уҳдадориҳо, пур кардани эъломиаҳои

Илини А. Ю. Влияние налогового администрирования на собираемость налогов / А. Ю. Ильин // Финансовое право. - 2013. - №1. - С. 18-22.

даромад ва иҷрои дигар расмиёт, бисёр вақт аз нодуруст фаҳмидани мухтасари муқаррароти соҳа нофаҳмиҳо ба вуҷуд меоянд. Аз ин хотир, барои ҷамъоварии саривақтии маблағҳои андозии субъектҳои соҳибқории хурду миёна татбиқи амалии маъмурикунонии андоз ва унсурҳои таркибии он ба назар гирифта шуда, сифатноки назорату санҷишҳои андозӣ таъмин гардида, он боиси баланд бардоштани самаранокии фаъолияти мақомоти андоз мегардад.

Дар ин раванд, ченаки асосии баҳои самаранокии маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқории хурду миёна - ин татбиқи амалии сиёсати андозӣ бо истифодаи технологияи муосири хизматрасониҳои андозӣ ба ҳисоб рафта, он яке аз тадбирҳои муҳими арзёбии риояи қонунозории баҳши андозӣ ба ҳисоб меравад. Чуноне, ки В.А. Хочуев қайд кардааст, «...маъмурикунонӣ унсурҳои таркибии низомии андоз маҳсуб ёфта, таъминкунандаи бучет бо захираҳои пулӣ мебошад...»¹ ва дар ин маврид, «...меъёри самаранокии маъмурикунонии андоз дар рушди иқтисодиёт, натиҷанокӣ ва сифатнокии фаъолияти мақомоти дахлдори давлатӣ, маҳаллӣ ва идораи муносибатҳои андозиро муайян месозад...»² Дар ин маврид, таъсири маъмурикунонии андоз аз сатҳи алоқамандии низомии андозӣ ва дигар унсурҳои иқтисодии миллий (маҳсусан, инкишофи истеҳсолот ва низомии бонкдорӣ) вобастагӣ дорад.

Дар ҷараёни рушди соҳибқории хурду миёна татбиқи амалии назорату санҷишҳои андозӣ, алоқамандии раванди муносибатҳои андозӣ, банақшагирӣ ва дурнамои иҷроии нақшаи иҷрои андозҳо муҳим мебошад, ки он

¹Хочуев, В.А. Налоговое администрирование, как особый инструмент обеспечения экономической безопасности России, научные ведомости /В.А. Хочуев. -№1(56), 2009. -С. 245.

²Маъмуров, А.М. Тақмили маъмурикунонии андоз дар низомии ҷораҳои танзими рушди иқтисодиёти минтақа /А.М., Маъмуров. - 2021. -С.63.

сифатнокии хизматрасониҳои андозиро таъмин менамояд. Ин ҷо муҳим он аст, ки таъмини самаранокии сатҳи баланди маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқории хурду миёна истифодаи технологияи муосири иттилоотӣ ба ҳисоб рафта, натиҷаи назорату санҷишҳои андозиро дар самти риояи қонунозории соҳаи андозӣ нишон медиҳад.

Мақомоти давлатӣ, аз ҷумла мақомоти андоз, маъмурикунонии андозро ба сифати фишангҳои маҳсуи истифода бурда, тавассути танзими давлатӣ ба ҷараёни низомии андозбандии субъектҳои соҳибқорӣ таъсир расонида, ин мулоҳизаронӣ аз ҷониби олимони мутааддил, таъйид шудааст.¹ Ба маънои дигар, «...самаранокии маъмурикунонии андоз ба сатҳи сифати воридоти андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ ва таъминии саривақтии ҷамъоварии онҳо ба бучети давлатӣ таъсир расонида, ҳамчун нишондиҳандаи инъикосгари сатҳи сифати низомии андозӣ баҳозузорӣ карда мешавад...»²

Ниҳодҳои марбутаи соҳаи андоз аз технологияҳои рақамии ҳозиразамон зим баҳисобгирӣ, ҳисоботдиҳии субъектҳо дар робита ба фаъолияти андозбандишаванда, амалҳои андозию молиявиро анҷом дода, дуруст бақайдгирии субъектҳои соҳибқории хурду миёна (баҳусус, барӯйхатгирии молу мулкӣ амволи ғайриманкул, захираҳои иқтисодӣ-табӣ, нақлиёт, иҷозатномадихӣ, лоиҳаҳои давлатии хариди молҳо маҳсулотҳо ва хизматрасониҳо) ва ғайраро назорат намуда, манбаъҳои андозбандӣ ва меъёру шаклҳои андозро барои субъектҳои соҳибқорӣ, аз ҷумла

¹Барулин, С.В. Ермакова Е.А, Степаненко В.В. Налоговый менеджмент: учебное пособие/ С.В. Барулин, Е.А.Ермакова, В.В. Степаненко. -М.: Омского, 2008.-269с.

²Чумабоев, Х.К., Маъмуров, А.М. Ҷамъоварии андоз ҳамчун нишондиҳандаи назорати андозӣ дар сатҳи минтақа / Х.К., Чумабоев, А.М. Маъмуров //Паёми молия ва иқтисод. -№ 4 (28). -2021. -С. 92-101.

соҳибқирри хурду миёна муайян менамояд. Аз ин хотир, тақмили маъмуриятҳои андоз бояд ба баланд бардоштани сатҳу сифати ҷамъоварии маблағҳои андозӣ ва хизматрасониҳои андозӣ, кам кардани хароҷотҳои он дар рушди фаъолияти субъектҳои соҳибқирри равона карда шавад.

Оиди ин масъала, дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба парламенти кишвар чунин таъкид намуда буд, ки «...минбаъд ба истифода бурдани технологияҳои ҳозиразамон, дар истеҳсолот татбиқ намудани навоариҳои, тақон бахшидан ба фаъолиятҳои иқтисодии шаҳрвандони мамлакат, дастгирии соҳибқирри, ҷалби сармоягузориҳои, тавсеа ва густариши иқтисоди рақамӣ бояд диққат дод...».¹

Дар ҷумҳури барои тақвият бахшидан ба самаранокии фаъолияти ниҳодҳои давлатӣ дар соҳаи андоз, рақамикунони чараёни андозбандӣ ва тақмили пояҳои меъёриҳои ҳукукии қонунгузориҳои соҳа барномаҳои ва консепсияҳои махсус қабул карда шудаанд. Дар ин радиқ «Консепсияи ташаққули ҳукумати электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (қарори ХҚТ аз 30.12.2011 ва «Консепсияи иқтисоди рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (қарори ХҚТ аз 30.12.2019)-ро номбар кардан мумкин аст. Лекин то кунун яқингарфаҳмӣ ва муносибатҳои миёни мақомотҳои давлатӣ ва маҳаллӣ дар шакли лозима ба роҳ монда нашоудааст, ки он боиси сатҳи пасти ҷамъоварии маблағҳои андозӣ ва маъмуриятҳои он гардида, ба самаранокии мақомоти андоз таъсири хурду мерасонад.

Барои таъсири дурусти маъмуриятҳои андоз дар рушди соҳибқирри хурду миёна ва дараҷаи баланди хизматрасониҳои андозӣ, пешгирии қонунвайрокуниҳои

¹Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олӣ аз 26 декабри соли 2019. - С. 26.

бахши андозӣ, кам намудани ғинҳонкунии маблағҳои андозӣ, дар амал роҳандозӣ кардан ду консепсияи болозикр, илова бар он «Барномаи рушди маъмуриятҳои андоз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2020-2025»¹ ки ба воситаи он як қатор чораҳои роҳандозӣ гардида истодааст. Бо мақсади беҳтар намудани раванди маъмуриятҳои андоз зиёда аз 144,5 ҳазор субъектҳои соҳибқирри эълумияҳои хурду ба таври электронӣ пешниҳод намуда, соҳибқирри хурду миёна, дастрасӣ ба шабакаи интернет ба тарзи онлайни эълумияи андоз ва хисоботҳои хурду пешниҳод намуда, аз хизматрасониҳои утокҳои алоҳида (терминалҳо), ки дар 38 нозиротҳои андози шаҳру ноҳияҳои кишвар ташиқил карда шудаанд, истифода мебаранд.

Чараёни татбиқи консепсияи маъмуриятҳои андоз дар рушди соҳибқирри хурду миёна аз он гувоҳӣ медиҳад, ки ҳоло ҳам дар бахши назорату санчиҳои андози соҳибқирри хурду миёна камбудҳои ҷой дорад. Аз ин хотир, дар амалия ба роҳ мондани вазифаҳои сенарияҳои дар санадҳои меъёрии зикршуда дарҷгардида ба бунёди муҳити солими рақобатӣ, кам кардани хиссаи иқтисодиёти ниҳонӣ ва гузаштан ба равандҳои рақамикунонӣ, аз ҷумла дар чараёни андозбандӣ, аз байн бурдани монеаҳои бюрократӣ дар раванди мазкур, даст қашидан аз усулҳои қўхнаи камсамари маъмуриятҳои андешидани тadbирҳои муассир дар самти баланд бардоштани маърифати андози субъектҳои, беҳтар намудани интизоми андозӣ ва баланд бардоштани хисси масъулиятшиносӣ дар пардохти уҳдадориҳои дар кишварро таъмин намудан лозим аст.

Рушди низоми маъмуриятҳои андоз ва хизматрасониҳои пешқадами андозӣ ба субъектҳои

¹Консепсияи иқтисоди рақамӣ бо қарори ХҚТ аз 03.12. 2010с, № 626 тасдиқ гардидааст.

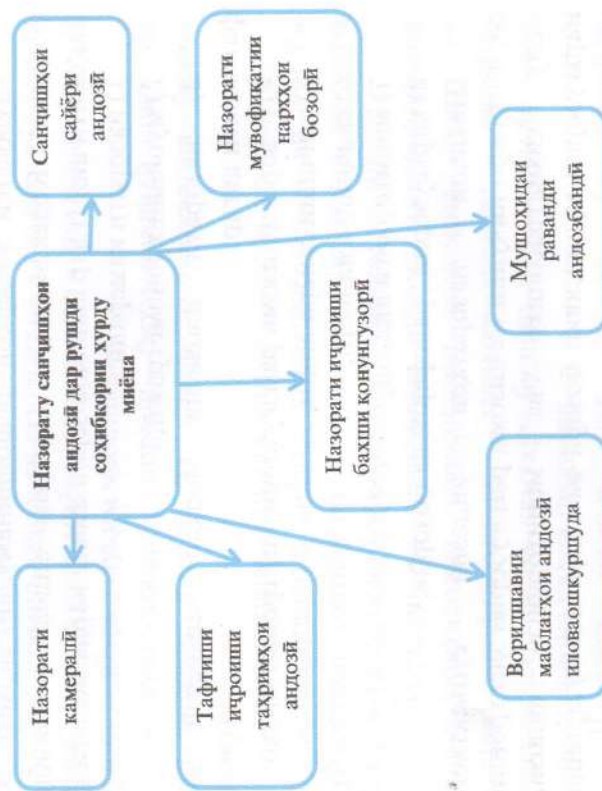
соҳибқорӣ, дар навбати худ, ба саривақт пешниҳод намудани маълумотҳо оид ба андозситонӣ, нигоҳ доштани онҳо дар ҳазинаи иттилоотии мақомоти андоз, гуруҳбандӣ ва коркарди дурусту саривақтии маълумотҳо, муайян намудани эҳтимолияти ҷой доштани қонунвайронкунонҳо дар баҳши андозӣ як тақони ҷиддӣ мебахшад. Ин ҷо, масъалаи таъмини саривақтии маълумотҳои онлайнӣ ба субъектҳои соҳибқорӣ, махсусан, ба намоёндогони тиҷорати хур ва миёна ва ҷорӣ кардани тартиби муносибтарини санҷишу назоратҳои андозӣ ба пура таъмин намудани бучети давлат бо захираҳои молиявии пешбинишуда мусоида хоҳад кард.

Дар раванди таҳлил ва таҳқиқи баҳои сатҳи маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқории хурду миёна, дурнамои рушди иқтисодии кишвар, таъмини иқтисодии андозӣ ва воридшавии саривақтии захираҳои молиявӣ ба бучет аҳамияти хос дорад. Маъмурикунонии барои фаъолияти соҳибқорӣ шароити созор сохта, барои бартараф намудани камбудҳои ҷойдошта, татбиқи амалии сиёсати андозӣ ва шафофияти он шароит фароҳам меорад.

Татбиқи амалии маъмурикунонии андоз, аз ҷумла: назорату санҷишҳои андозӣ ба таъмини иҷрои нақшаи андозҳо, хизматрасониҳои андозии субъектҳои соҳибқорӣ, раванди бақайдгирӣ ва баҳисобгирӣ, объектҳои андозбандӣ ва коркарди маълумотҳо дар барномаҳои иттилоотии электронӣ ва ғайра вобастагӣ дорад. Дар ин раванд амалӣ намудани назорату санҷишҳои андозӣ, аз қабилӣ назорати камералӣ ва санҷиши сайёр, амалиёти андозӣ ва муоинаҳои хронометраж, бунёди дидбонгоҳҳои назоратӣ ва дар самти рӯёнидани бақияпулиҳо бошад, андешидани

ҷораҳои натиҷабаш дар самти риояи бечунуҷарои қонунгузориҳои баҳши андозӣ низ муҳим мебошад.

Самти дигари истифодаи технологияҳои иттилоотӣ дар раванди маъмурикунонии андоз, ташкили корҳои назорату санҷишҳои андозӣ, сиёсати кадрӣ дар мақомоти андоз, таъминоти техникаи мақомоти андоз дар минтақҳо, корҳои таҳлилий ва муқоисавӣ зарур мебошад. Аз ин лиҳоз, онро ҳамчун як унсури маъмурикунонии андоз муаррифӣ кардан ба маврид буда, баҳри бартарафнамоӣ, фаҳмондадихии мукаррароти амалкунанда дар ҷараёни андозбандӣ ба кор бурдан имконпазир аст (расми 2.2.).

Расми 2.2. Шаклҳои назорату санҷишҳои андозӣ дар рушди соҳибқории хурду миёна дар шароити.

Сарчашма: таҳияи муаллифон, бо истифода аз маълумотҳои Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон

Яке аз самтҳои асосӣ маъмурикунонии андоз ин назорату санҷишҳои андозӣ ба ҳисоб меравад, ки он аз санҷишҳои сайёри андозӣ ва назорати камералӣ иборат мебошад. Қабули эълomiaҳо ва ҳисоботҳои андозӣ аз субъектҳои соҳибқорӣ, бахусус, соҳибқирри хуру миёна, маълумотҳои мақомоти андоз ва коркарди онҳо, ошқор намудани номутобикати дар онҳо, идоракунии хавфҳои андозӣ ва ҳолатҳои эҳтимолии қонунвайронкуниҳои бахши андозӣ, бо роҳи амали намудани назоратҳои камералӣ ё дар гайра ошқор гардида, барои бартараф намудани онҳо чораҳои зарурӣ андишида мешавад.

Мувофиқи меъёрҳои пешбиниамудай сарҳати 3, моддаи 41 Кодекси андоз: «Назорати андозӣ аз ҷониби мақомоти андоз дар шаклҳои зерин амалӣ карда мешавад:

- 1) назорати камералӣ;
- 2) муоинаи хронометражӣ;
- 3) назорати иловагии молҳои зераксӣ ва фаъолияти дигар;
- 4) назорати низоми рамзгузирӣ электронии молҳо;
- 5) санҷиши сайёри андоз;
- 6) санҷиши амалиётӣ;
- 7) мониторинги андозӣ;
- 8) нархгузирӣ трансфертӣ ва бозорӣ»¹.

Шаклҳои назоратҳои андозии субъектҳои соҳибқирро инчунин ба низоми рамзгузирӣ электронии молу хизматрасониҳо ва мониторинги андозӣ, нархгузирӣ муқоисавии бозорӣ ва гайра низ гузаронда мешавад.

Шакли дигари назорати андозӣ ин бақайдгирии соҳибқиррон ҳамчун субъектҳои муносибатҳои андоз, дар

¹ Кодекси андоzi Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 2022. Моддаи 41. Сарҳати 3. - С. 57-58. печай дастраф: https://www.andoz.tj/docs/kodex/Tax-Code_18-03-2022-RT_tj.pdf.

шакли шахсони инфродию ҳуқуқӣ ва иншооти ба онҳо марбутбудаи андозбандӣ аст. Омӯзиши ҷараёни мониторинги андоз нишон медиҳад, ки он барои амалисозии он ду принсипи асосии андозбандӣ дар соҳибқирри хуру миёна, яъне таъминоти иттилоотӣ ва принсипи шафофиати андозбандӣ ва самаранокии фаъолияти мақомоти андоз зарур мебошад, ки онҳо дар навбати худ, аз унсурҳои зерин иборатанд: мунтазам аз болои воридоти маблағҳо ба бучет назорат кардан; ба роҳ мондани расмиёти санҷишу назорати андозӣ, назорати дурустии ҳисоби пардохти ҷаримаю ғоизҳои қонунвайронкуниҳои бахши андозӣ ва ситонидани маҷбурии қарзҳои андозӣ ва амсоли инҳо.

Дар тақмил назорату санҷишҳои андозии субъектҳои соҳибқирри хуру миёна дар шароити иқтисоди бозорӣ чунин тадбирҳо муҳим мебошад:

- гузаронидани қорҳои фаҳмондадихӣ оид ба уҳдадорҳои андозӣ ва иҷрои қонунгузирӣ бахши мазкур;
- маъмурикунонии андозии фаъолияти соҳибқорӣ;
- бехтаркунии сифати хизматрасониҳои андозӣ ба субъектҳои соҳибқорӣ ва гузаштан ба усули муосири баҳодиҳии фаъолияти қормандони мақомоти андоз;
- коркард ва истифодаи низоми ҳавасмандии молиявӣ-иқтисодии қормандони мақомоти андоз ва рушди инфрасохтори хизматрасониҳои онлайни (электронӣ), ки ба қамхарҷ будани иҷрои уҳдадорҳои андозӣ рағбона карда шудаанд.

Чораҳои мазкур, дар маҷмӯъ, ба тақмили маъмурикунонии андоз, даромади бучетҳои сатҳи гуногун ва рушди суботи молиявии кишвар мусоидат менамояд.

Ҳамин тавр, самаранокӣ назорату санҷишҳои андозӣ дар фаъолияти мақомоти андоз аз тақмили маъмурикунонии андоз вобастагӣ дорад. Вай ҳамчун

фишанги муҳими танзими давлатии низоми андозӣ барои баланд бардоштани ҳавасмандии молиявӣ-иктисодии субъектҳои соҳибкории хурду миёна муосидат менамояд. Самаранокии фишангҳои мазкури маъмурикунонии андоз имконият медиҳад, ки назорати баҳисобгирии субъектҳои соҳибкорӣ, объектҳои андозӣ ва ба андозбандӣ алоқаманд ва саривақт воридшавии маблағҳои андозиро ба бучети давлатӣ таъмин карда шавад.

Механизми маъмурикунонии андоз ба таъсири омилҳои дохилии низ вобаста буда, сатҳи самараноки мақомоти андозро баҳогузурӣ ва натиҷагирӣ менамояд. Дар ин ҷода дуруст муайян намудани доираи (ҳадди) вазифаҳо ва уҳдадориҳои кормандони мақомоти андоз дар амали намудани маъмурикунонии андоз низ зарур мебошад. Таҷрибаи кишварҳои рушдкардаи иқтисодӣ дар баҳши андозӣ нишон медиҳад, ки масъулият ва уҳдадориҳои кормандони мақомоти андоз бояд муайян ва мушаххас буда, он бо дарназардошти вазифаҳои мансаби кормандони он роҳандозӣ гардида, дар он иҷрои уҳдадориҳои мансабӣ низ ҳеле муҳим арзёбӣ мегардад.

Масъалаи муҳими татбиқи амалии маъмурикунонии андоз давра ба давра зиёд гардидани бақияпулиҳои андозӣ аз ҷониби субъектҳои соҳибкорӣ мебошад, ки онҳо қорҳои зиёди назоратиро санчиширо тақозо менамояд.¹

- пайгирӣ аз болои дар муҳлатҳои муайяншуда иҷро намудани уҳдадориҳои андозии субъектҳо, аз ҷумла бо роҳи мучозот намудан дар ҳолати «зиёда аз се моҳи ҳисоботӣ» напардохтани онҳо;

- саривақт ва дар муҳлати муқарраргардида пардохт накардани маблағҳои андозии ошкоргардидаи пардохт

¹Қодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, Душанбе, -2021. С.134-136.

нагардида низ нисбат ба фоизҳои бонкӣ барои хар як рӯзи дер пардохт кардани бақияпулиҳои андозӣ;

Моддаи 136 Кодекси амалкунанда ҷунин таъкид мекунад: «Иҷрои уҳдадориҳои андозии батаъхирарфтаи андозсупоранда бо усулҳои зерин таъмин карда мешавад:

- 1) кафолати бонкӣ;
- 2) замонат;
- 3) боздоштани амалиётҳои хароҷотӣ тавассути суратҳисобҳои бонкӣ;
- 4) ҳисобкунии фоизҳо ба маблағи пардохтнашудаи андозҳо ва пардохтҳо ба бучет;
- 5) маҳдудкунии ихтиёрдориҳои молу мулкӣ андозсупоранда;
- 6) ҳабси молу мулкӣ андозсупоранда;
- 7) ситонидани қарзи андозӣ аз суратҳисобҳои бонкии андозсупоранда;
- 8) ситонидани қарзи андоз аз суратҳисобҳои бонкии қарздорони (дебиторони) андозсупоранда;
- 9) ситонидани қарзи андозӣ аз ҳисоби маблағҳои нақдӣ андозсупоранда».¹

Сарфи назар аз амалиявии муқаррароти мазкур, барномаи маъмурикунонии андоз ҳоло ҳам камбудии дар меъёрҳои қонунгузори баҳши андозӣ ва дар татбиқи амалинамоии онҳо ба назар мерасад. Ҷунки қорҳои андешидашуда ҳоло ҳам басанда набуда, зарурати тақмили маъмурикунонии андоз, баҳус назорату санчишҳои андозиро бо истифода аз технологияи пешқадами назорати андозӣ тақозо менамояд. Аз ин лиҳоз, баланд бардоштани сатҳи маъмурикунонии андоз таҳқиқи ҳамаҷонибаро оид ба тақмили назорату

¹Қодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 2022, Моддаи 136, Сарҳати 1. - С.136-137. Реҷаи дастрасӣ: <https://www.andoz.tj/docs/kodex/Tax-Code-18-03-2022-RT-tj.pdf>.

санҷишҳои андозӣ тақозо намуда, дар дарозмуддат баҳри таҳкими суботи молиявӣ судманд мебошад.

Ҳамин тавр, маъмурикунонии андоз ва ояндабинии низоми андозбандӣ дар рушди соҳибқори хурду миёна, ба андешаи инҷониб, дар самтҳои мазкур бозбинӣ меҷорад:

- баҳри арзёбии натиҷабахшии маъмурикунонӣ, бо роҳи ҷорӣ кардани гузаронидан муайян кардани самарабахшии амалкарди ниҳодҳои марбут ба давлатӣ ва соҳибқорони мазкур, пешниҳоди роҳҳои дастгирӣ ва давлатии молиявии онҳо;

- вазъи иқтисодии субъектҳои соҳибқории хурду миёна таъсири худро ба иқтисоди андозӣ ва ташкили ҷойҳои нави корӣ расонида, он дар навбати худ, аз дӯст ба рӯх мондани маъмурикунонӣ вобаста аст. Муайян кардани натиҷабахшии раванди мазкур дар давраи ҳисоботӣ зарур буда, ба воридшавии маблағҳои андозӣ, шумораи соҳибқорони хурду миёна ва бақияпулҳои андозӣ таъсир мерасонад;

- яке аз шартҳои асосии таъсири маъмурикунонии андоз ба рушди соҳибқории хурду миёна ин риояи қонунгузории баҳши андозӣ, муқаррар намудани меъёрҳои маҳсули андозбандӣ ва содагардонии маъмурикунонии он ба ҳисоб рафта, барои пардохти шафوف ва одилонаи андозҳо муносибат менамояд. Илова бар ин, вай ба банақшагири ва дурнамоӣ воридшавии маблағҳои андозӣ ва иқтисоди андозии кишвар низ таъсир худро расонида, аз шаклҳои маҳсул ва меъёрҳои андозбандӣ низ вобастагии калон дорад;

- суроғанок будани имтиёзҳои сабукиҳо ва ҳавасмандии пешниҳодшаванда ба намоёндогони баҳши хусусӣ, ки дар ин сурат маъмурикунонӣ аз риояи принсипи адолати андозӣ ва таъмини рақобати истеҳсолкунандагони ватанӣ вобастагӣ дорад.

Такмили маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқории хурду миёна ба бартараф кардани мушкilotи молиявии онҳо, ҷалби бештари сармоягузориҳо ва таъмини рақобати софи субъектҳои мазкур равона гардида, бо истифодаи аз технологияи муосири андозбандӣ ва назорату санҷишҳои андозӣ ба рушди соҳаҳои афзалиятноки иқтисоди миллӣ заминаҳои мусоид фароҳам меорад.

2.3. Нишондиҳандаҳои баҳои маъмурикунонии андоз бо таваҷҷуҳ ба рушди соҳибқории хурду миёна

Ҷамъоварии маблағҳои андозӣ яке аз масъалаҳои муҳими таъмини қисмати даромадҳои бучети давлатӣ ба ҳисоб рафта, он аз тақмили маъмурикунонии андоз дар рушди фаъолияти соҳибқорӣ ва баланд бардоштани самаранокии фаъолияти мақомоти андоз манша мегирад. Ҳамзамон, натиҷаи ҷамъоварии саривақтии маблағҳои андоз аз фаъолияти рафтори субъектҳои соҳибқорӣ, аз ҷумла, аз рушди соҳибқории хурду миёна вобастагии калон дорад. Ин раванд, тақмили сиёсати андозӣ ва низоми андозии маъмурикунонии онро тақозо менамояд.

Такмили маъмурикунонии андоз зери таваҷҷуҳи мақомоти давлатӣ қарор дошта, дар ниҳоятӣ қор бояд бо назардошти ҳадафҳои дурнамои рушди соҳибқории хурду миёна роҳандозӣ гардад. Махсусан, дар шароити бӯхронӣ муносибгардонии назорату санҷишҳои андозӣ, мукаммал намудани базаи меъёрӣ-ҳуқуқии баҳши андозӣ, ки ҳуқуқ ва уҳдадорихои субъектҳои соҳибқорӣ ва қорманди мақомоти андозро танзим менамояд, хеле муҳим мебошад.

Самаранокии раванди маъмурикунонӣ аз ба субут расонидани вазифаҳои зер вобаста аст:

- таъмини қисмати даромади буҷети давлатӣ бо захираҳои молиявӣ, дастгирии рушди субъектҳои соҳибқории хурду миёна;

- баргараф намудани камбудихо дар шаклу меъёри андозбандии субъектҳои соҳибқории хурду миёна ва тақмили қонунгузории бахши андозӣ (масалан, таҳияи Кодекси нави андоз);

- амали намудани чорабиниҳои дастаҷамъонаи назорату санҷишҳои андозӣ дар фаъолияти соҳибқории хурду миёна ва ғайра.

Дар татбиқи амалии маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқории хурду миёна омилҳои таъсири худро мерасонанд. Баҳои фаъолияти мақомоти андоз дар ин маврид аз самаранокии таъмини иқтисодии андозӣ, сатҳи ҷамъоварии андозу пардохтҳо ба буҷети давлатӣ, сатҳу сифати хизматрасониҳои андозӣ, бахусус, номгуӣ андозҳо, таъсири назорату санҷишҳои андозӣ дар ҷамъоварии бақияпулиҳои андозии иловашқоргардида дар давраҳои ҳисоботӣ низ вобастагӣ дорад.

Ба маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқории хурду миёна маҷмуи қоидаҳо, воситаҳо ва фишангҳое шомиланд, ки баҳри ба амал баровардани расмиегӣ санҷишу назоратҳо, пешниҳоди ҳавасмандихо, хусусан, ба соҳибқорон, паст намудани гаронии андоз, пешниҳоди имтиёзҳои андозӣ барои соҳибқоронии истеҳсолии хурду миёна дохил карда мешавад.

Натиҷаи маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқории хурду миёна аз услубу тарзи баҳои самаранокии он дар баҳши соҳибқорӣ, ченакҳои баҳои таъсири маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқорӣ, ки дар умум ба мақсади ягона – таъмини воридоти

захираҳои молиявӣ ба буҷет дар ҳаҷми зарурӣ нигаронида шудаанд (ҷадвали 2.4).

Ҷадвали 2.4. - Нишондиҳандаҳои асосии таъсири маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқории хурду миёна

БАҲОИ САМАРАНОКИИ МАЪМУРИКУНОНИИ АНДОЗ ДАР РУШДИ СОҲИБҚОРИИ ХУРДУ МИЁНА	
ЧЕНАКҲОИ БАҲОИ ТАЪСИРИ МАЪМУРИКУНОНИИ АНДОЗ ДАР РУШДИ СОҲИБҚОРИИ	
-таъмоюли воридшавии маблағҳои бештари андозӣ ба буҷети давлатӣ аз ҳисоби назорату санҷишҳои андозӣ;	- ҳаҷми воридоти маблағҳои андозии иловашқоршуда, аз ҳисоби санҷишҳои андозии соҳибқорони хурду миёна;
-вазнии санҷишҳои андозии субъектҳои соҳибқорини хурду миёна;	- ҳиссаи маблағҳои андозии воридшуда аз ҳисоби назоратҳои камералий;
- динамикаи шумораи соҳибқорони хурду миёнаи дар қайди мақомоти андоз бақайдгирфташуда;	- таносуби маблағҳои андозӣ аз ҳисоби қорҳои назоратӣ ва санҷишии соҳибқорони хурду миёна;
- ҳиссаи санҷишҳои андозии мақомоти андоз дар шумораи умумии субъектҳои соҳибқорӣ ва ғайра.	- ҳаҷми маблағҳои воридшудаи назорату санҷишҳои андозӣ ва ғайра.
	- ҳиссаи умумии санҷишҳои андозӣ, ки аз қониби қормандони мақомоти андоз дар раванди санҷишҳои тақрири соҳибқорони мазкур ошқоршуда ва ғайра.

Сарчашма: таҳияи муаллифон бо истифода аз маълумоти оморӣ Кумитаи андозии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Чуноне, ки аз ҷадвали мазкур бармеояд, нишондиҳандаҳои овардашуда, баҳои таъсири сатҳи маъмурикунонии андозро дар рушди соҳибқори хурду

миёна, дар раванди назорату санҷишҳои андозӣ баҳогузорӣ ва натиҷагирӣ намуда, барои ҳарчӣ бештар воридшавии маблағҳои андозӣ ба буҷети давлатӣ муосидат менамоянд, ки он аз чунин нишондиҳандаҳо, ба мисли: сатҳи таъмини иҷрои қисмати даромади буҷет аз ҳисоби андозҳои соҳибкорӣ; сатҳи (фоида) ҷамъоварии маблағҳои андозӣ; хароҷоти маблағҳои буҷетӣ барои ҷамъоварии андозҳо дар давраи ҳисоботӣ аз ҳисоби маблағҳои иловашкортаридида; ҳиссаи андозҳо дар рафти санҷишҳои субъектҳои соҳибкории хурду миёна иловашкортаршуда нисбат ба воридоти маблағҳои андозӣ; фоидаи рӯёнидаи маблағҳои иловашкортаршудаи андозӣ; маблағҳои аз ҳисоби санҷишҳо ва ҳалномаҳои судӣ ва ҳулосаи мақомоти андозӣ баргартонидашуда. Дар натиҷа, афзалиятҳо ба соҳибкдорони истеҳсолӣ фароҳам оварда шуда, самаранок истифодабарии захираҳои молиявӣ ва натиҷаҳои ниҳой истеҳсолот таъмин карда мешавад. Ин тадбирҳо, ба хотири таъмини рушди соҳибкории хурду миёна тақони ҷиддӣ бахшида, барои ҷалби бештари сармояҳо, истифодаи технологияи пешқадами хизматрасониҳои андозӣ муосидат менамояд.

Вазъи молиявии соҳибкдорон аз даромаднок ё зараровар будани фаъолият, пардохтазирӣ ё пардохтнопазирӣ, истеҳлоки сармояи асосӣ ва нарасидани воситаҳои гардон, саркаши ва рӯйпӯш намудани маблағҳои андозӣ ба хотири кам намудан ё напардохтани маблағҳои андозӣ, кӯшишҳои азхудкунии маблағҳои буҷети давлатӣ, сари вақт пардохт накардани музди меҳнат, таъмини иқтисоди андозӣ низ вобастагӣ дорад.

Баҳои самаранокӣ таъсири маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибкории хурду миёна аз нишондиҳандаҳои умумӣ, ба мисли: даромад ва хароҷот барои истеҳсоли маҳсулотҳо, воридшавии ҳаҷми маблағҳои андозӣ ба

буҷети давлатӣ ва ғайра вобастагӣ дорад. Аз ин хотир, барои муайян намудани нишондиҳандаҳои сатҳи маъмурикунонии андоз, таҳлили имкониятҳои пардохти маблағҳои андозӣ ба буҷети давлатӣ ва бақияпулҳои андозии иловашкортаридида низ муҳим мебошад. Сатҳи маъмурикунонии он аз дастгирии давлатии субъектҳои соҳибкорӣ, бахусус соҳибкории хурду миёна низ вобастагӣ дорад.

Сатҳи маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибкории хурду миёна аз сатҳи ҷамъоварии маблағҳои андозӣ низ вобастагӣ дошта, вобаста ба воридшавии захираҳо ба буҷет инъикостари сатҳ ва сифати маъмурикунонии андоз ва назорату санҷишҳои андозӣ мебошад. Ин ҷо, «...баҳои сатҳи маъмурикунонии андоз аз як ҷониб имконияти баҳодиҳии сифатии тадбирҳои андешидаро барои таъмини қисми даромади буҷети давлатӣ, аз ҷониби дигар самаранокӣ натиҷаи назорату санҷишҳои мақомоти андозро муайян менамояд, ки он бо истифода аз ченакҳо ва нишондиҳандаҳои маҳсус баҳогузорӣ ва натиҷагирӣ карда мешавад...»! Аз ин ҷо, бармеояд, ки механизмҳои амалкарди маъмурикунонии андоз аз самаранокӣ фаъолияти кормандони мақомоти андозии кишвар низ вобаста мебошад.

Шарти муҳими баланд бардоштани сатҳи маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибкории хурду миёна - ин истифодаи самаранокӣ технологияи иттилоотии муосир ба ҳисоб рафта, он дар татбиқи амалии сиёсати андозӣ нақши калидӣ мебошад. Бо вучуди кушишҳои мақомоти андоз ва зерсохторҳои он дар таъмини маблағҳои андозӣ ба буҷети давлатӣ ва маъмурикунонии он дар рушди соҳибкорӣ аз технологияи

¹Картасова Г.Н.. Об оценке эффективности функционирования налоговых органов, или концептуальный подход к некоторым аспектам аналитической работы в сфере налогообложения//Налоговый вестник – 2019, №2. –С. 23-28.

пешкадам истифода менамояд, лекин сабаби ба низомии ягонаи итилоотии ҳамроҳ нашудани дигар мақомотҳои давлатӣ, низомии муккамал ва самараноки интиқоли мустақими маълумотҳо онд ба фаъолияти соҳибқорони хурду миёна дар самти бахисбигирии амалиётҳои андозӣ, бахисбигирий ва бақайдгирии онҳо дар мақомоти андозӣ дар сатҳи зарурӣ ва саривақтӣ бояд ба роҳ монда шавад.

Вобаста ба хусусиятҳои хоси рушди соҳибқории хурду миёна се методика «ё услуби баҳои самаранокии низомии андозбандӣ ва маъмурикунонии онро ҷудо менамоянд:

- нишондиҳандаи самаранокии низомии андозбандии субъектҳои соҳибқории мазкур дар сатҳи давлат¹ (самаранокии низомии андозӣ-бучетӣ) ва ба қавли Ҷураева Г.А.:

« -нишондиҳандаи самаранокии тақриристеҳсолӣ дар рушди соҳибқории хурду миёна;

- нишондиҳандаи самаранокии иқтисодӣ-ичтимоии низомии андозӣ ва маъмурикунонии он дар шароити муосир».²

Ҳамзамон, «...нишондиҳандаҳои самаранокии низомии андозӣ-бучетӣ имконият медиҳад, ки сатҳи таъсири меъёри андозбандӣ ба натиҷаи фаъолияти молиявии субъектҳои соҳибқории хурду миёна...»³ кам гардида, коэффисенти самаранокии низомии андозбандии субъектҳои соҳибқории хурду миёна; коэффисенти андозгунҷониши истеҳсоли молу маҳсулотҳо, кор ва

¹ [Захираи электронӣ]. Речаи дастрасӣ: http://listina.msu.ru/media/dissertations/dissertation/4c4/84/21420473/Dissertatsiya_Shestakov.pdf.

² Джураева Г.А. Налогообложение в Республике Таджикистан: проблемы и перспективы // Вестник университета (Российско-Таджикский (Славянский) университет).- Душанбе: РТСУ, 2018. - № 2(62). -С. 160-166. <http://elibrary.ru/item.asp?id=42684691>.

³ A. Model of Tax Performance Management Based on Knowledge-Sharing: <https://ieeexplore.ieee.org/document/5566184>

хизматрасониҳо, коэффисенти сатҳи назорату санҷишҳои андозӣ дар фаъолияти соҳибқории хурду миёна кам карда шавад.

Коэффисенти умумии самаранокии низомии андозӣ дар рушди соҳибқории хурду миёна (K_{yca}) бо чунин тарз ҳисоб карда мешавад:

$$K_{yca} = \frac{FC}{XMA} \times 100 \% \quad (2.1);$$

Дар ин ҷо:

K_{yca} - коэффисенти умумии самаранокии низомии андозӣ дар рушди соҳибқории хурду миёна, %; FC - фоидаи софӣ субъектҳои соҳибқории мазкур, сомонӣ; XMA - ҳаҷми воридшавии маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ аз ҳисоби рушди соҳибқории хурду миёна, сомонӣ.

Усули мазкур, нишон медиҳад, ки коэффисенти самаранокии умумии низомии андозбандӣ дар рушди соҳибқории хурду миёна, аз таносуби пастишавии гаронии андозӣ ва зиёдшавии ҳаҷми даромадҳои соҳибқории хурду миёна вобастагӣ дошта, он самаранокии иқтисодии низомии андозӣ ва таъмини иқтисодии андозиро дар кишвар баҳогузорӣ менамояд.

Коэффисенти андозгунҷониши истеҳсоли молу маҳсулотҳо, кор ва хизматрасониҳо ($K_{иф}$) бо чунин формула ҳисоб карда мешавад:

$$K_{иф} = \frac{XMB}{MФ} \times 100 \% \quad (2.2);$$

Дар ин ҷо:

XMB - ҳаҷми маблағҳои андозӣ ба бучет воридгардида аз ҳисоби рушди соҳибқории хурду миёна, ВР - Маблағи аз фуруши молу маҳсулотҳо, кор ва хизматрасониҳо ба даст оварда шуда.

Коэффисенти андозгунҷониши фуруши молу маҳсулотҳо, кор ва хизматрасониҳо ҳаҷми воридшавии

маблағҳои андоӣ ба бучети давлатиро ба як воҳиди ҳаҷми фуруши маҳсулотҳо, қор ва хизматрасониҳои соҳибқорони хурду миёна нишон медиҳад. Пастшавии нишондиҳандаи мазкур ба афзоиши самаранокии фискалӣ (андозӣ-бучетӣ) ва рушди пасти соҳибқори хурду миёна оварда мерасонад.

Коеффициенти самаранокии маъмурикунонии андои дар рушди соҳибқори хурду миёна бошад бо формулаи зерин ҳисоб карда мешавад:

$$K_{an} = \frac{XXI}{XMB} \times 100 \% \quad (2.3);$$

Дар ин ҷо:

$K_{сма}$ - коеффициенти самаранокии маъмурикунонии андои дар рушди соҳибқори хурду миёна, %; РНА - ҳаҷми хароҷотҳои давлатӣ барои хизматрасониҳои андоӣ, сомонӣ.

Афзоиши коеффициенти сатҳи маъмурикунонии андои дар рушди соҳибқори хурду миёна гувоҳӣ он аст, ки хароҷотҳои давлатӣ барои маъмурикунонии андои ба як сомонии воридшавии маблағҳои андоӣ ба бучети давлатӣ баробар мебошад, ки он аз самаранокии пасти андоӣ-бучетиро нишон медиҳад.

Таҳлили самаранокии тақриристеҳсолӣ низоми андоӣ ва таъсири маъмурикунонии он ба рушди соҳибқори хурду миёна эҳтимолияти тамоюли нишондиҳандаҳои самаранокии молиявӣ-иктисодии фаъолияти субъектҳои соҳибқориро дар давраи ҳисоботи нишон медиҳад, ки он бо формулаи зерин ҳисоб карда мешавад:

$$K_{nj} = \frac{N_j}{N_{j-1}} \times 100 \% \quad (2.4);$$

Дар ин ҷо:

T_{nj} - Суръати афзоиши шумораи субъектҳои соҳибқори хурду миёна, %; N_j - шумораи субъектҳои

хурду миёнаи соҳибқорӣ дар j - сол; N_{j-1} - шумораи субъектҳои соҳибқори хурду миёна дар соли оянда, j - сол.

Суръати афзоиши маблағҳои андоӣ аз ҳисоби субъектҳои соҳибқори хурду миёна ба ҳаҷми хароҷотҳои маъмурикунонии андои ва риояи бахши қонунгузори андоӣ бо формулаи зерин ҳисоб карда мешавад:

$$K_{nj} = \frac{T_{nj}}{T_{nj-1}} \times 100 \% \quad (2.5);$$

Дар ин ҷо:

T_{nj} - ин муқоисаи афзоиши ҳаҷми маблағҳои андои субъектҳои соҳибқори хурду миёна нисбати ҳаҷми хароҷотҳои маъмурикунонии андои, дар j - сол ва T_{nj-1} - муқоисаи ҳаҷми маблағҳои пардохтнамудай маблағҳои андои соҳибқори хурду миёна барои иҷрои қонунгузори бахши андоӣ дар j - сол.

Ҳамзамон, самаранокии марҳилаҳои тақриристеҳсолӣ андоибандӣ ва маъмурикунонии он дар рушди соҳибқори хурду миёна ҳамон вақт мусбӣ арзёби мегардад, ки агар ченаки асосии нишондиҳандаи мазкур дар давраи ҳисоботи аз 100% бояд зиёд бошад.

Таҳлили самаранокии низоми андоӣ ва маъмурикунонии он дар ташаққул ва рушди соҳибқори хурду миёна дар сатҳи микроиктисодӣ баҳогузорӣ карда шуда, он имконият медиҳад, ки шакли меъёри андоибандӣ чӣ тавр ба фаъолияти ҳар як субъекти соҳибқорӣ таъсир мерасонад ва онро бо формулаи зерин ҳисоб менамоянд:

$$K_{сума} = \frac{ЧП_{сум}}{НП_{сум}} \times 100 \% \quad (2.6);$$

Дар ин ҷо:

$K_{сума}$ - коеффициенти умумии сатҳи маъмурикунонии андои ва низоми андоибандӣ дар маҷмӯъ, %; $ЧП_{сум}$ - ғоидаи софӣ бадастовардашудаи субъектҳои соҳибқори

хурду миёна, сомонӣ; НПо - ҳаҷми маблағҳои пардохт намудаи субъектҳои соҳибқории хурду миёна, сомонӣ.

Коэффисенти андозгунҷоии фуруши молу маҳсулотҳо ва қору хизматрасониҳо, тавсифи воридшавии ҳаҷми маблағҳои андозиро ба ҳар як сомонӣ истеҳсоли онҳо нишон медиҳад. Ҳиссаи ҳаҷми маблағҳои андозӣ дар хароҷотҳои мақомоти андозии кишвар ва раванди маъмурикунонии андоз, имконият медиҳад, ки сатҳи ҷамъоварии маблағҳои андозӣ аз ҳисоби соҳибқории хурду миёна дуруст баҳогузорӣ карда шавад. Суръати афзоиши нишондиҳандаи мазкур ба паст намудани гаронии андоз ва меъёрҳои андозбандӣ, инчунин ҳавасмандии иқтисодии соҳибқорони хурду миёна мусоидат менамояд.

Коэффисенти умумии самаранокии сатҳи маъмурикунонии андоз тавсифи таносуби байни фоида ё даромад, ки дар ихтиёри субъектҳои соҳибқорӣ мегонад ва ҳаҷми маблағҳои воридшудаи андозиро ба бучети давлатӣ аз ҳисоби рушди соҳибқории мазкур нишон медиҳад. Ба сифати ченаки асосии баҳодихӣ коэффисенти 1,0 қабул карда шудааст, ки натиҷаи фоидаи софи соҳибқории хурду миёнаро ба ҳаҷми маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ воридгардида ро нишон медиҳад.

Таносуби ҳаҷми хароҷотҳо барои маъмурикунонии андоз ва иҷрои қонунгузории бахши андозӣ ба ҳаҷми воридшавии маблағҳои андозӣ аз ҳисоби субъектҳои соҳибқории мазкур имконият медиҳад, ки сатҳи хароҷотҳои трансаксионии маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқории мазкур муайян карда мешавад. Суръати афзоиши ин нишондиҳандаҳо, аз афзоиши ҳаҷми маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ ва фоидаи софӣ ($K_{\text{эф.ин}} > 1,0$) вобастагӣ дошта, он аз самараи пасти маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқории хурду миёна ғувӯҳӣ медиҳад, ки он зарурати тағйир додани сиёсати

андозӣ, нарх ва нархгузорӣ, инчунин аз омилҳои дохилӣ вобастагӣ дошта, он ба пастшавии самаранокии фаъолияти соҳибқории хурду миёна ва камшавии ҳаҷми маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ вобастагӣ дорад.

Ба нишондиҳандаҳои самаранокии сатҳи маъмурикунонии андоз дар фаъолияти субъектҳои соҳибқории хурду миёна ченакҳои зерин, ба мисли: суръати афзоиши шумораи миёнасолонаи шугли аҳоли дар рушди соҳибқории мазкур; афзоиши ҳиссаи миёнасолонаи қормандон; суръати афзоиши музди меҳнати қоргарон дар бахши соҳибқории хурду миёна ва ғайра дохил карда мешавад.

Дар таҳқиқоти худ мо услуги баҳои самаранокии низомии андозбандӣ ва маъмурикунонии онро дар рушди субъектҳои соҳибқории хурду миёна, ки аз ченакҳои иқтисодӣ (андозӣ-бучетӣ ва тақрористехсолӣ) дар сатҳи давлат ва худӣ фаъолияти соҳибқории хурду миёна баҳогузорӣ ва натиҷагирӣ намудаем. Услуги баҳодихии мазкур имконият медиҳад, ки зиёдшавии ҳаҷми маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ аз ҳисоби назорату санҷишҳои андозӣ таъмин карда шавад.

Ин ҷо, нишондиҳандаи ҷамъоварии маблағҳои андозӣ бо назардошти бақияпулиҳои андозӣ дар давраи ҳисоботӣ аз ҳисоби рушди соҳибқории хурду миёна муҳим арзёбӣ мегардад. Дар ин раванд, афзоиши бақияи қарзҳои андозӣ ченаки асосӣ ба ҳисоб рафта, қоҳиши он ба туфайли пардохти маблағҳои иловашқоргардидаи санҷишҳои андозӣ муайян карда мешавад.

Дар асосӣ услуги пешниҳоднамудаи Кумитаи андозии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон баҳои самаранокии ҷамъоварии маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ аз ҳисоби фоизи андозу пардохтҳои дар ҳар як се моҳа ҳисоб карда мешавад. Ин ҷо, ҷамъоварии маблағҳои

андозӣ мувофиқи услуби зерин баҳогузори карда мешавад:

$$C_{\text{д.а}} = \frac{B_{\text{в.м.х.}}}{M_{\text{х.х.}}} \times 100 \% \quad (2.7);$$

Дар ин ҷо,

$C_{\text{д.а}}$ - сатҳи ҷамъоварии маблағҳои андозӣ аз ҳисоби субъектҳои соҳибқорӣ; $B_{\text{в.м.х.}}$ - воридоти ҳақиқии маблағҳои андозӣ аз ҳисоби рушди соҳибқори хурду миёна; $M_{\text{х.х.}}$ - уҳдадорҳои маблағҳои андозии иловаошқоргардидаи субъектҳои соҳибқори мазкур дар давраи ҳисоботӣ, ки он ба таъсиси ҷойҳои нави қорӣ ва иқтидории андозии кишвар таъсири мусбӣ мерасонад.

Дар раванди баҳои самаранокии маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқори хурду миёна дар каламрави кишвар, ҷуноне, ки аз таҳлил баромеояд тамоюли паस्तшавии самаранокии низоми андозбандӣ ба назар мерасад, ки он дар ниҳоятӣ қор ба паस्तшавии коэффисенти умумии андозбандии соҳибқори хурду миёна ва андозгунҷониши фуруши маҳсулотҳо, қору хизматрасониҳо, мувофиқат накарда, ҷараёни такрористехсолиро ба маъмурикунонии андоз дар рушди ин шакли соҳибқорӣ ва паस्तшавии нишондиҳандаҳои иқтисодӣ-иҷтимоӣ таъсири манфии хурдо мерасонад. Ин раванд зарурати ҷораҳои дастаҷамъонаи дастгирии давлатии рушди соҳибқори хурду миёнаро дар заминаи риояи принципи самаранокӣ ва адолатнокии низоми андозбандӣ ва низоми содаи маъмурикунонии он тақозо менамояд.

Чунин тарзи баҳои самаранокии сатҳи маъмурикунонии андоз воридшавии маблағҳои андозӣ бо истифода аз усули интенсивӣ ҳисоби тартиби пардохти маблағҳои андозиро ба бучети давлатӣ ва як қатор ҷораҳои маҳсусро дар амалӣ намудани маъмурикунонии андоз ва тақмили низоми андозбандӣ тақозо менамояд, ки

он имконияти пардохти саривақтии маблағҳои андозиро аз ҳисоби рушди соҳибқори хурду миёна ба бучети таъмин менамояд.

Инкишофи муносибатҳои бозорӣ дар шароити бӯҳрони молиявӣ-иқтисодӣ доимо талаботи хурдо дар низоми андозбандӣ ва маъмурикунонии он тақозо менамояд. Аз ин рӯ, субъектҳои соҳибқори хурду миёна низ барои мавқеи хурдо дар низоми андозӣ аз даст надодан, муносибати хурдо нисбати истифодаи самараноки захираҳои молиявӣ ва пардохти маблағҳои андозҳо доимо бояд тағйир диҳанд. Лекин, на ҳама вақт ин диғаргунӣҳо ба фоидаи қор буда, барои сари вақт ҷамъоварии маблағҳои андозӣ ва истифодаи самараноки маблағҳои қарзӣ-пулӣ боис мегардад. Ин равандҳо, ҳангоми таъсири маъмурикунонии андоз, бахусус, назорату санҷишҳои андозӣ мушқилотҳои иловагӣ ба қор оварда, онҳо дар таҷрибаи мавҷудаи андозбандӣ номуайяний дошта, ба мушқилотҳо рӯ ба рӯ мегарданд, ки ҳалли онҳо зарурати баланд бардоштани самаранокии маъмурикунонии андоз тақозо менамояд.

Баланд бардоштани самаранокии сатҳи маъмурикунонии андоз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тавассути сиёсати андозии давлат амалӣ карда мешавад. Татбиқи нодурусти барномаи давлатии маъмурикунонии андоз ҳам барои давлат ва ҳам субъектҳои соҳибқорӣ зиёни зиёд оварда, боиси мушқилоти минбаъдаи рушди соҳибқори хурду миёна, афзоиши хавфҳо (таҳдидҳои)-и беруни, зиёд гардидани хароҷотҳои маъмурикунонии андоз гардида, ба таъмини қисми даромади бучети давлатӣ монеаҳо эҷод менамоянд.

Умуман, вазъи низоми андозбандӣ ва маъмурикунонии онро дар рушди соҳибқори хурду миёна таҳлил ва омӯзиш намуда, таъмири маъмурикунонии андозро ҳамчун фишанги муҳими

татбиқи амалии сиёсати андозии давлат муарифӣ намоём. Ин ҷо, нишондиҳандаҳои баҳои самаранокии сатҳи маъмурикунонии андоз, новобаста аз дастовардҳои ҷиддӣ, камбудиро низ дошта, он ба тақмил ва инкишоф ниёз дорад.

Ҳамин тавр, самаранокии сатҳи маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибкории хурду миёна бояд шаффофият ва адолатноки низоми андозбандӣ ва фаъолияти кормандони мақомоти андозон, назорату санҷишҳои андозӣ ва риояи қонунгузориҳои бахши андозиро таъмин намояд. Баҳри баргараф кардани гаронии андоз ва коҳиши бақияпулҳои андозӣ тадбирҳои зерин зарурӣ доништа мешаванд:

- таъмини пардохти саривақтии маблағҳои андозӣ ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ аз ҷониби субъектҳои соҳибкории хурду миёна ва риояи бахши қонунгузориҳои андозӣ;

- таъмини натиҷабахшии низоми амалкунандаи маъмурикунонии андозии соҳибкорӣ дар шакли саривақт супоридани андозҳо;

- дар қонунгузориҳои бахши андозӣ ҷой додани муқаррарот оид ба пешниҳоди бе маҳдудияти маълумотҳои суратҳисобҳои бонкии оиди субъектҳои соҳибкории мазкур, қарзҳои дар назди буҷет мавҷудбуда, манъ накардани амалиётҳои бонкии соҳибкорони қарздори хурду миёна ва ҳабси молу мулки онҳо ва ғайра;
- дар асоси санадҳои муқоисавӣ ва ҳисоботҳои даврии соҳибкорони хурду миёна аз суратҳисоби дебитории онҳо ситонидани бақияпулҳои қарзӣ ва иловаошқардашудаи кормандони мақомоти андоз.

Ҳамзамон, баҳои усулҳо ва нишондиҳандаҳои самаранокии сатҳи маъмурикунонии андоз дар рушди фаъолияти соҳибкории хурду миёна таҳлил ва натиҷагирӣ намуда, ба хулосаҳои зерин омадан мумкин аст:

- вобаста ба имнокот ва хусусияти ҳоси низоми андозбандии соҳибкорони хурду миёна ва вазъи молиявии онҳо дуруст баҳогузори намудани объектҳои андозбандӣ ва бақайдгирии субъектҳои соҳибкорӣ дар мақомоти андоз бештар диққат дода шуда, камхарҷ намудани маъмурикунонии андоз, баҳусус назорату санҷишҳои андозӣ аз ҷониби кормандони мақомоти андоз;

- татбиқи амалии маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибкории хурду миёна, шаклу меъёри андозҳои соҳибкорони инфродӣ, паст намудан ва ҳавасмандии андозӣ-молиявии соҳибкорони хурду миёна ва ғайра. Ин тадбирҳо, дар навбати худ, имкон медиҳад, ки риояи принсипи самаранокӣ ва адолатнокии низоми адозситонӣ риоя гардида, паст намудани гаронии андозҳо ва дастгирии давлатии рушди соҳибкории хурду миёна таъмин карда шавад;

- бо мақсади таъмини саривақтии воридшавини маблағҳои андозӣ ба буҷети давлатӣ аз ҳисоби рушди соҳибкории хурду миёна ҷиҳати ҳавасмандии андозӣ-молиявӣ, ҳиссаи андозҳои соддакардашуда бо роҳи тақмили бахши қонунгузориҳои бахши андозӣ, аз ҷумла ҷой додани мақоми соҳибкории хурду миёна ва низоми содаи маъмурикунонии онҳо дар Кодекси нави андоз;

- татбиқи амалии ҳисоббарбаркунҳои ғайринақдӣ ва пурзӯр намудани ҷораҳои маъмури нисбати ин раванд, аз қабили муҷозотҳо дар раванди санҷишҳои андозӣ барои риоя накардани қонуни мазкур аз ҷониби соҳибкорони мазкур, бо истифода аз технологияҳои пешкадам хизматрасонии андозӣ;

- ба роҳ мондани услуби баҳои самаранокии сатҳи маъмурикунонии андоз ва сатҳу сифати хизматрасонии андозӣ аз ҷониби мақомоти андоз ва зерсохторҳои он дар минтақаҳо ва амсоли инҳо.

Хулоса, таъмини самаранокии сатҳи маъмурикунонии андоз ва назорату санҷишҳои андозӣ ба рушди соҳибкории хурду миёна таъсири мусбӣ расонида, ба зиёд ворид гардидани ҳаҷми маблағҳои андозӣ ба буҷети давлатӣ мусоидат намуда, сарфҳои вақт ва хароҷотҳоро барои рушди низоми андозӣ таъмин намуда, ба беҳшавии сатҳу сифати хизматрасониҳои андозии субъектҳои соҳибкорӣ ва суботи молиявии кишвар шароитҳои мусоидат фароҳам меорад.

ФАСЛИ 3.

САМТҲОИ АСОСИИ ТАЪСИРИ МАЪМУРИКУНОНИИ АНДОЗ БА РУШДИ СОҲИБКОРИИ ХУРДУ МИЁНА ДАР ТОҶИКИСТОН

3.1. Дастгирии давлатии рушди соҳибкории хурду миёна дар ҷумҳурӣ

Дар шароити иқтисоди бозорӣ дар низоми андозӣ ва рушди муносибатҳои нави молиявӣ, омӯзиши масъалаҳои дастгирии давлатии рушди соҳибкорӣ ва маъмурикунонии онҳо, бояд мақом ва нақши давлат дар рушди фаъолияти соҳибкории хурд ва миёна мубраму саривақтӣ арзёбӣ мегардад. Баҳри роҳандозии сиёсати давлатӣ дар соҳаи андоз ба инобат гирифтани масъалаҳои воридшавии саривақтии маблағҳои андозӣ ба буҷети давлатӣ ва иқтисодори андозӣ шартӣ зарурӣ мебошад.

Сиёсати молиявии давлат аз амалкарди низоми андозӣ ва маъмурикунонии он манша гирифта, татбиқи амалии он ба воридоти саривақтии маблағҳои андозӣ ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба буҷети давлатӣ мусоидат намуда, меъёри дақиқ ва тақмили қонунгузории бахши андозӣ, роҳҳо ва усулҳои маъмурикунонии онро дар рушди фаъолияти соҳибкорӣ, аз ҷумла соҳибкорони хурду миёна тақозо менамояд. Дар ин раванд, маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибкории хурду миёна содда, шаффоф ва вордшавии саривақтии маблағҳои андозиро ба буҷет дар сатҳе бояд таъмин гардад, ки субъектҳои соҳибкорӣ аз фаъолияти ғайриқонунӣ ва саркаши аз пардохти андозӣ қанораҷуӣ накарда, истифодаи бештари имтиёзҳои андозиро ба роҳ монда, сатҳу сифати назоратаи андозӣ ва самаранокии фаъолияти мақомоти андозро дар сатҳи лозима таъмин намоянд.

Ин ҷо, масъалаи муайян намудани шаклу меъёрҳои андозбандӣ ва маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибкории хурду миёна, ки муносибати мақомоти андоз ва субъектҳои соҳибкории мазкурро танзим менамояд, фишанги асосӣ дастгирии давлатии рушди соҳибкории мазкур ба ҳисоб меравад. Санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ, дар навбати худ, шаффофӣ ва адолатнокии низоми андозбандӣ ва пешниҳоди имтиёзҳои андозро аз ҷониби давлат таъмин намуда, барои қанорачуӣ ва қонунвайронкунӣҳои бахши мазкур роҳандозӣ гардида, ҳамкорӣҳои судманди мақомоти андоз ва субъектҳои соҳибкориро тақозо менамояд. Илова бар ин, субъектҳои соҳибкории мазкур бояд аз пардохтҳои маблағҳои андозӣ ва дигар пардохтҳои хатмӣ қанорчуӣ намуда, дар иҷрои уҳдадорӣҳои андозӣ масъулияти бештар дар назди давлат дошта бошанд.

Дар фасли аввал мо оид ба ҷанбаҳои назариявӣ-услубии хусусиятҳои ҳоси низоми андозбандии соҳибкории хурду миёна ибрази ақида намуда, моҳият ва аҳамияти иқтисодӣ-иҷтимоӣ, нақши маъмурикунонии андоз ва дастгирии давлатиро дар рушди фаъолияти соҳибкории мазкур мавриди таҳқиқ ва омӯзиш қарор дода, масъалаҳои тақмили назорату санҷишҳои андозиро дар рушди соҳибкории хурду миёна мавриди омӯзиш ва таҳлил қарор додаем.

Дар шароити муосир ва дигаргуншавӣҳои соҳтории иқтисодӣ кишвар таъсири маъмурикунонии андоз ва сатҳу сифати хизматрасонӣҳои андозӣ яке аз вазифаҳои асосии мақомотҳои давлатӣ дар бахши мазкур ба ҳисоб меравад. Ҳадафи сиёсати мазкур мувофиқ намудан ба меъёрҳои муқарраршуда ва ба эҳтиёҷоти иҷтимоию иқтисодӣ ҷавобгӯ будани онҳо мебошад. Дар ин раванд, «...маъмурикунонии андоз доимо ба ташаккул ва инкишоф ниёз дошта, барои таъмини рушди субъектҳои

соҳибкорӣ ва манфиати давлат равона гардида, робитаи мустаққами байни андозсупорандагон (субъектҳои соҳибкорӣ) ва даҳолати давлатиро ба фаъолияти субъектҳои соҳибкорӣ маҳдуд ва самараноки фаъолияти мақомоти андозро баланд бардошта, имкониятҳои тақмили қонунгузории бахши андозиро танзим менамояд...».¹

Сиёсати андозӣ дар ин раванд, ҳамчун унсури муҳими муносибатҳои молиявӣ барои танзими давлатии рушди субъектҳои соҳибкорӣ тавассути сиёсати бучетӣ-андозӣ ба роҳ монда шуда, самаранокии сатҳи маъмурикунонии андозро дар рушди соҳибкории хурду миёна тавассути дастгирии давлатӣ муҳим арзёбӣ менамояд. Маҳз аз дастгирии давлатии рушди соҳибкории хурду миёна ва ҷорӣ намудани низоми маҳсули андозбандӣ рушди субъектҳои соҳибкорӣ, банақшагирӣ ва дурнамоӣ иқтисодӣ андозӣ вобастагӣ дошта, ҳавасмандии андозӣ-молиявӣ, баҳусус, имтиёзҳои андозӣ ва низоми қарзҳои муҳлатнок ба субъектҳои соҳибкории мазкур, ба таъмини саривақтии воридоти маблағҳои андозӣ ба бучети давлатии сатҳи гуногун мусоидат намуда, он тавассути зарурати танзими давлатии низоми андозӣ ва маъмурикунонии он амалӣ карда мешавад.

Дар сатҳи мақомоти давлатӣ ва маҳаллӣ ин ҷораҳо тавассути амалкарди базаи институционалии андозӣ ва рушди субъектҳои соҳибкорӣ, аз ҷумла дастгирии давлатии рушди соҳибкории хурду миёна ва афзоиши сатҳи масъулиятшиносии қордонии кормандони нозироти андоз зимни ифои вазифаҳои мансабӣ ва уҳдадорӣҳо, дараҷаи дониши молиявӣ ва фарҳангӣ

¹Воронов А.М. Государственное администрирование в области налогов и сборов: правовой аспект / А.М. Воронов // Финансы: теория и практика. – 2013. - № 2 (24). – С. 65-73.

андозбандии субъектҳои соҳибкорӣ ва таъсири маъмурикунонии андозӣ, аз ҷумла назорату санҷишҳои андозӣ пиёда сохта мешавад.

Қисмати муҳими дигаргунсозҳои қонунгузории андозӣ дар самти маъмурикунонии андоз ин иҷрои уҳдадорҳои андозии субъектҳои соҳибкории хурду миёна ва ҳавасмандиҳои андозӣ (бахусус, пешниҳоди имтиёзҳои андозӣ ва хизматрасониҳои пешқадами андозӣ), ки ба пардохти саривақтии маблағҳои андозӣ равона мегардад, низоми ҷовабгарии (пешниҳоди маҳдудиятҳои андозӣ, хизматрасониҳои андозбандӣ, таъбиқи шаклҳои гуногуни масъуляту ҷавобагариҳо ва ғайра) пурзӯр мегардад.

Бахсу музокираҳои илмӣ дар бораи зарурати дастгирии давлатии рушди соҳибкории хурду миёна ва танзими давлатии маъмурикунонии андоз дар фаъолияти онҳо мавҷуд мебошад. Дар ин раванд, «...механизми муҳими танзими давлатии маъмурикунонии андоз: низоми андоз ва андозбандӣ, банақшагирӣ ва ояндабинӣ, таъмини иқтисодии андозии кишвар, назорату санҷишҳои андозӣ, ҳукуки бахши андозӣ ва иҷрои қонунгузории бахши мазкур масхуб меёбад...»¹ Ва, «...вазифаи танзими низоми андозӣ тавассути маҷмуи тадбирҳои дахлдори низоми андозбандӣ ва даҳолати давлат ба таъсири маъмурикунонии андоз оиди гаронии андоз ё ҳавасмандиҳои андозӣ-молиявӣ, пешрафти илму техника, танзими талабот ва тақлифот, даромадҳо ва пасандозҳои аҳоли, ҷалби сармоягузориҳо ба рушди иқтисодиёт дар маҷму ба ҳисоб меравад...»²

¹Гордеева, О.В. Эффективное налоговое регулирование социально-экономического развития регионов.: Автореферат на соискание кандидата экономических наук. - Самара. - 2009. - 32 с.

²Майбуров, И.А. Теория и история налогообложения. Учебник //Под общ. редакцией И.А. Майбурова. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. - С. 232.

Ҳадафи асосии дастгирии давлатии рушди соҳибкории хурду миёна ва раванди маъмурикунонии андоз, ба ҳам пайвастании муносибатҳои миёни субъектҳои соҳибкорӣ ва мақомотҳои давлатӣ ва минтақаӣ ба ҳисоб рафта, он тайи солҳои охир яке аз масъалаҳои муҳими рушди иқтисодиёти кишвар ба ҳисоб меравад. Таърихи рушди танзими муносибатҳои андозӣ ва молиявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ба азнавсозӣ ва тақмили бахши ҳукуқӣ, ташқилӣ - ҳоҷагидорӣ рушди субъектҳои соҳибкорӣ нигаронида шудааст. Дар ин раванд, танзими давлатии маъмурикунонии андоз аз маҷмуи тадбирҳо, меъёру фишангҳои таркиб ёфтааст, ки тавассути назорату санҷишҳои андозӣ амалӣ гардида, бо мақсади таъмини самаранокӣ фаъолияти субъектҳои соҳибкорӣ хурду миёна ва фаъолияти самаранокӣ мақомоти андозӣ кишвар равона карда шудааст. Вай ҳамчун унсури сиёсати молиявӣ бо мақсади ҳавасмандиҳои андозӣ-молиявии соҳибкорони хурду миёна ва таъмини рақобати софи муҳити соҳибкорӣ, ҷалби сармояҳо, ташқили ҷойҳои нави корӣ ва таъмини устувори молиявии кишвар равона карда мешавад.

Дар ин раванд, таъсири маъмурикунонии андоз ба муайян намудани шаклу меъёри андозбандӣ ва паст гаронии андоз дар рушди соҳибкорӣ хурду миёна кам карда мегардад. Аз ин нуктаи назар субъектҳои соҳибкорӣ хурду миёна бештар ба дастгирии давлатӣ, аз ҷумла осон, содда ва ҳисобу пардохти фаҳмои маблағҳои андозӣ ниёз дошта, тавассути ин фишангҳо аз пардохти андозҳо камтар қанораҷуӣ намуда, ба фаъолияти ғайриқонунӣ соҳибкорӣ машғул намешаванд. Илова бар ин, хароҷотҳои давлатӣ барои маъмурикунонии андоз, аз нигоҳи мақомоти андоз ва дигар мақомотҳои давлатӣ то ҳадди аққал бояд кам карда шаванд.

Объекти танзими давлатии маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқории хурду миёна ин мақомоти андози кишвар буда, ба саривақт ғун қардани маблағҳои ҳисобшудаи андоз ва иҷрои дигар уҳдадорӣҳо дар назди бучети давлат нигаронида шуда, дастгирии давлатии рушди соҳибқории хурду миёна дар ин ҳолат ба чунин самт равона карда мешавад. Ба андешаи М.Е. Косов «...низомии андозбандӣ василаи таъсирбахши танзими давлатӣ маҳсуб ёфта, вазифаи асосиаш таъмин намудани мувозинати риояи мановеи давлат ва баҳши хусусӣ мебошад...»¹, ки он «...барои ҳарчӣ бештар ҷамъоварию намудани маблағҳои андозӣ бо сарфаи ками хароҷотҳо ва истифодаи бештари имтиёзҳои андозӣ-молиявӣ равона карда мешаванд...»².

Маъмурикунонии андози соҳибқорӣ ба василаҳои танзими давлатӣ мансуб буда, ҳолат ва дурнамои он шаклу меъёрҳои андозбандиро барои фаъолияти соҳибқории мазкур амалӣ менамояд. Дар пиёда сохтани ин мақсадҳо нақши сиёсати андозӣ-ҳазинадорӣ ва назорату санҷишҳои андозӣ муҳим арзёбӣ гардида, таъмини қисмати даромади бучети давлатӣ хизмат менамояд.

Усулҳо ва фишангҳои танзими давлатии маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқории хурду миёна бо ҳамдигар зич алоқаманд буда, барои ҳалли вазифаҳои умумидавлатӣ таъсири ҳар қадоми онҳо бояд дар алоҳидагӣ низ ба инобат гирифта шавад. Масалан, дигаргунсозӣ ва ислоҳоти соҳаи андоз, хусусан дар ҷараёни маъмурикунонӣ, ба сиёсати пулию қарзии давлат

¹Косов М.Е. Налогообложение предпринимательской деятельности. Теория и практика: учебник / М.Е. Косов, Л.А. Крамаренко, Н.Д. Эриашвили. М.: Юнити, 2012. С. 174.

²Гордеева, О.В. Эффективное налоговое регулирование социально-экономического развития регионов: Автореферат на соискание кандидатской диссертации. - Самара - 2009. - 32 с.

таъсир расонида ба таъмини шугли пурмахсул ва дигар омилҳои макроиктисодӣ беътасир намеронад. Дар ин раванд, ҳар як фишанги сиёсати андози давлат дар алоҳидагӣ аз якдигараш амал накарда, дар ҳамбастагӣ ба таври дастаҷамъона дар раванди маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқорӣ хизмат менамояд.

Дар шароити муосир масъалаи тақмили маъмурикунонии андоз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз механизмҳои муҳими объекти танзими давлатӣ ба ҳисоб меравад. Танзими давлатӣ дар ин маврид, ҳар як марҳалаи маъмурикунонии андоз, бахусус назорату санҷишҳои андозиро фаро гирифта, бо ёрии фишангҳои маҳсус татбиқ карда мешавад. Ба маънои дигар, сиёсати андозӣ, маҷмуъи қоидаҳо, ҷораҳои ташкилӣ-иктисодӣ ва технологӣ-ҳочагидориест, ки барои танзими андозӣ ва маъмурикунонии он дар рушди соҳибқорӣ ва идоракунонии ҳайати кормандони мақомоти андоз истифода бурда мешавад.

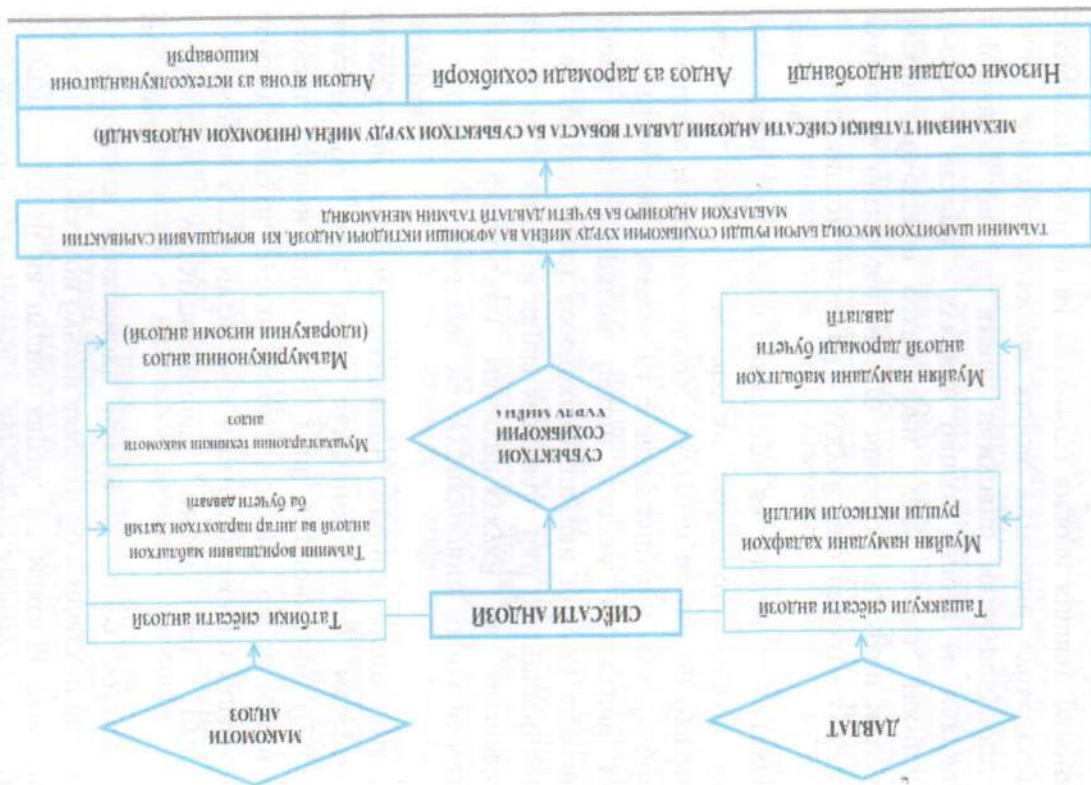
Маъмурикунонии андоз ба рушди фаъолияти соҳибқорӣ бо ёрии фишангҳои зерин таъсир мерасонад: тақозо ва арза, нарх ва нархгузорӣ, ки дар шакли рақобатпазирии субъектҳои соҳибқории мазкур, истифодаи самараноки имтиёзҳои андозӣ, ҷалби бештари сармояҳо ба иқтисодиёти кишвар ва амсоли онҳо амалӣ мегардад. Ин ҷо, дастгирии давлатии рушди соҳибқории хурду миёна ҳамчун фишанги муҳими сиёсати давлатӣ барои рушди соҳибқории истеҳсолии хурду миёна ва амалқардани фаъолияти самараноки мақомоти андоз, ки ба воридшавии ҳарчӣ бештари маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ хизмат менамояд.

Дар ин раванд, шартҳои муҳим ин фишангҳои сиёсати андози давлат на дар алоҳидагӣ, балки дар шакли дастҷамъона ба дастгирии давлатии рушди соҳибқории хурду миёна равона гардида, он ба ҳавасмандии андозӣ-

молиявӣ ва пешниҳоди бештари имтиёзҳои андозӣ, ки рақобатпазирии молу маҳсулотҳои ватанӣ ва иқтидори содиротии кишварро таъмин менамояд. Механизми муҳим дар ин самт дастгирии давлатии раванди маъмурикунонии андоз ин иҷрои уҳдадорихои андозии субъектҳои соҳибқорӣ дар назди мақомоти андоз, бо роҳи пешниҳод намудани хизматрасониҳои пешқадами андозӣ, тавассути назорату санҷишҳои андозӣ барои соҳибқоронии хурду миёна, бо роҳи усулҳои маҳсуси андозбандӣ дар хизматрасониҳои бонкӣ, татибики шаклҳои гуногуни ҷавобағириҳо ва ҷаримаҳоро пурзӯр менамояд.

Фишангҳои дастгирии давлатӣ маҷмуи чораҳо ва фишангҳои муҳими ҳавасмандихои молиявӣ-иқтисодие мебошад, ки тавассути он муқаррар намудани меъёру шаклҳои маҳсус ва содагاردонии низоми андозбандӣ барои соҳибқоронии хурду миёна ва назорату санҷишҳои андозӣ гардида, он ба воридшавии бештари маблағҳои андозӣ ва бехтаршавии вазъи молиявии соҳибқоронии мазкур мусоидат менамояд. Таъмини сатҳи маъмурикунонии андоз аз дастгирии давлатии рушди соҳибқоронии хурду миёна вобастагӣ дошта, ҳамчун унсуре муҳими идоракунии муносибатҳои андозӣ ба ҳисоб меравад ва дар татибики амалии сиёсати андозӣ ва ҳалли барномаи давлатии маъмурикунонии андоз роли калон мебозад.

Аз ин хотир, дастгирии давлатии маъмурикунонии андоз, пеш аз ҳама, ба таъмини фаъолияти самаранокӣ мақомоти андоз ва дастгирии давлатии рушди соҳибқоронии хурду миёна равона карда шавад. Дар асоси гуфтаҳои боло, мо сохтори функционалии дастгирии давлатии маъмурикунонии андозро дар рушди соҳибқоронии хурду миёна пешниҳод менамоем (расми 3.1).

Расми 3.1. Сохтори функционалии дастгирии давлатии маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқори хурду миёна.
Сарчашма: таҳияи муаллиф

Маъмурикунони дар соҳаи андоз тавассути сиёсати бучетӣ - андозӣ ва пулюю қарзӣ, бо мақсади таъмини қисмати даромадҳои бучети давлатӣ бо маблағҳои андозӣ ва ғаёлияти самаранокӣ мақомоти андоз роҳандозӣ мегардад.

Низомӣ маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқори хурду миёна барои татбиқи амалии ҳадафҳои асосии давлатӣ, рушди низомӣ молиявӣ барои заминаи асосии низомӣ андозӣ ва ғайи гардонидани бучети давлатӣ бо роҳи қорӣ намудани шаклу меъёрҳои андозбандӣ ва паст намудани гаронии андоз амалӣ мегардад.

Датстирии давлатии маъмурикунонии андоз асосан тавассути фишангҳои маъмурӣ-хуқуқӣ ва молиявӣ-иктисодӣ роҳандозӣ карда мешавад. Вай ба принсипҳои аз аз нигоҳи илмӣ асосноккардашудаи низомӣ андозӣ, иҷроӣ қонунгузориҳои бахши андозӣ, объективӣ ва адолатӣ, низомӣ маҳсус ва содакардашудаи андозбандӣ, ғаёлияти мақомоти андоз, дастрасӣ ва ошқор будани маълумот оид ба истифодаи маблағҳои андозӣ ва ғаёлияти субъектҳои соҳибқорӣ ва амсоли онҳо таъия менамояд.

Фишангҳои маъмурӣ - хуқуқӣ дар навбати худ, аз муайян ва истифодаи меъёру шаклҳои андозҳои маҳсус барои субъектҳои соҳибқори хурду миёна, тақмили санадҳои меъёрӣ - хуқуқии башхӣ андозӣ ва нақшаи қорабиниҳо оид ба амали намудани маъмурикунонии андоз, инчунин таъмини хифзи иҷтимоии субъектҳои соҳибқори мазкур ва мақомоти андози кишвар равона карда мешавад. Вай аз тақмили бахши қонунгузори андозӣ, баҳусус, таҳияи нави Кодекси андоз, шаклҳои иҷозатдиҳӣ ва қарорҳои маҳсус оид ба ғаёлияти субъектҳои хурду миёна, муҳлат ва дарозкунии давраи

пардохти маблағҳои андозӣ, таътили (қаникул) андозӣ, раванди бақайдгирии ғаёлияти соҳибқорӣ, шаклҳои хизматрасониҳои андозӣ, тарҳкуниҳо ва таҳфифҳои андозӣ ва ғайра иборат мебошад.

Фишанги танзими иктисодӣ - иҷтимоӣ маҷмуи тадбирҳои мебошад, ки тавассути усулҳои ҳвасмандиҳои андозӣ-молиявӣ, истифодаи меъёрҳои маҳсус ва содаи маъмурикунонии андоз дар рушди ғаёлияти соҳибқори хурду миёна роҳандозӣ карда мешавад. Доираи таъсири механизмҳои мазкур дар шароити иктисоди бозорӣ ҳеле васеъ гардида, тавассути чунин унсурҳо, ба мисли: талаботу тақлифот, дараҷаи нарх ва нархгузорӣ, рақобати софи субъектҳои соҳибқори мазкур, рушди бозори пулӣ-қарзӣ, қалби бештари сармоҳа, бо роҳи пешниҳоди дурусти эълумии андозҳо ва ғайра ба роҳ монда мешавад. Ин фишангҳо, ба танзими қисмати даромадҳои бучети давлатии сатҳои гуногун равона гардида, воридшавии саривактии маблағҳои андозиро ба бучети давлатӣ таъмин менамояд.

Усули иктисодии танзими давлатии маъмурикунонии андоз аз фишангҳои молиявӣ - қарзӣ, андозӣ - бучетӣ, сиёсати нарху сармоҳагузорӣ, қамъовари бештари маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ, баланд бардоштани фарҳангу маданияти андозсупорӣ ва муомилаи дурусти қормандони мақомоти андоз ва ғайра иборат мебошад. Ин усул, дар аксарияти кишварҳои рушкардаи иктисодӣ истифода бурда шуда, ҳамоҳангсозии муносибати байни мақомоти андоз ва соҳибқоронро қонок намуда, ба рушди соҳибқорӣ, аз қумла соҳибқори хурду миёна мусоидат менамояд. Вай аз ҳвасмандиҳои андозӣ-молиявии соҳибқорони хурду миёна, шаклҳои муосири хизматрасониҳои андозӣ, паст намудани меъёри андозу бочҳои давлатӣ; пешниҳоди имтиёзҳои маҳсуси

андозбандӣ ба соҳибқорони истеҳсолии хурду миёна ва бехтаршавии вазъи иҷтимоии онҳо равона карда мешавад.

Зимни татбиқи амалии танзими давлатии маъмурикунонии андоз, рӯёнидани бақияпулиҳо, дуруст иҷро кардани чараёни баҳисобгирии иншооту объектҳо ва манбаи андоз, ба низоми муайян даровардани тартиби ҳисобкунии андозҳо, банизомдарории қори назироти андоз дар мадди аввал мебарояд. Ин ҷо, «...вобаста аз самтҳои танзими давлатӣ бо мақсади ҳавасмандии рушди соҳибқорони хурду миёна аз рӯйи мантиқ ду ҷишангӣ асосӣ: имтиёзҳои андозӣ ва ҳавасмандиҳои андозӣ пешниҳод карда мешавад...».⁵⁷

Самаранокӣ танзими давлатии маъмурикунонии андоз дар ин мавридҳо ба мақсади татбиқи сиёсати давлат дар соҳаи андоз, баҳри бехтар намудани сатҳу сифати хизматрасонӣ ба субъектҳои соҳибқорони мазкур, аз ҷумла истифодаи бештари имтиёзҳои махсуси андозӣ, ба мисли таътилҳои андозӣ, ки соҳибқорони мазкур ба он нисб доранд, амалӣ карда мешавад. Ин чораҳо, метавонанд ба рушди соҳибқорони хурду миёна ва ғайи гардионидани бучети давлатӣ мусоидат намуда, барои таъмини иқтисодии андозии кишвар шароитҳои мусоид фароҳам оранд.

Аз тарафи дигар, маъмурикунонии андоз, дар баробари расонидани таъсири матлуб ба фаъолияти соҳибқорон ба нишондиҳандаҳои фаъолияти мақомоти андоз бетаъсир намеронад. Вазифаҳои танзими давлатӣ дар раванди инкишофи соҳибқорони сатҳи хурд ва миёнаро ҷунин номбар кардан мумкин аст:

⁵⁷Буров В.Ю. Теневая экономика в системе предпринимательской деятельности региона / В. Ю. Буров, В. И. Самаруха. - Иркутск : Изд-во БГУЭП, 2010. - 242 с.

- таъмини вазъи иҷтимоии аҳоли, аз ҷумла таъмини шугли пурраи аҳоли ва ҷойҳои нави қорӣ;

- суръати афзоиши ҳиссаи фаъоли иқтисодии захираҳои меҳнатӣ, бехтаршавии вазъи молиявии соҳибқорони мазкур;

- мустақилияти молиявии соҳибқорон ва аҳли оилаи онҳо, таъмини музди меҳнати қормандон ва ғайра;

- воридшавии бештари маблағҳои андозӣ ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба бучети давлатӣ ва маҳаллӣ;

- ташкили муҳити солими сармоягузорӣ ва рушди соҳибқорони истеҳсолӣ-инноватсионӣ ва ғайра.

Ба самаранокӣ дастгирии давлатии сатҳи маъмурикунонии андоз ҷунин ченақхоро дохил кардан мумкин аст, ба мисли: барзӣёд иҷро гардидани нақша ва дурнамоӣ ҷамъоварии маблағҳои воридшаванда, пешгирӣ намудани ҳуқуқвайронкуноҳои дар чараёни иҷрои уҳдадорӣҳои андоз, баланд бардоштани сатҳи натиҷабархшии санҷишу назоратҳои соҳавӣ, инчунин чораҳо оид ба қишлоқ додани ҳаҷми бақияпулиҳоро номбар кардан мумкин аст, ки дар умум, ба самарави бештари амалкарди ниҳодҳои марбута, аз ҷумла мақомоти андоз таъсир мерасонанд.

Дар баробари ин, оид ба самарабахшии сиёсати давлат дар соҳаи андоз ҳаминаро махсус бояд қайд намоем, ки маҳақи асосии эътимоднокии он ин риояи манфиатҳои ҳам баҳши хусусӣ ва ҳам давлат зимни дар амал татбиқ кардани қонунгузори соҳа мебошад. Дар ин рост, нақши қоризро дар маъмурикунонии вогузор намудан ва усулҳои истифодаи имтиёзу сабуқиҳои андозӣ мебозанд.

Дар фаъолияти баҳши хусусӣ, ҷуноне таҷрибаи мамлакатҳои дорои низоми муассири андозбандӣ нишон медиҳад, истифодаи сабуқиҳои вогузоршуда вижагии

хурдо дорад ва дар мавриди воқеан истифода намудани онҳо дар баҳши истеҳсолӣ ва кам қардани назорату санҷишҳои андозӣ аз ҷониби кормандони мақомоти андоз, самаранокӣ онҳо якҷанд маротиба баланд шуда, дар доираи барномаҳои давлатии маъмуриятнинг андоз рушди минбаъдаи фаъолияти соҳибқорӣ таъмин мегардад. Дар ин самт мақомотҳои давлатиро зарур аст, ки ҷиҳати тақмили низомии маъмуриятнинг андоз боз ҳам ҷораҳои зарурӣ андешанд. Яке аз масъалаҳои муҳим дар ин самт, низомии идоракунии мақомоти андоз ва масъалаи пардохти саривақтии маблағҳои андозӣ аз ҷониби соҳибқорони хурду миёна ба ҳисоб меравад.

Таҳлили омори воридоти захираҳои пулӣ дар шакли андозу уҳдадорихо нишон дод, ки дар соҳаи фаъолияти соҳибқорӣ нишондиҳандаҳо ҳанӯз ҳам қонеъкунанда нестанд ва он дар сатҳи зарурӣ аз ҷониби давлат дастгирӣ наёфта, дар баҳши баҳисобгирии пурраи объектҳои андозӣ ва ба андозбандӣ алоқаманд, раванди назорату санҷишҳои андозӣ мушқилҳо ҷой дорад, ки он дар охир ба қасри бучети давлатӣ ва иҷро нагардидани уҳдадорихои андозии соҳибқорони хурду миёна мегардад.

Яке аз омилҳои муҳим дар самти танзими давлатии маъмуриятнинг андоз дар рушди соҳибқории хурду миёна ин дастрас набудани ахбору маълумотҳои зарурӣ оид ба нишондодҳои соҳибқории хурду миёна ва ғайрисамранок амалқарди назорату санҷишҳои андозӣ буда, он ба баҳои таъмини иқтисоди андозии кишвар ва истифодаи имтиёзҳои андозии соҳибқории хурду миёна дар қаламрави кишвар боис мегардад.

Ба андешаи мо ченаки асосии муайянкунандаи сатҳи самаранокӣ маъмуриятнинг андоз дар рушди соҳибқории хурду миёна инҳо баромад менамоянд:

- вазъи муносири амалқарди қонунгузории баҳши андоз (иҷрои Кодекси андоз дар таҳияи нав ва дигар санад ва меъёрҳои-ҳуқуқӣ) танзими давлатии рушди соҳибқории хурду миёна;
- сатҳи иҷрои нақша ва дурнамои пешбинишудаи қисмати даромади бучети давлатӣ;
- иҷрои нақшаи воридоти маблағҳои андозӣ аз ҳисоби соҳибқории хурду миёна дар минтақаҳои кишвар;
- вазъи иҷроиш ва сатҳи сифати хизматрасониҳои андозӣ ба субъектҳои соҳибқории мазкур аз ҷониби мақомоти андоз ва зерсохторҳои он;
- ошқорнамҳои ҳолатҳои қонунвайронии баҳши андозӣ аз ҳисоби соҳибқории хурду миёна (махсусан, бе қайд фаъолият намудан ё ба фаъолияти ғайриқонунӣ соҳибқорӣ даст задан) ва баргараф намудани ин ҳолатҳо аз ҷониби мақомоти андоз;
- ошқор намудани маблағҳои бақияпулиҳои иловагии қарзӣ дар аввал ва охири соли ҳисоботи андозӣ, сатҳи самаранокӣ ҷораҳои маҷбуран пардохт намудани қарзҳои андозӣ аз ҷониби субъектҳои соҳибқории мазкур;
- шумораи субъектҳои соҳибқории хурду миёнаи саривақт дар муҳлати муқарраршуда эълонияҳои андозиро пешниҳоднакарда (ё сифр нишон додаанд);
- бақияпулиҳои дар натиҷаи санҷишҳои андозӣ аз ҳисоби соҳибқории ин сатҳҳо ошқоргардида, ки ҳамчун натиҷаи амалқарди сохторҳои андоз баррасӣ мешаванд;
- теъдоди хизматрасониҳои электронӣ (онлайн)-и мақомоти андоз, таъмоил ва дурнамои онҳо.

Аз ин хотир, дар тағбиқи амалии ин ҳадафҳо, таъмини иртиботи мутақобилан судманд миёни намоёндагои баҳши хусусӣ дар шакли соҳибқорони хурд ва миёна аз як тараф, ниҳодҳои давлатӣ дар шакли нозироти андозии сатҳи гуногун аз тарафи дигар, ба назар

бисёр муассиру натиҷабаш мерасад. Ин раванд, тавассути фишангҳои меъёрӣ-хукукӣ ва иқтисодӣ-иқтисодӣ, шаклу меъёрҳои маҳсули андозбандӣ, ҳукуку манфиатҳои субъектҳои соҳибкорӣ ва дастгирҳои молиявӣ-иқтисодӣ роҳандозӣ карда мешавад.

Дар раванди амали намудани Барномаи давлатии маълумикунонии андоз барои солҳои 2011 - 2019 ва баъдан то солҳои 2025 (БРМА) имкониятҳо пайдо мегардад, ки назорату санҷишҳои андозиро барои соҳибкории хурду миёна дар шакли электронӣ ба роҳ монда, қабули тамоми ҳисоботҳои андозӣ тавассути низоми иттилоотӣ, ташкили маҳзани ягонаи иттилоотӣ дар мақомоти андоз ба роҳ монда шудааст, ки он марҳила ба марҳила амалӣ карда мешавад.⁵⁸ Бо мақсади истифодаи меъёрҳои ягонаи хизматрасонӣ ва назорати раванди маълумикунонии андоз дар рушди субъектҳои соҳибкорӣ «Стандарти ягонаи давлатии хизматрасонӣ ба андозеупорандагон» тасдиқ гардида (аз соли 2012), дар шакли электронӣ ва дар даромадгоҳҳои ҳар як нозироти андоз дар шакли овезаҳо ва дар сомонии расмии Кумитаи андоз (www.andoz.tj) ҷойгир карда шуда, дастраси шахрвандон ва соҳибкорон мебошад. Дар СЯДХА намудҳои хизматрасониҳои андозӣ, давомноқӣ ва муҳлати иҷроши меъёру шаклҳои андозбандӣ онҳо муайян гардида, қисман ҳолатҳои хизматрасониҳои электронӣ дар давраҳои муайян пешниҳод карда мешавад. Илова бар ин, дар баҳши тақмили низоми андозӣ ва маълумикунонии он барномаҳои иттилоотии Кумитаи андоз, ки аини замон тавассути онҳо назорату санҷишҳои андозӣ ба роҳ монда шуда, аз ҷониби кумитаи андоз назорат ва танзим карда истодаанд.

⁵⁸БРМА барои солҳои 2011-2019, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 03.12.2010, №626 ва барои солҳои 2020-2025.....қабул карда шудааст.

Дар маъсалаи тақвият бахшидан ба раванди маълумикунонии андоз ва сатҳи хизматрасониҳои андозӣ ба субъектҳои соҳибкории хурду миёна бо истифода аз технологияи пешқадами иттилоотӣ ва дар базаи ин таҳия ва амали намудани барномаҳои компютерикунонӣ, баланд бардоштани дараҷаи касбияти қормандони мақомоти андоз ва фаъолияти самараноки онҳо, бехтар намудани ҳамкориҳои судманди мақомоти андоз бо дигар мақомотҳои давлатӣ ва субъектҳои соҳибкорӣ як қатор тадбирҳо амалӣ гардида истодааст.

Бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 25 феввали соли 2017, таҳти № 95 чораҳои амалӣ оид ба татбиқи БРМА тасдиқ гардида, тибқи он 11 уҳдадорҳои андозӣ ва дар доираи онҳо 47 чорабинҳо пешбинӣ карда шуда, тайи солҳои 2011 - 2019, 29 номгӯи чорабиниҳои амалӣ гардида, доир ба 18 чорабиниҳо, ки муҳлати иҷрои онҳо доимӣ муқаррар шуда буд, қорҳо ба анҷом расонида истодааст. Аз ҷумла, то соли 2025 дар натиҷаи амалисозии БРМА натиҷаҳои зерин бояд ба даст оварда мешаванд:

- дар Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба таъмини самаранокии фаолияти мақомот, маркази тақмили идоракунии қоркарди иттилоот таъсису инкишоф дода мешавад;

- дар байни Вазорати молия ва Кумитаи андоз шабакаи ягона таъсис ёфта, тавассути он маълумотҳои оиди воридоти маблағҳои андозӣ пешниҳод карда мешавад;

- гирифтани иттилоот аз ФЯД, дар шакли электронӣ, пешниҳод намудани эълумияҳои андоз ва ҳисобнома - фактураҳои ААИ, тартиб додани санадҳои муқоисавӣ, пешниҳоди эълумияҳо аз ҷониби мақомоти андози кишвар, дарёфти маълумотҳои оиди РМА, пардохти

маблағҳои андозӣ тавассути қорғҳои бонкӣ ва дигар ҳисоббарбаркуноҳои ғайринақдӣ амалӣ карда мешавад; - тартиби бақайдгирии давлатии субъектҳои соҳибқарорӣ, бахусус соҳибқарории хурду миёна бояд сода ва шафоф гардида, маркази тамос бо соҳибқаророн ва шахравдон таъсис дода шудааст (рақами содашудаи «151»), ки тартиби назорату санҷишҳои андозиро аз рӯйи хавфҳои андозӣ ба роҳ меонад.

Татбиқи амалии Барномаи давлатии маъмурикунонии андоз дар заминаи рушди устувори иқтисоди миллӣ, тавассути рақамикунонии он тайи солҳои 2017-2020 оғоз гардида, субъектҳои соҳибқарорӣ аз сомонаи Кумитаи андоз аз 27,3% то 92,5% маълумотхоро дастрас намуда, нисбати қонеъ гардонидани мурочиҷатҳои электронӣ, қаноатмандӣ солҳои 2016-2020, аз 23,8% то 68,8%, рейтингии умумии қаноатмандӣ аз низоми эълумияи электронии соли 2016 то 2020, аз 61,5% ба 97,7% афзоиш дода шудааст, ⁵⁹ ки ин қорғҳо дар оянда низ давом дода мешаванд.

Дар пасманзари бухрони KQVD-19 дар раванди маъмурикунонии андоз ба натиҷаҳои назаррас ноил гардида бошем ҳам, аммо қорғҳои андишидашуда қонеъ кунанда набуда, он ба тақмил ниёз дорад ва дар давраҳои минбаъда назорату санҷишҳои андозӣ дар рушди соҳибқарории хурду миёна ва фаъолияти мақомоти андоз қонук карда мешавад.

Дар шароити муосир ҷиҳати сода ва омафаҳм будани хизматрасониҳои андозӣ ба субъектҳои соҳибқарории мазкур ва баланд бардоштани интизоми андозсупорандагон ва таъмини саривақтии назорату санҷишҳои андозӣ, қорӣ намудани иқтисодидиёти рақамӣ ва

⁵⁹Ҳисоботи Кумитаи андоз оид ба натиҷаи татбиқи амалии БМА дар солҳои 2011-2019.

беҳосии вазъи низоми андозбандӣ ва мақомоти андоз, дар доираи Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон (СМР) барои давраи то соли 2030,⁶⁰ дар бахши тақмили маъмурикунонии андоз қорғҳои зарурӣ андишида шуда истодааст.

Дар банди 10 БРМА қайд гардидааст, ки самаранокӣ сатҳи маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқарории хурду миёна дар ҷумҳури асосан аз рӯйи сатҳи ҷамъоварии маблағҳои андозӣ роҳандозӣ гардида, масъалаи сари вақт воридшавии маблағҳои андозӣ ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба буҷет дар заминаи самаранокӣ низоми идоракунии мақомоти андоз арзёбӣ мегардад. Ҳолати мазкур ба он асоснок карда мешавад, ки маъмурикунонии андоз ба принципҳои асосии хизматрасонии субъектҳои соҳибқарорӣ, балки ба танзими маъмурикунониҳои андозӣ асос ёфта, ба таъмини иҷрои нақшаи қисмати даромади буҷети давлатӣ ва дигар нишондиҳандаҳои асосии он дар фаъолияти мақомоти андоз баҳогузорӣ ва натиҷагирӣ карда мешавад.⁶¹

Илова бар ин, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон самаранокӣ сатҳи маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқарории хурду миёна аз ҳисоби таъмини иҷрои нақшаи буҷети давлатӣ, яъне воридоти воқеии маблағҳои андозӣ баҳогузорӣ гардида, дигар нишондиҳандаҳои асосии фаъолияти мақомоти андоз дуюмдараҷа ба ҳисоб меравад.

Тибқи БРМА самтҳои асосии тақмили маъмурикунонии андоз дар рушди фаъолияти соҳибқарорӣ то соли 2025 аз инҳо иборат мебошад:

⁶⁰Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030, ки бо қарори МНМО ҶТ аз 01.12.2016, №636 тасдиқ шудааст.
⁶¹БРМА барои солҳои 2021 – 2025”, ки бо қарори Ҳумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30.12.2019, № 643 тасдиқ гардидааст.

- тавассути тақмили маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқарории хурду миёна, фароҳам овардани муҳити рақобати соф ва коҳиш додани сатҳи иқтисоди пинҳонӣ;

- рушди низоми автоматикунории маъмурикунонии андоз барои рушди фосилавӣ субъектҳои соҳибқарории хурду миёна ва мақомоти давлатӣ кам кардани истифодаи хуччатҳои коғазӣ;

- баланд бардоштани интизом ва маданияти соҳибқаророн дар мавриди пардохти маблағҳои андозӣ;
- беҳтар намудани сатҳу сифати фаъолияти хизматрасониҳои андозӣ.

Ба андешаи мо, дар баробари тадбирҳои БРМА, инчунин ҳалли масъалаҳои зерин бамаврид мебошад:

- дуруст ба роҳ мондани банақшагирӣ ва ояндабинии воридшавии сарвактии маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ;

- дар бахши маъмурикунонии андоз тавассути назорату санҷишҳои андозӣ мақоми махсус дошта, пешниҳоди хавфҳои андозӣ.

Ҳамзамон, меъёри баҳодиҳии эҳтимолӣ хавфҳои андозӣ муайян гардида Ҳамоҳангии байни мақомоти андоз ва субъектҳои соҳибқарорӣ тавассути низоми иттилоотии мақомоти андоз дуруст ба роҳ монда, қисме аз маълумотҳои оиди хизматрасониҳои андозӣ, сади роҳи самаранокӣ қорҳои назорату санҷишҳои андозӣ гардида, монеаҳоро дар сари вақт баргараф намудани қонунвайронкуниҳои бахши андозӣ баргараф менамоянд. Ин ҷо, пеш аз ҳама, муайянкунии сатҳи хавфҳои андозии соҳибқаророн ва принципҳои асосии назорату санҷишҳои андозӣ муайян карда шавад;

- тақмили роҳҳои баргараф намудани хавфҳои андозӣ ва пешгирии ҳолатҳои саркашӣ аз пардохти

маблағҳои андозӣ бо роҳи огоҳӣ пешакии субъектҳои соҳибқарорӣ;

- ҳавасмандии иқтисодии субъектҳои соҳибқарорӣ оид ба истифодаи ДНХ ва тариқи ғайринақдӣ ба роҳ мондани ҳисобаробаркуноноҳи барои хариди мол, қор ва хизматрасониҳо;

- ҳавасмандии андозӣ-молиявии соҳибқарории хурду миёна оиди талаб намудани ҷигтаи аз ДНХ ҳангоми хариди мол, қор ва хизматрасониҳо;

- бо мақсади сода ва қамхарҷ намудани пардохти маблағҳои андозӣ, сарфаи вақти воридшавии маблағҳои андозӣ ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба суратҳисоби яғонаи мақомоти андоз ба роҳ монда шавад;

- дар қонунгузории андоз пешбини кардани муқаррарот оиди ҳавасмандии андозӣ-молиявии субъектҳои соҳибқарории хурду миёна ва иҷрои саривақтии уҳдадорӣҳои андозии онҳо.

Ба андешаи мо, қамбуҷиҳои асосӣ дар раванди маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқарории хурду миёна аз инҳо иборат мебошад:

- иҷро нагардидаи талаботи Консепсияи ташаққули ҳуқумати электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва татбиқи Консепсияи иқтисодии рақамӣ дар қаламрави кишвар, ба таври зарурии роҳандозӣ нагардидаи хизматрасониҳои андозии электронӣ, қамгирии иттилоотӣ ва хизматрасониҳои давлатӣ аз ҷониби мақомотҳои давлатӣ ба субъектҳои соҳибқарорӣ;

- дар сатҳи лозимӣ таъмин нагардидаи қамқорҳои мақомотҳои давлатӣ дар раванди маъмурикунонии андоз дар рушди субъектҳои соҳибқарорӣ, аз ҷумла таъмин нагардидаи базаи моддӣ-техникии мақомотҳои дахлдор ҷиҳати ба роҳ мондани қамгирииҳои электронӣ бо мақомоти андоз;

- чой доштани камбудихо ва норасиҳо дар самти хизматрасониҳои электронӣ ба субъектҳои соҳибкории хурду миёна, роҳ додан ба саҳланкорихо ва монеаҳои беасос дар самти назорату санҷишҳои андозии онҳо;

- камбудихо дар пешниҳоди эълонияҳо, хисоботҳо ва пардохтҳои андозии ғайринақдӣ аз ҷониби субъектҳои соҳибкории мазкур;

- таҳияи низоми тақмили танзими давлатии меъхру шаклҳои андозбандӣ ва таъсири онҳо ба рушди соҳибкории хурду миёна;

- таъмини на қадар самараноки хизматрасониҳои электронии мақмоти андоз ба субъектҳои соҳибкории мазкур, чой доштани монеаҳо ва камбудихо дар хизматрасониҳои электронии андозҳо;

- дуруст ба роҳ мондани баҳисобгирии истифодаи имтиёзҳои андозӣ ба субъектҳои соҳибкорӣ ва баҳои сатҳи маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибкории хурду миёна;

- афзоиши сатҳи иқтисоди пинҳонӣ, яъне фаъолияти ғайриқонунии субъектҳои соҳибкорӣ дар шароити кунунӣ;

- танзими истифодаи хароҷотҳои давлатӣ барои идоракунии мақмоти андоз ва раванди маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибкории хурду миёна;

- нокифоя будани дониши молиявии баъзе аз соҳибкорони хурду миёна;

- маҳдуд будани имкониятҳои истифода аз технологияҳои муосири хизматрасониҳои андозӣ барои интиқол ва мубодилаи иттилоотӣ байни андозсупорандагон ва мақмоти андоз;

- ба низоми андозбандӣ фаро гирифтани тамоми объектҳо ва манбаҳои андозбандии субъектҳои соҳибкорӣ, марҳила ба марҳила ба роҳ мондани назорати

электронии андозӣ ва маҳдуд намудани санҷишҳои ҳуҷҷатии (сайёри) андозҳо, фароҳам овардани шароит барои худислохунии қонунвайронкунонии эҳтимолии субъектҳои соҳибкорӣ.

Ҳамин тавр, дастгирии давлатии рушди соҳибкории хурду миёна ва танзими давлатии маъмурикунонии андоз ҳамчун унсури муҳими сиёсати андозии давлат, бояд тайи солҳои минбаъда самаранокии фаъолияти мақмоти андоз ва воридшавии бештари маблағҳои андозиро ба буҷети давлатӣ таъмин менамояд.

Дар амалисозии ин мақсадҳо чораҳои зерини давлатӣ аз манфиат ҳолӣ нест:

- ҳарчӣ бештар истифода намудани технологияҳои муосири хизматрасониҳои андозӣ дар маъмурикунонии андоз;

- маъмурикунонии андоз бояд дурустӣ ва бо пуррагӣ баҳисобгирии

объектҳои андозбандӣ ва ба андозбандӣ алоқамандро фаро гирифта, бо

дарназардошти муқаррароти қонунгузории андоз рушди субъектҳои соҳибкории хурду миёна ва фаъолияти самараноки мақмоти андозро таъмин менамояд;

- бехтару хубтар ба роҳ мондани хизматрасониҳои электронии андозӣ ба субъектҳои соҳибкории хурду миёна аз ҷониби мақмоти андоз ва ҳамакории фосилавӣ миёни онҳо;

- дар дастурамалҳои мансабии қормандони мақмоти андоз мушаххас намудани вазифаҳо ва салоҳиятҳои онҳо, вобаста ба мансаби ишғолнамуда ва дуруст ба роҳ мондани назорату санҷишҳои андозӣ;

- аз байн бурдани тартиби вобастакунии нозирони алоҳида ба субъектҳои соҳибкории хурду миёна, ки самаранокии фаъолияти қормандони мақмоти андозро

Даст ва эҳтимолиятҳои хавфҳои андозиро баланд мебардоранд;

- пеш бурдани назорату санҷишҳои андозӣ бо истифода аз технологияи муосири хизматрасониҳои андозӣ, робитаи мустақими кормандони мақомоти андоз бо субъектҳои соҳибкорӣ ва сатҳи хуби назорату санҷишҳои андозӣ;

- ба субъектҳои соҳибкории хурду миёна фаҳмонидани ҳукуку уҳдадориҳои онҳо дар мавриди Ҷардохти маблағҳои андозӣ ва баланд бардоштани Ҷантисоми андозсупурӣ;

- тақмили баҳши қонунгузорию андозӣ, бехтару хубтар намудани раванди маъмурикунонии андоз дар рушди ғайриқонунии соҳибкорӣ (иктисоди пинҳонӣ), баланд бардоштани сатҳи ҷавобгарӣ барои фаъолияти ғайриқонунии ва қохш додани сатҳи иқтисоди пинҳонӣ;

- назорати дурусти фаъолияти байни субъектҳои соҳибкорӣ ва мақомоти андоз, ки дар баҳши низоми андозбандӣ ва пешниҳоди имтиёзҳои андозӣ, дар доираи «Ҳукумати электронӣ» тавассути низоми ҳамгироии иттилоотии андозӣ оид ба баҳисобгирӣ, назорат ва мониторинги амалиёти мақомоти андоз ва субъектҳои соҳибкории хурду миёна ба таври автоматӣ дар реҷаи мустақим (онлайн);

Хулоса, қорӣ намудани низоми махсуси андозбандӣ ва расмиёти содакардашудаи маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибкории хурду миёна ва фароҳам овардани имконияти иҷрои уҳдадориҳои андозӣ дар шакли электронӣ, алоқаи мустақим бо корманди мақомоти андозро аз байн бурда, барои соҳибкорони мазкур вақт ва мутаносибан хароҷоти андозсупурӣ кам гардида, сатҳи сифати назорату санҷишҳои андозӣ бехтару хубтар мегардад. Дар ин раванд имконият фароҳам меояд, ки

иктисоди пинҳонӣ маҳдуд гардида, ташаббуси субъектҳои соҳибкорӣ дар доираи қонунгузорӣ тавассути дастгирии давлатии рушди соҳибкорӣ хубтару бехтар мегардад.

3.2. Тақмили механизми ҳавасмандиҳои андозӣ-молиявии субъектҳои соҳибкории хурду миёна

Дар шароити муосир ҳавасмандиҳои андозӣ-молиявӣ ба сифати фишанги муҳими дастгирии давлатии рушди соҳибкорӣ ва инкишофи соҳаҳои иқтисоди миллӣ баромад менамояд. Истифодаи ин фишангҳо ҳамчун механизми иқтисодии дастгирии давлатии субъектҳои соҳибкории хурду миёна ва самаранокии идоракунии низоми молиявӣ хизмат менамояд. Вазифаи низоми андозӣ ва маъмурикунонии он дар ин раванд, пеш аз ҳама истифодаи дурусти имтиёзҳои андозӣ-молиявии субъектҳои соҳибкории мазкур дар минтақаҳои кишвар ба ҳисоб рафта, онҳо аз меъёру шаклҳои махсуси андозбандӣ ва назорату санҷишҳои содаи он мансуб ёфта, ҳамчун механизми самараноки фаъолияти мақомоти андоз хизмат менамояд. Ва ҳамаи ин дастгириҳои давлатӣ дар навбати худ бо риояи шарту уҳдадориҳои муайян пешниҳод мегардад.

Дар шароити иқтисоди бозорӣ, зери таъмадҳои бухрони молиявӣ-иктисодӣ имтиёзҳои андозӣ-молиявии соҳибкорони хурду миёна ба сифати фишанги муҳими дастгирии давлатӣ ва танзими бозори дохилии кишвар хизмат менамояд. Истифодаи ин фишанг яке аз шаклҳои ҳавасмандии фаъолияти тижоратии субъектҳои соҳибкории мазкур ва идоракунии низоми андозию суботи молиявӣ баромад менамояд. Ин ҷо, вазифаи давлат аз дастгири рушди фаъолияти соҳибкорӣ хурду

миён, махсусан соҳибкории истеҳсоли дар минтақаҳои кӯҳии кишвар мебошад.

Барои субъектҳои соҳибкории хурду миёна истифодаи бештари имтиёзҳои андозӣ вобаста ба меъёру шаклҳои махсуси андозбандӣ ба маврид мебошад. Низомии махсуси андозбандӣ дар ин маврид ба сифати фишанги дарозмуҳлати ҳавасмандиҳои андозии соҳибкорони хурду миёна хизмат намуда, он бо риояи шарту уҳдадориҳои муайян пешниҳод мегардад. Ҳалли масоили мазкур зарурати дастгирии давлатии рушди соҳибкории хурду миёнаро дар минтақаҳои кишвар таъкид намуда, он барои баланд бардоштани самаранокии фаъолияти соҳибкории хурду миёна ва воридшавии ҳаҷми бештари маблағҳои андозӣ ба буҷети давлатӣ равона карда мешавад.

Дастгирии давлатии рушди соҳибкорӣ, бахусус соҳибкории хурду миёна дар раванди низомии андозбандӣ ва маъмурикунонии он дар шароити бухрони молиявӣ-иктисодӣ муҳим арзёбӣ гардида, дар рушди муносибатҳои молиявии кишвар нақши хоса дорад. Шартҳои муҳим ин ҷо тағйир ёфтани муносибатҳои нави хоҷагидорӣ, меъёру шаклҳои андозбандӣ ва ҳавасмандиҳои андозии соҳибкории хурду миёна масхӯб меёбад. Ин раванд зарурати танзими давлатии рушди соҳибкории хурду миёна, бахусус истифодаи васъи имтиёзҳои андозиро таъкид менамояд, ки он барои таъмини суботи молиявӣ дар соҳаҳои минбаъда хизмат хоҳад намуд.

Аз ҷуфтаҳои боло бармеояд, дастгирии давлатии рушди соҳибкории хурду миёна ва таъсири маъмурикунонии андоз ҳамчун унсурҳои муҳими сиёсати андозии давлат, бояд тайи даҳсолаҳои минбаъда ба воридшавии ҳарчӣ бештари маблағҳои андозӣ ба буҷети давлатӣ ва самаранокии мақомоти андоз хизмат намояд. Дар амалисозии ин мақсадҳо истифодаи технологияи

муосири хизматрасониҳои андозӣ, бахисобириҳои объектҳои андозбандӣ ва ба андозӣ тааллуқдошта, пешниҳоди саривактии ҳисоботҳои андозӣ ва ба роҳ мондани ҳамкориҳои судманди мақомоти андоз бо субъектҳои соҳибкорӣ, аз байн бурдани омилҳои канорачуӣ аз пардохти маблағҳои андозӣ ва даҳолати ками нозирони андоз ба фаъолияти онҳо нақши калон мебозад. Таъсири маъмурикунонии андоз бо мақсади таъмини саривактии маблағҳои андозӣ ва фазои хуби рушди соҳибкорӣ ва ҷалби бештари сармояҳо, шакли меъёрҳои нави андозбандӣ ва ҳуқуқҳои субъектҳои соҳибкорӣ равона карда шавад.

Самаранокии низомии андозӣ ва сатҳи маъмурикунонии он аз ҳавасмандии андозӣ-молиявии рушди соҳибкории хурду миёна манша гирифта, дар раванди истеҳсоли молу маҳсулотҳои ватанӣ, қору хизматрасониҳо ва таъмини ҷойҳои нави корӣ, тавассути назорату санҷишҳои андозӣ ва фаъолияти самараноки мақомоти андоз амалӣ карда мешавад. Ин ҷо, «...вазифаи ҳавасмандиҳои андозӣ, аз меъёру пешниҳоди имтиёзҳои андозӣ, тарҳкунониҳо ва таътилоҳои андозӣ, низомии қарздиҳӣ ва сабуқиҳои андозӣ иборат буда, ба воситаи он давлат субъектҳои соҳибкориро водор месозад, ки ҷидду ҷаҳди худро ба рушди соҳаи афзалиятноки иктисодӣ равона созанд...»⁶² ва «...ичрои ин тадбирҳои муҳим ба суботи молиявӣ ва бехтарсозии фазои сармоягузорӣ дар кишвар мусоидат менамояд. Дар заминаи он таҳия ва татбиқи чораҳои дастаҷамъонаи мақомотҳои давлатӣ, ҳавасмандиҳои молиявии давлат дар раванди маъмурикунонии андоз ба субъектҳои соҳибкорӣ муҳим

⁶²Бегматов А.А. Новый этап в развитии национальной налоговой системы Республики Таджикистан / А.А. Бегматов // Сборник научных трудов НПИ, №7, часть - 2, -Душанбе, 2005. - С. 1-8.

мебошад...»⁶³, ки он барои рушди соҳаҳои иқтисодӣ ва миллии кишвар, ҳифзи иқтимоии аҳоли ва суботи молиявӣ хизмат менамояд.

Ҳавасмандии андозӣ-молиявӣ рушди соҳибқарорӣ хурду миёна ба таъкиди захираҳои молиявӣ ва таҳкими имкониятҳои бучети давлатӣ мусоидат намуда, ба азнавтақсимкунии як қисмати даромадҳои пулӣ равона карда мешавад. Дар ин раванд, «...ҳавасмандии молиявӣ ба сифати фишанги муҳими низоми андозбандии субъектҳои соҳибқарорӣ амалӣ гардида, барои таҳкими имкониятҳои бучети давлатӣ ва дигар унсурҳои муносибатҳои ҷамъиятӣ (иқтисодӣ, истеҳсоли, сармоявӣ ва иқтимоӣ) хизмат менамояд...»⁶⁴.

Мақсади таъбиқи амалии сиёсати андозӣ ва барномаи маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқарорӣ хурду миёна низ ҳамчун самти афзалиятноки сиёсати давлатӣ барои фароҳам овардани шароитҳои мусоиди рушди соҳибқарорӣ дар кишвар равона карда мешавад. Дар таърибаи ҷаҳонӣ «...имтиёзҳои андозӣ дар рушди соҳибқарорӣ таъсири калон дошта, ҳамчун фишанги муҳими ҳавасмандгардонии рушди соҳибқарорӣ хизмат менамояд. Бо назардошти ин гуфтаҳо, онро ҳамчун фишанги муҳими макроиқтисодии сиёсати минтақавӣ давлат масхуб медонанд...»⁶⁵. Дар марҳилаи миёнамуҳлат вай барои хизматрасониҳои андозӣ, ҷалби сармояҳо, воридоти техникаю технологияи пешқадам, таъкиди ҷойҳои нави қарбӣ ва афзоиши иқтисодии андозӣ ва ғайра хизмат менамояд. Ин ҷо, Кодекси андоз ҳамчун базаи

⁶³ Ашурова М.Т. Батъе аз ҷанбаҳои ҳавасмандгардонии андозии иқтисодӣ Тоҷикистон/ М.Т. Ашурова // Паёми ДДТТ. - 2022. - №2 (41). - С.60-64.

⁶⁴ Лайченкова Н.Н. Стимули в налоговом праве: дисс. ... канд. юрид. наук. - Саратов, 2007. - 190 с.

⁶⁵ Воронина Л.А. Мировой опыт налогового стимулирования инвестиций в развитие высокотехнологичных видов экономической деятельности/Л.А. Воронина// Финансы и кредит. -2012. -№13. - С.63-70.

инициативаҳои рушди соҳибқарорӣ хурду миёна, истеҳсоли молу маҳсулотҳои ватанӣ, қору хизматрасониҳо, таъкили қоронаҳои нави хурди истеҳсоли, ҳавасмандии андозӣ-молиявӣ, баҳусус, пешниҳди имтиёзҳои андозӣ баромад менамояд.

Ҳамзамон, сатҳи пасти ҷамъоварии маблағҳои андозӣ, ноқиягии қисматҳои алоҳидаи низоми андозбандӣ, нобаробарӣ ва ноадолатӣ дар раванди маъмурикунонии андоз дар баъзе мавридҳо ба гаронии андоз ва камшавии даромадҳои бучети давлатӣ оварда расонида, барои рушди самараноки соҳибқарорӣ хурду миёна дар баъзе минтақаҳои кишвар монетаҳо эҷод менамояд. Ин ҷо, ҳавасмандии андозӣ-молиявӣ рушди субъектҳои соҳибқарорӣ хурду миёна яке аз фишанги муҳими дастгирии механизми иқтисодии низоми андозбандӣ ба ҳисоб рафта, сатҳ ва дараҷаи пардохти маблағҳои андозӣ ченаки асоси муайянкунандаи воридшавии саривақтии маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ ва самараноки мақомоти андоз ба ҳисоб меравад.

Илова бар ин, «...истифодаи ҳавасмандии андозӣ-молиявӣ яке аз механизми мушқили иқтисодӣ буда, он ба манфиатҳои субъектҳои соҳибқарорӣ ва таҳкими имкониятҳои бучети давлатии сатҳи гуногун мусоидат менамояд. Вазифаи ҳавасмандии андозӣ-молиявӣ соҳибқарорӣ хурду миёна бошад, аз шакли усулҳои маҳсули андозбандӣ, имтиёзу сабуқиҳои андозӣ ва гаронии андозҳо вобаста буда...»⁶⁶, он ба таваҷҷути маъмурикунонии андоз ба рушди фаъолияти субъектҳои соҳибқарорӣ таъсир мерасонад. Дар ин маврид, «...андозҳо вазифаи назоратиро иҷро намуда, вазифаи мақомоти андози кишвар дар заминаи маълумоту хисоботҳои

⁶⁶ Минтрофанова И.А. Экономическая сущность, принципы, функции налога на прибыль: эволюционный подход // Финансы и кредит. -2013. - № 44 (572). - С. 39-51.

субъектҳои соҳибкорӣ ва ахбори муҳосиботӣ, пурур намудани назорату санҷишҳои андозӣ, риояи қонунгузории баҳши андозӣ, бочҳо, пардохти саривақтии маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ мебошад...»⁶⁷.

Татбиқи амалии механизми ҳавасмадгардонии андозӣ-молиявӣ дар шароити муосир яке аз фишангҳои асосии рушди соҳибкории хурду миёна дар минтақаҳои кишвар ба ҳисоб меравад. Масъалаи мазкур дар таҳқиқотҳои солҳои охир ба таври лозима мавриди омӯзиш қарор дошта, вазифаҳои фискалӣ, танзимгарӣ ва ҳавасмандихоро дар низоми андозбандӣ ҳамчун вазифаҳои афзалиятнок боқӣ мемонад. Дар раванди таҳқиқи раванди маъмурикунонии андоз вазифаи ҳавасмандихоӣ андозӣ-молиявӣ иқтисодии субъектҳои соҳибкории хурду миёна, на он қадар дуруст таҳлил ва таҳқиқ шудааст.

Қонунгузории андози Ҷумҳурии Тоҷикистон хангоми иҷрои вазифаи андозӣ-бучетӣ бояд ҳадафҳои худро дуруст ҷиёда намуда, ба таҳкими даромади бучети давлатии сатҳи гуногун равона карда мешавад.

Дар ин маврид, ҳавасмандихоӣ андозӣ, баҳусус пешниҳоди имтиёзҳои андозӣ дар рушди соҳибкории хурду миёна баҳогузурӣ ва натиҷагирӣ карда мешавад. Ин ҳадафҳо бо ёрии паст кардани гаронии андоз дар соҳибкории истеҳсолии хурду миёна, ки бевосита ба тавлиди молу маҳсулотҳои ватанӣ машғул мебошад, муҳим арзёбӣ мегардад. Таҷрибаи кишварҳои пешқадами иқтисодӣ гувоҳӣ медиҳад, фишанги муҳими низоми андозбандии рушди соҳибкории хурду миёна, аз қабилӣ озодкунӣ, батаъхирандозӣ, таҳрими муҳлати падохт, қарзу таътилҳои андозӣ ва чораҳои дигар, ки ба

⁶⁷Наджмиддинов С.М. Развитие налогово-бюджетной системы Республики Таджикистан в условиях рыночной экономики // Экономика Таджикистана: стратегия развития. 2001. - №3. - С. 36-40.

дастгирии молиявии субъектҳои соҳибкорӣ ва рушди соҳаҳои иқтисодиёти кишвар дар маҷмуъ мусоидат менамояд.

Дар ин маврид, моҳияти механизми ҳавасмандихоӣ андозӣ аз ду ҷанбаи асосӣ: яқум, усули ҳавасмандихоӣ андозӣ, яъне пешниҳоди имтиёзҳои андозӣ, ба мисли, иҷрои қонунгузории баҳши андозӣ ба соҳибкорони хурду миёнаи истеҳсолӣ, аз қабилӣ напардохтан ё қамтар пардохт намудани маблағҳои андозӣ ва дуом вазифаҳои ҳавасмандихоӣ андозӣ дар шакли низоми маҳсус ва имтиёзнок ва содаи маъмурикунонии он, батаъхиргузурӣ, тақсими муҳлати падохт, қарзҳои сармоязгузори андозӣ ва гайра таркиб ёфта, он ба воситаи фишанги ҳавасмандихоӣ андози субъектҳои соҳибкории хурду миёна амалӣ карда мешавад.

Барои субъектҳои соҳибкории хурду миёна истифодаи механизми ҳавасмандихоӣ андозӣ-молиявӣ дар сатҳи ҷумҳуриявӣ ва минтақавӣ вобаста ба сатҳи меёрҳои андозбандӣ, пешниҳоди имтиёзҳои андозӣ роҳандозӣ мегардад.

Вобаста ба рушди фаъолияти соҳибкорӣ, аз ҷумла соҳибкории хурду миёна, усулҳои ҳавасмандагронии андозӣ ба додани имтиёз ба қорхонаҳои хурду миёна, инчунин ба шахсони воқеӣ пешниҳод мегардад. Ба имтиёзҳои асосӣ субъектҳои соҳибкории хурду миёна имтиёзҳои тибқи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон муайянгардида дохил мешавад. Низоми содагardonидашудаи андозбандӣ ва маъмурикунонии он дар рушди соҳибкории хурду миёна аз шакли фаъолияти онҳо вобастагӣ дошта, теъдоди шариконро аз сабаби гайримқон будани имтиёздиҳӣ ба андоз аз ААИ қам ё озод менамоянд. Инчунин имтиёзҳои андозӣ вобаста ба риояи низоми андозбандӣ ба гуруҳҳои субъектҳои

соҳибқорӣ пешниҳод карда мешавад. Соҳтори ҳавасмандиҳои андозӣ, ки шомили низоми андозии кишвар мебошад, аз рӯи намуди андозҳо тақсим карда мешавад. Гуруҳҳои сершуморгари имтиёзҳои андозӣ ба андоз аз ғойдаи корхонаҳо ва ААИ дохил карда мешавад. Дар ин раванд, низоми маҳсуси андозбандӣ муҳим арзёбӣ гардида, дар амалия татбиқи он дар субъектҳои соҳибқории хурду миёна хеле бамаврид мебошад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиби андозбандии соҳибқории хурд ва миёна он қадар мушқил буда, меёру шаклҳои андозҳо низ на он баланд мебошад. Лекин мушқилиҳо дар раванди маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқории хурду миёна низ мавҷуд мебошад, ки онҳо тавассути истифодаи усулҳо ва технологияҳои пешқадами хизматрасониҳои андозӣ, бо истифода аз таҷрибаи кишварҳои собиқ Шӯравӣ амалӣ мегарданд. Воридшавии саривақтии маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ на аз ҳисоби баланд будани меёри андозҳо, балки аз ҳисоби зиёд кардани шумораи субъектҳои соҳибқории хурду миёна ва васеъ намудани манбаҳои андозбандино даромади онҳо, ҳавасмандиҳои андозӣ-молиявӣ, таъмини саривақтии иҷроӣ ӯҳдадорӣҳои андозӣ ва коҳиш додани иқтисоди пинҳонӣ таъмин кардан мумкин аст. Илова бар ин кам намудани хароҷотҳои мақомоти андоз дар раванди маъмурикунонии андоз низ аз манфиат ҳолӣ набуда, он манбаҳои пӯшонидани қисми эҳтимолии қамомати бучети давлатӣ ва татбиқи амалии сиёсати андозиро муайян ва таъмин менамояд.

Дар ин ҳола дар сиёсати андозии давлат бояд принсипҳои амалкунандаи андозбандӣ бояд қуллан тағйир дода шуда, шаклу усулҳои нави хизматрасониҳои андозӣ ба субъектҳои соҳибқорӣ ба роҳ монда шавад. Дастгири давлатии рушди соҳибқории хурду миёна то он

замоне заруру муҳим мебошад, ки баҳши мазкур ба ҳадди ақалли инқшофи худ расида, мақомотҳои давлатӣ, бахусус, мақомоти андоз бояд ба дастгирии онҳо муосидат намояд. Барои амалӣ гардонидани сиёсати андозии давлат, бояд, ки дар стратегияи рушди иқтисодиёти миллии кишвар оид ба дастгирии рушди соҳибқории хурду миёна диққат махсус дода шуда, он ба самаранокӣ мақомоти андоз ва рушди фаъолияти соҳибқории мазкур муосидат намуда, дар амали намудани ҳадафҳои рушди устувории молиявии кишвар саҳми худро гузорад.

Ҷадвали 3.2. - Низоми имтиёзҳо ва преференсҳои (сабукиҳои) андоз ва гумрук ба субъектҳои соҳибқорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

Номигуӣ имтиёзҳои андозӣ	Субъектҳои соҳибқории истифодаара ндаи имтиёзҳои андозӣ	Моҳият ва мундариҷаи имтиёзҳои андозӣ
Озод будан аз боҷи гумруки ва андоз аз арзиши иловашуда	Ҳамаи корхонаҳо ташқилотҳо	«Воридоти таҳизоти истеҳсолино технологӣ ва маҳсулоти тақмили (комплектӣ) онҳо барои тапаккул ё гурра кардани фонди онномавии корхонаҳо ё азнавтаҳизонии техникаи истеҳсолоти амалкунанда ба шарт, ки ин амвол мустақиман дар истеҳсоли молҳо, иҷрои корҳо ва хизматрасонӣ мутабиқи ҳуҷҷатҳои таъсисии корхона истифода гардад ва ба категорияи молҳои зераксизӣ дохил набояд. Инчунин амволи шахсие, ки қормандони хориҷии (ғайррезиденти) корхонаҳои дорон инвестицияҳои хориҷӣ дар Ҷумҳурии мо онро мустақиман барои таъмини эҳтиёҷоти худ ба Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид менамоянд» ⁶⁸ .

⁶⁸ http://base.mmk.tj/view_sanadhowview.php?showdetail=&sanadID=341.

Озод будан аз андоз арзиши иловашуда ва бочи гумрукӣ	Ҳамаи корхонаю ташкилотҳо	«Воридоти молҳое, ки барои татбиқи лонҷаҳои мақсаднокӣ маъқулдонистаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҳисоби (дар доираи) маблағи грантҳо ва (ё) кредитҳо (қарзҳо), ки шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ, давлатҳои хориҷӣ, ҳукуматҳои давлатҳои хориҷӣ ё таъкилотҳои байналмилалӣ додаанд, амалӣ мешавад». ⁶⁹
Озод будан аз андоз фоидаи пахсони ҳуқуқӣ	Ҳамаи корхонаю ташкилотҳо	«Корхонаҳои нағве, ки дар соҳаи истеҳсоли молҳо таъсис меёбанд, дар соли бақайдгирӣ давлатӣ ва аз соли, ки баъди соли бақайдгирӣ ибтидои давлатӣ фаро мерасад, ҳангоми аз ҷониби муассиси онҳо бо назардошти ҳаҷмҳои ҳалди ақали инвеститсияҳои муқаррарнамудаи қонунгузорӣ ба фонди оғинавии ҷунин корхонаҳо ворид намудани ҳаҷмҳои зерини инвеститсияҳо ба муҳлати: а) 2 сол, агар ҳаҷми инвеститсияҳо баробари то 500 ҳазор доллари ИМА бошад; б) 3 сол, агар ҳаҷми инвеститсияҳо баробари бештар аз 500 ҳазор доллари ИМА то 2 миллион доллари ИМА бошад; в) 4 сол, агар ҳаҷми инвеститсияҳо баробари бештар аз 2 миллион то 5 миллион доллари ИМА бошад; г) 5 сол, агар ҳаҷми инвеститсияҳои воридшуда баробари бештар аз 5 миллион доллари ИМА бошад». ⁷⁰
Озод будан аз андоз арзиши иловашуда, аз истиқфода- барандагони роҳҳои автомобилгард, андози ичтимоӣ.	Таъминкуна нда ва зерпудратчи и сохтмон, пахсоне, ки бевосята сохтмони роҳҳои автомобилгард, барки обиро ба ӯҳда гирифтанд	Шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ, бевосята сохтмони нерӯгоҳҳои барки обӣ банд ҳастанд ва шахравандони Ҷумҳурии Тоҷикистон намебошанд.
Озод будан аз	Ҳамаи	«Воридоти молҳо барои сохтмони

⁶⁹ http://base.mmk.tj/view_sanadshowview.php?showdetail=&sanadID=341.

⁷⁰ http://base.mmk.tj/view_sanadshowview.php?showdetail=&sanadID=341.

андоз арзиши иловашуда ва бочи гумрукӣ	корхонаю ташкилотҳо	нерӯгоҳҳои барки обӣ, ки барои Ҷумҳурии Тоҷикистон объектҳои махсусан муҳим ба ҳисоб мераванд».
Озод будан аз андоз аз арзиши иловашуда	Ҳамаи корхонаю ташкилотҳо	«Солиротӣ молҳое, ки корхонаҳои азнавтаъсисфта истеҳсол мекунанд, ки ба сиёсати пурраи қоркарди нахи пахта ба махсулоти ниҳой (аз калобаи пахта то махсулоти пахтагони дузандагӣ) банд мебошанд аз бочи гумрукӣ ва андоз аз арзиши иловашуда озод мебошанд» ⁷¹
Озод будан аз андоз фоидаи пахсони ҳуқуқӣ, андоз аз даромади минималии корхонаҳо, андоз аз амволи тайриманкул ва андоз аз замин (маблағи андоз аз 180 сом. то 500 сомонӣ аз 1 га. замин)	Ҳамаи корхонаю ташкилотҳо	Корхонаҳои азнавтасисфта, ки ба сиёсати пурраи қоркарди нахи пахта ба махсулоти ниҳой (аз калобаи пахта то махсулоти пахтагони дузандагӣ) банд мебошанд аз андозҳои номбаршуда озод мебошанд.
Озод будан аз супоридани ақсиз	Ҳамаи корхонаю ташкилотҳо	1) молҳое, ки ба таври транзит тавассути қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон қашонида мешаванд; 2) воридоти муваққатӣ молҳо ба қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон, ба истиснои молҳое, ки барои резепорт таъин шудаанд; 3) воридоти молҳои барои резепорт пешбинишуда, дар ҳолати таъминоти қафолати гарав тибқи тартиби пешбиникардаи қонунгузории гумрукӣ
Озод будан аз супоридани андози замин	Ҳамаи корхонаю ташкилотҳо	1) заминҳои барои истифодаи гирифташуда, ки мутобиқи ҳуқуқҳои Кумитаи давлатии заминсозии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мувофиқаи мақоми ваколатдори давлатӣ вайроншуда (рекултиватсия талабукунанда)

⁷¹ http://base.mmk.tj/view_sanadshowview.php?showdetail=&sanadID=341.

Этироф шуданд ва заминҳос, ки дар зинаи азхудкунии кишоварзӣ мебошанд, дар соли барои истифода (азхудкунӣ) гирифташуда ва дар давоми 5 соли минбаъда аз соли қабул намулдани (огози азхудкунии) чунин заминҳо.	Ҳамаи корхонаю ташкilotҳо	1) мошинҳо ва механизмҳои тасмачарх; 2) комбайнҳои муҳарриқдорӣ ғаллағундорӣ ва маҳсус, аз ҷумла комбайнҳои пахтачиӣ.
Озод будан аз супоридани андоз соҳибқори воситаи нақлиёт		

Сарчашма: Кодекси андоzi Чумхурии Тоҷикистон, ки аз 01.01.2022 мавриди
амал қарор дорад. [Захираи электронӣ].Решаи дастраси:
http://base.mmk.tj/view_sanad/view.php?showdetail=&sanadID=341

Аммо, ба масъалаи мазкур дар тайи солҳои охир ба таври лозима диққати маҳсус дода нашуда, мақомотҳои давлатӣ дар иҷрои вазифаҳои андозӣ-бучегӣ, танзим ва ҳавасмандии андоzi субъектҳои соҳибқории мазкур мушкилиҳои зиёдеро ба вучуд меоранд. Дар ҳалли масоили мазкур вазифаи ҳавасмандии андоzi-молиявии субъектҳои соҳибқории хурду миёна, баҳусус имтиёзҳо ва тахтилоҳои андоzi дар минтақаҳои дурдасти кишвар, камтар аҳамият дода мешавад.

Қайд кардан зарур аст, ки дар даврони истиқлолият аз ҷониби Ҳукумати Чумхурии Тоҷикистон барои дастгирии соҳибқорӣ, аз ҷумла соҳибқории хурду миёна таваҷҷуҳи маҳсус дода мешавад. Тибқи қонунгузори бахши андоzi ба соҳибқорону сармоязузорон зиёда 110 имтиёзҳо ва сабуқиҳои андоzi дода шуда, шумораи сохтори давлатии бақайдгирии фаъолияти субъектҳои соҳибқорӣ аз 4 адади соли 2009 ба 1 адад, муҳлати бақайдгирии бошад аз 49-и рузи қорӣ дар соли 2009 то 3-5 рузи қорӣ кам гардида, он ба таври роӣгон ба роҳ монда мешавад. Дар ҷадвали 3.2. маълумотҳо оиди пешниҳоди

имтиёзҳои андоzi барои субъектҳои соҳибқорӣ дар Чумхурии Тоҷикистон оварда шудааст.

Тибқи маълумотҳои ҷадвали мазкур пардохти маблағҳои андоzi аз 31 ба 28 адад ихтисор шуда, аз 1 январӣ соли 2015 тибқи моддаи 51 Кодекси андоzi низоми электрони пешниҳоди эълумияҳои андоzi дар шакли онлайнӣ ва пардохти маблағҳои андоzi тавасути БАД “Амонатбанк” қорӣ гардид, ки он пеш аз ҳама, ба кам кардани вақти пардохти андоzi ва тадбирҳои иҷрои фармони Президенти кишвар муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон “Дар бораи вусъат додани ҳисоббарбаркунии “Гайринақдӣ” аз 1 августи соли 2023, ки тамоми амалиётҳои банкӣ, пардохти андоzҳо, бочҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба бучети давлатӣ бояд тариқи гайринақдӣ ворид гарданд, равона карда шудааст.

Дар ин ҷода дар сиёсати андоzi давлат бояд принсипҳои амалкунандаи андоzbандӣ бояд куллан тағйир дода шуда, шаклу усулҳои нави хизматрасониҳои андоzi ба субъектҳои соҳибқорӣ ба роҳ монда шаванд. Дастгирии давлатии рушди соҳибқории хурду миёна то он замоне заруру муҳим мебошад, ки бахши мазкур ба ҳадди қалли инқшофи худ расида, мақомотҳои давлатӣ, баҳусус, мақомоти андоz бояд ба дастгирии онҳо муосидаат намояд.

Дар даврони истиқлолият аз ҷониби Ҳукумати Чумхурии Тоҷикистон барои дастгирии соҳибқории хурду миёна таваҷҷуҳи бештар дода мешавад. Тибқи қонунгузори соҳаи андоzi ба соҳибқорону сармоязузорони бахши мазкур зиёда 109 имтиёзҳо ва сабуқиҳои андоzi пешниҳод гардида, шумораи сохторҳои давлатии бақайдгирии фаъолияти субъектҳои соҳибқорӣ аз 4 адади соли 2009 ба 1 адад, муҳлати бақайдгирии давлатӣ бошад аз 49-и рузи қорӣ дар соли 2009 то 3-5

рузи корӣ расонида шуда, он ба таври роӣгон ба роҳ монда шудааст. Дар ҷадвали 3.3. маълумотҳо оиди пешниҳоди имтиёзҳои андозӣ барои субъектҳои соҳибкорӣ, аз ҷумла соҳибкорони хурду миёна дар Ҷумҳурии Тоҷикистон оварда шудааст.

Ҷадвали 3.3 - Маълумотҳо оиди маблағҳои имтиёзҳои андозӣ барои субъектҳои соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тайи солҳои 2015-2023, млн сомонӣ

Номгуни андозҳо	СОЛҲО				
	2015	2017	2019	2020	2023/2015
Андоз аз фонда	30,9	162,5	519,2	730,9	555,6
Андоз аз истифодабарандагонини роҳи автомобилгард	0,7	2,5	8,9	9,8	0
Андози иҷтимоӣ	7,1	8,6	18,0	18,5	24,6
Андоз аз арзиши иловашуда	2104,6	2611,2	3876,1	3896,3	5444,5
Андози низоми содакардашуда	4,8	16,3	13,4	11,3	59,8
Ҳамагӣ	2148,0	2801,1	4435,7	4666,9	6084,6
Сарчашма: Омори расмӣи Кумитаи андозӣ назди Ҳукумати Тоҷикистон					

Тибқи маълумоти ҷадвали 3.3. дар солҳои таҳлилии имтиёзҳои андозӣ барои субъектҳои соҳибкорӣ ҳамагӣ 5444,5 млн сомонӣ ё 2,5 маротиба зиёд гардидааст. Имтиёзҳои андозӣ ба субъектҳои соҳибкорӣ хурду миёна, ки дар шакли низоми содакардашудаи андозбандӣ ба 14,4 млн сомонӣ ё ба андозаи 3 маротиба зиёд

мебошад, лекин ин рақамҳо ҳоло ҳам нокифоя буда, дар маҷмӯъ 2,6 %-ро ташкил медиҳад.

Масъалаи маъмуриятҳои андоз дар рушди соҳибкорӣ хурду миёна бо назардошти хусусиятҳои хоси рушди соҳибкорӣ ва низоми махсуси андозбандии онҳо амалӣ гардида, чораҳои ташкилӣ - иқтисодӣ, технологӣ-инноватсионӣ ва ҳавасмандии андозӣ-молиявӣ нақши калон дошта, ба истифодаи технологияи пешқадами ҷамъоварии маблағҳои андозӣ, низоми содаи маъмуриятҳои он, бахусус назорату санҷишҳои андозӣ, кам кардани ҳисоббаркунҳои нақдӣ, афзоиши иқтисодӣ андозӣ таъсири калон мерасонад.

Барои амалӣ гардонидани сиёсати андозии давлат, бояд, ки дар стратегияи рушди иқтисодиёти миллии кишвар оид ба дастгирии рушди соҳибкорӣ хурду миёна диққат махсус дода шуда, он ба самаранокии мақомоти андоз ва рушди фаъолияти соҳибкорӣ мазкур мусоидат намуда, дар амали намудани ҳадафҳои рушди устувории молиявии кишвар саҳми хурду гузорад.

Низоми пешниҳодшудаи чораҳои мазкур оид ба тақмили маъмуриятҳои андоз дар рушди соҳибкорӣ хурду миёна, ба таҳияи механизми дурусти дастгирии давлатии рушди фаъолияти соҳибкорӣ, аз ҷумла соҳибкорӣ хурду миёна дар минтақаҳои дурдасти кӯҳӣ ва таъмини аҳоли ба қойҳои нави корӣ шароити мусоид фароҳам оварад.

Тибқи маълумоти “Равзанаи ягона”-и Кумитаи андозӣ назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2022 - 90,7%-и субъектҳои соҳибкориро дар кишвар соҳибкорони инфиродӣ ва танҳо 9,3%-ро шахсони ҳуқуқӣ ташкил медиҳад. Барои баргараф намудани мушкilotҳои қойдошта ва рушди соҳибкорӣ хурду миёна ҷунун тадбирҳо ба мақсад мувофиқ мебошанд:

- кам кардани шумораи пардохтҳо ва ҳисоботи андозӣ бе расонидани таъсири манфӣ ба воридоти даромадҳои бучеги давлатӣ;

- қорӣ намудани кабули ҳисоботҳои андозӣ дар шакли электронӣ, низоми компютери баҳисобгирӣ ва назорату санҷишҳои андозӣ;

- инкишофи амалиётҳои равангаи ягонаи маълумотҳо дар мақомоти андоз ва хизматрасониҳои саривақтии андозӣ ба субъектҳои соҳибқорӣ;

- аз нигоҳи иқтисодӣ асоснок намудани самаранокии истифодаи имтиёзҳои андозӣ-молиявӣ ва назорати дурусти истифодаи онҳо;

- чораҳои дастаҷамъонаи ҷалби сармояҳои худӣ (ватанӣ) ва хориҷӣ ба рушди иқтисодиёти кишвар;

- таҳия ва тасдиқи меъёрҳои ягонаи хизматрасонӣ ба субъектҳои соҳибқории хурду миёна.

Чӣ тавре, ки аз натиҷаи арзёбии ҳисоботи “Пешбурди соҳибқорӣ” дида мешавад, бо вучуди дастовардҳои назаррас мавқеи ҷумҳурӣ аз рӯи нишондиҳандаи “Андозбандӣ” дар қиёс бо кишварҳои минтақа наҷандон баланд буда, идомаи мантиқии сиёсати андозии кишварро ҷиҳати бехтар намудани фазои хуби сармоягузорӣ ва рушди фаъолияти соҳибқорӣ тақозо менамояд. Дар шароити муосир, дар ҷумҳурӣ сатҳи паст ва нокифояи донишҳои ҳуқуқӣ-молиявии соҳибқорони хурд ва фарҳанги андозсупории онҳо, инчунин сатҳи пастии касбӣ, одоби хизматӣ ва саҳлангорӣ аз ҷониби баъзе кормандони мақомоти андоз дар раванди маъмурикунонии андоз ба назарас мерасанд.

Кам будани шумораи шахсони ҳуқуқӣ аз мавҷуд набудани ҳавасмандии андозӣ-молиявӣ оиди рушди фаъолияти соҳибқории хурду миёна хеле масъалаи муҳим мебошад. Дар шароити кунунӣ як қатор соҳибқорони

инфиродии тибқи патент ва шаҳодатнома амалкунанда имконияти ба фаъолияти истеҳсоли молу маҳсулотҳо машғул шуданро доранд, аммо барои васеъ намудани фаъолияти истеҳсоли худ онҳо умуман ҳавасмандӣ, баҳусус, аз имтиёзҳои андозӣ бархурдор нестанд. Инчунин, ҳангоми гузариш ба низоми пешгуишавандагии назорати андозӣ, санҷишҳои нақшавӣ ва дигар намуди даҳолат ба фаъолияти соҳибқорони хурду миёна ба фаъолияти онҳо таъсири манфӣ мерасонад.

Яке аз сабабҳои асосӣ на он қадар рушд намудани субъектҳои соҳибқории хурду миёна ва ба иқтисоди пиниҳонӣ фаъолият кардани онҳо маҳз низоми умумии андозбандии пешгуишаванда ба ҳисоб меравад ва баръакс ҳамчун ба таври патентӣ фаъолият намудан танҳо як афзалият дорад, яъне тибқи патент андозбандӣ қарор гирифтани онҳо зери назорату санҷишҳои мақоми андоз қарор намегирад. Аз ҷониби дигар, раванди бақайдгирии давлатӣ ва барҳамдиҳои субъектҳои соҳибқории хурду миёна рӯ ба афзоиш дошта, ҷараёни таъсисбӣ ва азнавбақайдгирии шахсони ҳуқуқӣ ба қадри назаррас кам шуда истодааст, ки он боиси нигаронӣ аст. Аз ҷониби мақоми давлатӣ зоҳир намудани тавачҷуҳи бештар ба зиёд шудани ҳиссаи шахсони ҳуқуқӣ (айни замон зиёда 20,8% шумораи умумии субъектҳои соҳибқориро ташкил медиҳад), дар пардохти маблағҳои андозӣ нақши муҳим бахшида, ба таҳкими иқтисодиёти миллӣ мусоидат менамояд.

Таҳлили омили субъекти соҳибқории хурду миёна нишон медиҳад, ки як қатор соҳибқорони инфиродии бо фаъолияти истеҳсоли машғул буда, барои иваз кардани шакли ташкилӣ-ҳуқуқӣ ва гузариш ба низоми умумии андозбандӣ завқу тавачҷуҳ надоранд, ҷунки дар ин маврид онҳо ба низоми мураккаб, пешгуишаванда ва

монеаъдори андозбандӣ рӯ ба рӯ мегарданд. Махсусан, барои мусоидати рушди истеҳсолоти соҳаҳои иқтисодии миллий ва дастгирии молистеҳсолкунандагони ватанӣ барои корхонаҳои истеҳсоли муқаррар намудани низоми сода ва шаффофии андозбандӣ ва маъмурикунонии он мувофиқи мақсад мебошад.

Ҳамин тариқ, ҳавасмандии иқтисодии рушди фаъолияти соҳибкории хурду миёна ҳамчун фишанги муҳими маъмурикунонии андоз, бояд дар заминае роҳандозӣ гардад, ки натиҷаи он тайи солҳои тулонӣ ба рушди фаъолияти соҳибкорӣ, баҳусус соҳибкории хурду миёна ва дар маҷмӯъ суботи молиявии кишвар таъсири мусбӣ расонад. Дар амалисозии ин ҳадафҳо, ҳалли тадбирҳои зерин аз ҷиҳати ҳалӣ нест:

- содаю оммафаҳм будани ҳисоботҳои андозӣ ва пардохти пардохти андозҳои субъектҳои соҳибкории хурду миёна, бо роҳи муттаҳид сохтани онҳо (ҷорӣ намудани имконияти пардохти як қисми андозҳо ба таври ихтиёрий), инчунин маҳлуд кардани шумораи шаклҳои эъломияи андозӣ тавассути муттаҳид намудани онҳо;

- додани бартариятҳои бештар ба низоми содакардашудаи андозбандии соҳибкории хурду миёна бо роҳи сода (ва ё маҳлуд) намудани тартиби маъмурикунонии онҳо (масалан, як пардохт дар як семоҳа, ҷорӣ намудани ҳисоботи содакардашудаи андозбандӣ) ва ё паст намудани меъёри андозӣ бо усули содаи назорату санҷишҳои андозии соҳибкорони мазкур. Дар ҳақиқат низоми андозбандии содакардашуда ва маъмурикунонии он ҷанӯз «сода» ва аз нигоҳи иқтисодӣ муфид нест;

Дар амали намудани ин мақсадҳо истифодаи технологияи пешқадами иттилоотӣ дар низоми андозбандӣ ва раванди маъмурикунонии он имконият

медихад, ки фаъолияти кормандони мақомоти андоз ба сатҳи нав ва нисбатан баланди идоракунии бардошта шавад. Дар баробари ин, ба роҳ мондани муносибатҳои давравӣ бо соҳибкорони хурду миёна ва аз байн бурдани робитаи мустақими онҳо бо кормандони мақомоти андоз, сарфаи вақти андозсупорӣ таъмин гардида, сифати хизматрасониҳои мақомоти андоз бехтару хубтар карда шавад.

3.3. Роҳҳои асосии баланд бардоштани самаранокии маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибкории хурду миёна дар Тоҷикистон

Бо мақсади баҳои сатҳи маъмурикунонии андоз дар рушди субъектҳои соҳибкорӣ, ошкор намудани камбудҳои ҷойдошта дар маъмурикунонии андоз ва баратараф намудани камбудҳои ҷойдошта, баҳои самаранокии маъмурикунонии андоз, хизматрасониҳои мақомоти андоз дар рушди соҳибкории хурду миёна аз нишондиҳандаҳои асосии инъикоскунандаи натиҷаҳои ниҳони онҳо истифода бурдан мумкин аст. Нишондиҳандаҳои баҳои сатҳи маъмурикунонии андоз дар маҷмӯъ ҳеле зиёд буда, лекин дар рушди фаъолияти соҳибкорӣ, аз ҷумла соҳибкории хурду миёна он нишондиҳандаҳоеро истифода бурда мумкин аст, ки таъсири онҳо ба воридоти маблағҳои андозӣ ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба бучети давлатӣ бештар буда, дар раванди маъмурикунонии он мавқеи хосадоранд.

Механизми маъмурикунонии андоз ҳадафҳои муайяни худро дошта, он аз принсип ва хусусиятҳои ҳоси андозбандии субъектҳои соҳибкории хурду миёна вобастагии калон дорад. Самаранокии низоми андозӣ ва маъмурикунонии он тавассути фишанги муайяни

дастгирии андозӣ, функциаи назорату санҷишҳои андозӣ дар раванди муносибатҳои андозӣ баҳогузорӣ карда шуда, аз раванди ташкилӣ-иқтисодӣ ва ҳиссаи ҳар як корманди мақомоти андоз дар самти маъмурикунонии андоз дар фаъолияти субъектҳои соҳибқарорӣ муайян ва натиҷагирӣ карда мешавад. Самараи баланд дар ин маврид, аз фаъолияти дастаҷамъонаи субъектҳои соҳибқарории хурду миёна ва мақомоти андози кишвар ба даст оварда мешавад.

Аз таҳлили муҳтавои адабиёти илмӣ ба маъмурикунонии андоз бахшидашуда чунин бармеояд, ки имрӯзҳо дар тамоми дунё як давраи андозбандии ба истилоҳ “прогрессивӣ” ба поён мерасад. Дар ивазаш андозбандие мавриди таваҷҷуҳ қарор гирифтааст, ки нисбат ба даромад бетафовут буда, ба самараи берунаи зоҳиршаванда тамаркуз мекунад. Барои тичорати хурду миёна речаи кулайи андозбандӣ муҳимтарин василаи сиёсати давлат аст, ки барои аз вартаи иқтисоди пинҳонӣ раҳо шудан, ба базорҳои дигар ва доираи хизматрасониҳои молиявӣ шомил шудани онҳо заминаи мусонид фароҳам меорад.

Ин нуктаро набояд фаромӯш кард, ки андозбандӣ ба маънои возеҳу барҷастааш ин интиқоли мачбурии ҳама гуна захираҳои молиявӣ ба фондаи давлат мебошад. Давлат барои он ки амалкарди ниҳодҳои худро таъмин намояд, мачбур аст, ки шаҳрвандону сокинони қаламрави худ гӯё як навъ аъзоҳаққӣ ситонад. Барои ҳамин, аз дараҷаи омода будан ӯ набудани соҳибқаророн барои пардохти саривактӣ ин уҳдадорӣ вобаста аст, ки ин сафарбаркунонии давлат чӣ натиҷае медиҳад. Ҳамзамон, омили хоҳиш ва қобилият доштани соҳибқароронро барои риояи бечунучарои муқаррароти меъёрии соҳа, омодагии

онҳоро барои воқеъбинона нишон додани даромадҳои худ бояд ба назар гирифт.

Кушодагии иқтисодиёт дар асари ҷаҳонишавии муносибатҳои иқтисодӣ водор мекунад, ки хоҳу ноҳу қорхонаҳои хурд ва миёна таҳти таъсири шадиди рақобати қиёснашавандае бо қорхонаҳои азими баъзан ҳатто фаромиллӣ қарор гиранд. Ин рақобат баъзан маврид худи масъалаи будан ӯ аз байн рафтани қорхонаҳои мазкурро, рушд карда тавоништан ӯ сукути онҳоро ба миён меорад. Дар байни иқтисодчиён чунин андешае ҳукмфармост, ки агар қорхона рушд кунад, ин маънои онро дорад, ки вай ба бартариятҳои устувори рақобатӣ соҳиб мешавад ва фаъолияташ фоидаовар мегардад. Ин ақида, аз як тараф, дуруст аст, чунки рушд ба сари худ нишондигандаи бисёрпахлуи самаранокӣ мебошад. Аз тарафи дигар, дар ҳолате ки сиёсати андоз дар кишвар бидуни назардошти шароит ва муҳити воқеии соҳибқарорӣ тарроҳӣ шуда бошад, дар ин сурат гаронии назарраси андоз барои ин намуди фаъолият ба миён меояд. Ин ҳолат дар навбати худ, арзиши пешбурди тичоратро афзоиш медиҳад ва арзиши аслии истеҳсоли молу хизматрасониҳоро боло мебарад.

Низоми мавҷудай андозро дар кишвар ба таври истисно ба гирифтани даромад нигаронида шудани он, ки ба бисёре аз кишварҳои дунё хос аст, тавсиф кардан мумкин аст. Дар чунин шароит, қорхонаҳои азим дар қиёс бо тичорати хурду миёна, хароҷоти истеҳсолию амалиёти худро тезтар рӯпӯш мекунанд ва ин ҳолат ба воридоти андозӣ аз ин қорхонаҳо низ таъсир мерасонад. Яъне, қорхонаҳои калон нисбат ба миёна ва хурд воридоти андозии худро зудтар рӯпӯш мекунанд.

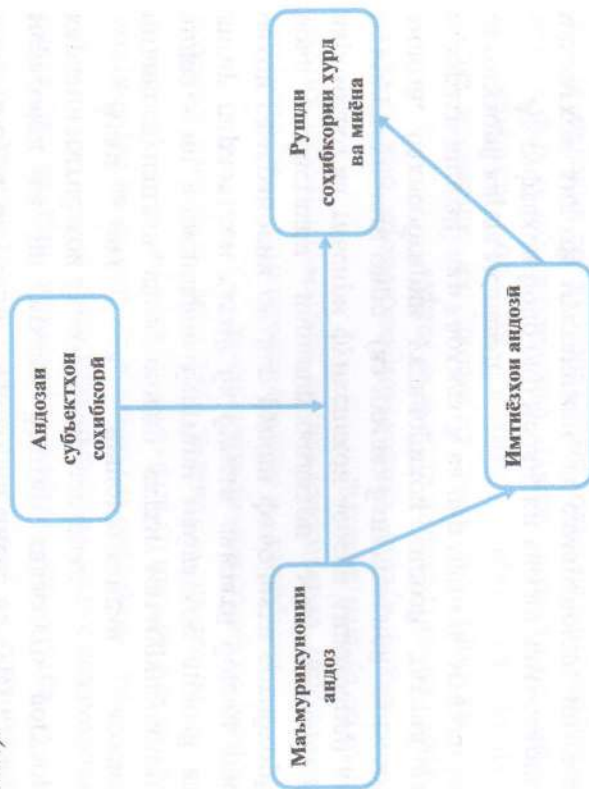
Ҳамзамон, низоми басо мураккаби танзими андозӣ, ношаффоф будани маъмурикунонӣ ва иҷроии он,

раванди риояи муқаррароти соҳаро аз тарафи қорхонаҳои миёна ва хурд дӯшвортар мекунанд, чунки ин қорхонаҳо бештар дар шакле рушд меёбанд, ки гаронии қамтари андозро тақозо мекунанд. Аз сӯи дигар, таҳлили гаронии андоз бар қорхонаҳои миёна ва хурд нишон дод, ки вобаста ба андозаи худ (хурд, миёна, калон, фаромиллӣ) қорхонаҳо ба нишондиҳандаҳои гуногун дучор меоянд.

Бо назардошти ин гуфтаҳо, имрӯзо дар назди ниҳодҳои марбутаи давлатӣ дар соҳаи андозу даромад чунин вазифае истодааст, ки чӣ гуна шароити мусоиде фароҳам созанд, ки ҳам ба рушди тичорат ва сармоягузорӣ монеа эҷод нашавад ва ҳам даромадҳои кофӣ барои пешниҳоди хизматрасониҳои давлатӣ қамъоварӣ шаванд. Барои амалӣ кардани ин вазифа, омилҳои муҳим низоми ҳуқуқии соҳаи андозбандӣ, инчунин, сатҳи ба ҳадафҳои дигаре, ба ғайр аз қамъоварии даромадҳо нигаронида шудани низоми андозбандӣ басо муҳим мебошад. Речаи муносиби андозбандӣ ба қамъоварии иттилоот нигаронида шудааст, то ки шаффофияти раванди он, муайяни ва эътимоднокиаш таъмин карда шавад. Аз ин рӯ, мо чунин хулоса карда метавонем, ки маъмурикунонии андоз барои ташаққули самаранокӣ рушди иқтисодӣ захираҳои молиявиро созмон медиҳад.

Рушди соҳибқории миёна ва хурд метавонад, ки номуътадил бошад ва яқсон қараён нагирад, вале, бо вучуди ин, рушди онҳо ҳамчун тавсеаи низоми захираҳо тафсир шуда, боиси таъсиси қойҳои нави қорӣ ва шугл, истеҳсоли маҳсулоти дорой сифати баланд ва таҳаввулоти ҳаёти иқтисодӣ мегардад. Таҳлили нишон доданд, ки қорхонаҳои миёна нисбат ба хурд дар пардохти уҳдадорихоӣ андозӣ устувории бештарео нишон медиҳанд, чунки пардохти маблағи муайян дар шакли

андоз ба суботи молиявии онҳо нисбат ба қорхонаҳои хурд, таъсири қамтаре дорад. Аз ин ҷо чунин хулоса мешавад, ки андозаи субъекти соҳибқорӣ барои арзёбии таъсири маъмурикунонии андоз муҳим мебошад. Инро дар шакли расм чунин тасвир кардан мумкин аст (расми 3.2.).

Расми 3.2. Таъсири маъмурикунонии андоз ба рушди соҳибқорони хурд ва миёна.

Сарчашма: таҳияи муаллиф

Дар адабиётҳои иқтисодии солҳои охир оид ба тартиби баҳои самаранокии низоми андозӣ ва маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқории хурду миёна нуктаҳои назари гуногун мавҷуд мебошад. Ба андешаи Прокуратов Е.П., «...натичаи асосии таъсири механизми маъмурикунонии андоз - ин воридшавии маблағҳои андозӣ ба бӯҷети давлатии сатҳи гуногун ба

хисоб рафта...».⁷² Баҳои самаранокӣ он дар ғайриқарорӣ субъектҳои соҳибқарорӣ аз тақмили сиёсати андозӣ ҳамчун фишанги муҳими рушди иқтисодиёт вобастагӣ дорад.

Чуноне аз расм дида мешавад, маъмурикунонии андоз аз андозаи ҳаҷми субъекти ғайриқарорӣ соҳибқарорӣ вобаста буда, ба рушди соҳибқарории миёна ва хурд таъсир мерасонад ва ин таъсир бештар тавассути вогузори қардани имтиёзҳои андозӣ зоҳир мегардад.

Агар яке аз нишондиҳандаи асосии инъикоскунандаи самаранокӣ сатҳи маъмурикунонии андоз - ин воридшавии бештари маблағҳои андозӣ ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба бучети давлатӣ бошад, пас баҳои самаранокӣ он дар рушди ғайриқарорӣ соҳибқарорӣ бояд вобастагии нишондиҳандаҳои муайянкунандаи дармадҳо ва таъсири функцияҳои асосии андозбандӣ ва маъмурикунонии онро (аз ҷумла, банақшагирӣ, танзими андозӣ, баҳисобгирӣ, уҳдадорӣҳои андозӣ, таҳлил ва назорати андозӣ) дар алоҳидагӣ ва дар маҷмӯъ, муайян ва баҳогузорӣ карда мешавад.

Аз гуфтаҳои боло бар меояд, ки ҳиссаи ҷамъоварии маблағҳои андозӣ мустақиман аз самаранокӣ нисбати андозбандӣ ва маъмурикунонии он вобастагии калон дорад. Ва он, пеш аз ҳама, аз рӯи нишондиҳандаҳои асосии иқтисодӣ, ки бо ҷамъи самараҳои иқтисодӣ ва сарфаи ками хароҷотҳо оид ба маъмурикунонии он ба даст оварда шудааст, баҳогузорӣ ва натиҷагирӣ карда мешавад. Ин вазъ бо он далел асоснок карда мешавад, ки то кунун номуайяни ва нофаҳмиҳо дар ғайриқарорӣ мақомоти андоз ҳамчун мақомоти салоҳиятдори амалигардонии маъмурикунонии андоз ба назар мерасад.

⁷² Проскуратов Е.П. Эффективность налогового администрирования: понятие и содержание / Е.П. Проскура // Современные технологии управления. - 2013. - № 7. - С. 34 - 43.

Айни замон ченакҳои амалкунандаи баҳои самаранокӣ ғайриқарорӣ мақомоти андоз дар баҳши маъмурикунонии андоз дар шакли дастҷамъона, ки онҳо зиёда аз 15 номгуиро ташкил медиҳанд, истифода бурда мешаванд, ки онҳоро ба таври зайл гуруҳбандӣ менамоянд.⁷³

- сатҳи ҷамъоварии маблағҳои андозӣ ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба бучети давлатӣ;
- паст намудани сатҳи қарзҳои андозӣ ва пардохтҳои ҳатмӣ дар нисбати бучети сатҳи қарзҳои гуногун;
- то сатҳи органҳои судӣ ҳал намудани баҳсҳои андозӣ, ба ғайри мақомоти андоз;
- дастрасии андозсупорандагон (субъектҳои соҳибқарорӣ) ба интернет оид ба маълумоти ҳисоби китоби онҳо бо бучети давлатӣ;
- баҳои мусбии субъектҳои соҳибқарорӣ оид ба сатҳи сифати хизматрасонии андозӣ ва ғайра.

Аз гуфтаҳои боло, бармеояд, ки мақомоти андоз кушиш ба харҷ медиҳад, ки бо истифода аз нишондиҳандаҳои мазкур ғайриқарорӣ худро дар самти маъмурикунонии андоз амалӣ намояд. Ба андешаи Алиев Г.Х., «...сатҳи пардохт иқтиёрии маблағҳои андозӣ яке аз нишондиҳандаҳои сифати таъсири маъмурикунонии андоз баҳогузорӣ карда мешавад...».⁷⁴ Ки ин ченак баҳогузорӣ имкон медиҳад, ки ба таври дастҷамъона вазъи ғайриқарорӣ мақомоти андоз дар раванди назорату санҷишҳои андозӣ баҳогузорӣ ва натиҷагирӣ карда шавад.

⁷³ Пономарёв А.И., Пономарёва А.М. Модернизация налогового администрирования в современной России // Налог и налогообложение. - 2012. - № 3. - С. 30-37.

⁷⁴ Алёхин, С.Н. Особенности налогового администрирования в современных условиях РФ // Финансы и кредит, 2007. - № 38. - С. 45-49.

Иддае аз олмони дигар баҳои самаранокии сатҳи маъмурикунонии андозро вобаста ба натиҷаҳои ниҳони низоми андозбандӣ муайян намуда, онро ҳамчун «сугунмуҳра»-и низоми молиявии кишвар номида, низоми андозиро ҳамчун қисмати муносибатҳои иқтисодие мешуморанд, ки ба ташаккули даромадҳои бучети давлатӣ ва фондҳои ғайрибучетӣ, иҷрои вазифаҳои асосии давлатӣ, аз қабилӣ: вазифаи иқтимоӣ, иқтисодӣ, сийё - муҳофизатӣ ва ғайра равона карда мешавад,⁷⁵ ки он ҷамъовари саривактии маблағҳои андозиро вазифаи муҳими маъмурикунонии андоз шуморида, онро тавассути фаъолияти кормандони мақомоти андоз пиёда месозанд.

Барои баҳои сатҳи маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқорони хурду миёна, самаранокии низоми махсуси андозбандӣ ва шакли содаи маъмурикунонии он пешниҳод гардидааст. Бо мақсади муайян кардани сатҳу сифати маъмурикунонии андоз дар рушди субъектҳои соҳибқорӣ, баҳогузорӣ карда мешавад. Дар ин раванд, пеш аз ҳама, нишондиҳандаҳои ба назар гирифта мешавад, ки таъсири онҳо ба воридшавии ҳаҷми бештари маблағҳои андозӣ ва дигар пардохтҳои хатмӣ ба бучети давлатӣ бештар буда, тавассути маъмурикунонии содаи ба субъектҳои соҳибқорӣ мазкур муайян ва натиҷагирӣ карда мешавад.

Ҳамзамон, ҳангоми муайян намудани самаранокии сатҳи маъмурикунонии андоз, махсусан дар фаъолияти субъектҳои соҳибқорӣ қисмати дигари олимони моделҳои иқтисодӣ - риёӣ, махсусан модели эконометрикиро истифода мебаранд. Хусусияти ҳоси чунин модел дар он инъикос меёбад, ки он нисбатан мураккаб буда, имконияти истифодаи якҷанд омилоҳо ва таъсири ҳар як

⁷⁵Юсупова, Н. Государственная поддержка малого бизнеса в США, М.: 1999.- №5. -С. 115.

омилро дар алоҳидагӣ ва дастачамбона ба раванди низоми андозбандӣ ва маъмурикунонии он баҳогузори менамояд.

Ҳатман вобастагии ченакҳои муайянкунандаи даромадҳои андозӣ ва таъсири маъмурикунонии андоз (махсусан, дар раванди банақшагирӣ ва дурнамоии иқтисодии андозӣ, дастгирии давлатии рушди соҳибқорӣ хурду миёна ва низоми андозбандӣ, баҳисобгирии уҳдадорӣ ва бақияпулиҳои андозӣ, назорату санҷишҳои андозӣ ва амсоли инҳо) дар маҷмуъ, муайян ва баҳогузорӣ карда шуда, татбиқи амалии онҳо дар рушди соҳибқорӣ хурду миёна каме мушкили эҷод менамояд.

Аз ин лиҳоз, ҳангоми татбиқи амалии маъмурикунонии андоз дар рушди субъектҳои соҳибқорӣ аз усули оморӣ, яъне таҳлили иқтисодӣ истифода бурдан ба маврид аст. Моҳияти он, пеш аз ҳама, дар таҳия ва татбиқи модели иқтисодӣ - риёӣ, мебошад. Ба сифати нишондиҳандаи асосии муайянкунандаи сатҳи маъмурикунонии андоз дар рушди фаъолияти соҳибқорӣ чунин нишондиҳандаҳои истифода бурда мешавад:⁷⁶

- ба сифати ченаки натиҷавӣ - воридшавии маблағҳои умумии андозӣ ба бучети давлатӣ аз ҳисоби субъектҳои соҳибқорӣ;

- ба сифати омилҳои таъсиррасон - шумораи андозсупорандагон (соҳибқоронӣ)-и дар мақомоти андоз бақайдгирифташуда;

- вазъи иҷрои қисмати даромади бучети давлатӣ аз ҳисоби андозҳо, маблағи бақияпулиҳои андозӣ (андозҳои пардохтнашуда) бо назардошти ҷаримаҳо ва ғоизҳо,

⁷⁶Ҳалифазода С. Тақмили низоми маъмурикунонии андоз дар шароити муосир (дар мисоли Ҷумҳурии Тоҷикистон). - дис... н.и.и. аз рӯйи ихтисоси: 08.00.10 - Молия, гардиши пул ва қарз. - Душанбе, 2023. - С. 159-162.

маблағи ҷаримаҳо ва ғоизҳои аз ҳисоби санҷишҳои андозӣ воридгардида;

- маблағҳои андоз аз ҳисоби назорати камералӣ воридгардида;

- маблағҳои андозӣ, ки аз ҳисоби назорату санҷишҳои андозӣ воридшуда (шумораи назорату санҷишҳои ҳуҷҷатҳои андозӣ);

- маблағҳои иловашкоршудаи андозӣ ба ҳар як санҷиши андозӣ, (шумораи кормандони мақомоти андоз, ки ба санҷишҳои андозӣ сафарбар шудаанд);

- шумораи санҷишҳои андозӣ ва маблағҳои дар рафти санҷишҳои андозӣ иловашкоршуда ба ҳар як корманди ба санҷишҳои андозӣ сафарбаргардида;

- бақияи қарзҳои андозӣ, ки аз ҳисоби назорату санҷишҳои андозӣ ва маблағҳои имтиёзҳои андозӣ воридшуда ва ғайра.

Тибқи талаботи нишондиҳандаҳои мазкур баҳои сатҳи маъмурикунонии андоз бояд дар мадди аввал тахлили омилҳои асосии таъсиррасонро натиҷагирӣ намояд. Лекин, аз сабабе, ки аксарияти нишондиҳандаҳои дар боло оварда шуда оид ба субъектҳои соҳибқарории хурду миёна аз ҷониби омори расмӣ пешниҳод карда намешаванд, ҳангоми тахлили бисёромилаи мазкур, муайян намудани вобастагии ҳар ченак ва зичии вобастагии ҳар як омил он бо натиҷаи самаранокии сатҳи маъмурикунонии андоз мушқилли иловагӣ ба миён меорад.

Масъалаи вобастагии воридоти даромадҳои маблағҳои андозӣ аз ҳисоби субъектҳои соҳибқарории хурду миёна ба бучети давлатӣ аз омилҳои маъмурикунонии андоз, аз ҷумла баҳисобгирии субъектҳои соҳибқарорӣ, сатҳ ва дараҷаи иҷрои нақшаи бучети давлатӣ аз ҳисоби маблағҳои андозӣ - ин

субъектҳои соҳибқарории хурду миёна, тамоюли тағйирёбии бақияпулиҳои қарзҳои андозӣ, воридот ба бучет аз ҳисоби бақияпулиҳои андозии субъекти соҳибқарории мазкур, маблағҳои иловашкоршудаи андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ (бо дарназардошти ҷарима ва ғоизҳо) ба бучет воридшаванда дар давраҳои ҳисоботи, санҷишҳои сайёр ва назоратҳои камералӣ аз ҳисоби соҳибқаророни хурду миёна, пешниҳоди имтиёзҳои андозӣ ба субъектҳои соҳибқарории хурду миёна ва ғайра истифода бурдан мумкин аст, ки онҳо имконият медиҳанд, ки дурнамои воридоти маблағҳои андозӣ ва вобастагии ин ченакҳо аз якдигар барои солҳои минбаъда муайян ва пешгӯӣ карда мешавад.

Тибқи маълумотҳои омӯрӣ баҳои сатҳи маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқарории хурду миёна, бояд дар мадди аввал нишондиҳандаҳои интиҳоб карда шаванд, ки таъсири онҳо ба воридшавии саривақти воридшавии маблағҳои андозӣ ва иқтисоди андозии кишвар дар давраи ҳисоботи баҳогузорӣ ва натиҷагирӣ карда мешавад. Мақсад аз ҷунин баҳои маъмурикунонии андоз ин таъмини саривақтии қисмати даромадҳои бучети давлатӣ ва таъсири он ба натиҷаи ниҳонии ғайриқисмати мақомоти андоз мебошад.

Дар натиҷаи тахлил, омилҳои асосии ба сатҳи маъмурикунонии андоз таъсиркунондаи интиҳоб карда шудаанд (қадвали 3.4.).

Натиҷаи тахлили қадвали 3.4. нишон медиҳад, ки иқтисоди андозии кишвар дар раванди дуруст ба роҳ мондани маъмурикунонии андоз, аз ҷумла назорату санҷишҳои андозӣ дар рушди соҳибқарории хурду миёна (низоми маҳсуси андозбандӣ ва содаи маъмурикунонии он), имконият медиҳад, ки афзоиши даромадҳои бучети давлатии ба ҳисоби миёна ҳамасола аз 10 то 12% ва

таъминии ҷойҳои нави корӣ бошад 1,2 маротиба зиёд гардад.

Ҷадвали 3.4. - Самаранокии сатҳи маъмурикунонии андоз ва воридоти маблағҳои андозии субъектҳои соҳибкории хурду миёна ба бучети давлатӣ, тайи солҳои 2015-2023

Нишондиҳандаҳо					
Иқтидори андозӣ, млн. сомонӣ	Воридоти маблағҳои андозӣ, млн. сомонӣ	Воридоти маблағҳои андозӣ аз ҳисоби соҳибкории хурду миёна, млн. сомонӣ	Таъминии ҷойҳои корӣ аз ҳисоби рушди соҳибкории хурду миёна, ҳазор нафар		
2015	12531,5	4973,7	256,1	268,9	
2017	13549,4	6192,4	387,6	312,7	
2019	13865,1	6531,2	360,8	245,1	
2020	14015,7	7202,5	397,3	283,6	
2021	15485,6	9919,1	415,8	290,9	
2023	18582,7	11902,9	933,9	314,2	

Сарчашма: Таҳияи муаллифон, бо истифода аз маълумотҳои давравии Кумитаи андозии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон

Ин ченакҳои баҳодихӣ дар навбати худ бо аломати натиҷавӣ алоқамандии зич дошта, самаранокии сатҳи баланди андозбандиро баҳозгорӣ намуда, барои таъминии саривақтии маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ ва таъминии иқтисодии андозӣ ва таъкили ҷойҳои нави корӣ мусоидат намуда, нишондиҳандаҳои мазкур ҳисоби баҳодихии самаранокии сатҳи маъмурикунонии андозро чунин тавсиф медиҳанд. Тибқи натиҷаи таҳлил ва

дурнамои мазкур хангоми зиддавии шумораи субъектҳои соҳибкории хурду миёна, дар ҳолати бетағйир мондани омилҳои дигар (ҳиссаи маблағҳои аз ҳисоби назорату санҷишҳои андозӣ воридгардида, маблағи бақияпулиҳои андозӣ аз ҳисоби назорату санҷишҳои андозӣ ва маблағҳои пешниҳоднамудаи имтиёзҳои андозӣ), мутаносибан воридоти умумии маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ аз 2,0 то 3,0% зиёд мешавад.

Аз натиҷаи таҳлили ҷадвали мазкур бармеояд, ки омилҳои зерин ба самаранокии сатҳи маъмурикунонии андоз бевосита таъсири мусбӣ мерасонад:

- шумораи субъектҳои соҳибкории хурду миёна (андозсупорандагон);
- маблағҳои андозии аз ҳисоби назоратҳои камералӣ воридгардидаи субъектҳои соҳибкории мазкур;
- маблағҳои аз ҳисоби назорату санҷишҳои андозӣ воридгардидаи субъектҳои соҳибкории мазкур ба бучети давлатӣ;
- маблағҳои иловашкоруидаи маблағҳои андозӣ ба ҳар як назорату санҷиши андозии соҳибкорони хурду миёна;
- бақияпулиҳои андозӣ аз ҳисоби назорату санҷишҳои андозӣ ва маблағҳои имтиёзҳои андозӣ ба соҳибкорони хурду миёна ва ғайра.

Дар раванди маъмурикунонии андоз, нишондиҳандаи шумораи субъектҳои соҳибкории хурду миёна, ҳамчун субъектҳои андозсупорандагон дар раванди баҳодихӣ мавқеи хос дошта, ба рушди низоми андозӣ ва шумораи ҷойҳои нави корӣ аз ҳисоби субъектҳои соҳибкории мазкур мусоидат менамояд. Инчунин, дар сурати беҳтар ба роҳ мондани назорату санҷишҳои андозӣ ва баланд бардоштани масъулияти соҳибкорон (андозсупорандагон) оиди риояи қонунгузори бахши

андозӣ ва иҷрои уҳдадорихоӣ андозии худ, шумораи соҳибкорони ғайриқонуний (иктисоди пинҳонӣ) машғулшуда, коҳиш ёфта, ғаёлияти расмӣ инкишоф ва шумораи соҳибкорони ғаёли хурду миёна марҳила ба марҳила зиёд мегардад.

Дар ин раванд, омилҳои асосии таъсиррасон шумораи субъектҳои соҳибкории хурду миёна низ ба ҳисоб мераванд, ки тайи солҳои охир аз ғаёлият бозмонда ё ин, ки эъломияҳои худро ба мақомоти андоз тариқи сифрӣ пешниҳод менамоянд. Тадбирҳои андешидашудаи саривактӣ онд ба муайян кардани асоснокии ин ҳолати ба миён омада, дар сурати воқеан ғаёлият накардани ин субъектҳои соҳибкорӣ, расман қатъ намудани ғаёлияти онҳо ва ворид намудани маълумоти дахлдор ба ФЯДШХ ва СИ ба натиҷаи самаранокии сатҳи маъмурикунонии андоз ва ғаёлияти мақомоти андоз таъсири мусбӣи худро мерасонад.

Ҳамзамон зиёд шудани нишондиҳандаҳои мазкур (шумораи субъектҳои соҳибкорӣ) аз дигар нишондиҳандаҳо низ вобастагӣ дошта, ба зиёд шудани объектҳои андозбандӣ ва ба андозбандӣ алоқаманд мусоидат менамояд.

Нишондиҳандаи дигари баҳои самаранокии сатҳи маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибкории хурд миёна ин ҳиссаи воридоти маблағҳои илова ошкоршудаи андозӣ аз натиҷаи назорату санҷишҳои андозӣ ба ҳисоб рафта, он ба афзоиш ёфтани ҳиссаи маблағҳои аз ҳисоби ин санҷишҳо воридгардида, ҳангоми бетағйир мондани дигар омилҳои таъсиррасон (шумораи субъектҳои соҳибкории мазкур, бақияпулиҳои андозӣ аз ҳисоби назорату санҷишҳои андозӣ ва маблағҳои имтиёзҳои андозӣ), воридоти умумии андозҳо тамоюли зиёдшавӣ доранд.

Натиҷаи таҳлилҳо нишон медиҳад, ки тайи солҳои 2012 - 2022 ба санҷишҳои андозӣ субъектҳои соҳибкории хурду миёна 4 маротиба моратория эълон гардида, нишондиҳандаҳои мазкур тамоюли афзоишро дошта, аз он гувоҳи медиҳанд, ки маъмурикунонии андоз дар қисмати андозҳои дар рафти назорату санҷишҳои андозӣ иловаошкоршудаи субъектҳои соҳибкории мазкур ҳоло низ дар сатҳи зарурӣ ба роҳ монда нашуда, ба мукамалгардонӣ ниёз доранд. Аз рӯйи номгӯйи андозҳо, ки тибқи натиҷаҳои санҷишҳои қонунвайронкунонии бахши андозӣ нисбатан зиёд ошкор шудааст, махсусан ААИ, андоз аз ғоида (даромад), андоз аз даромади ғайррезидентҳо мавқеи хос доранд. Сабаби асосии нисбатан кам ошкоршудани қонунвайронкунонии бахши андозӣ дар рафти назорату санҷишҳои субъектҳои соҳибкории хурду миёна ин пеш аз ҳама низоми содаи андозбандӣ ва маъмурикунонии он ба ҳисоб меравад, ки боиси рушд намудани ин шаклҳои соҳибкорӣ дар кишвар гардида, қонунвайронкунонии бахши андозӣ камтар ва воридшавии ҳарчӣ бештари маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ мегардад.

Барои таъмини самаранокии сатҳи маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибкории хурду миёна инчунин низоми самараноки илоракунии хавфҳои андозӣ, ҳолатҳои қонунвайронкунонии бахши андозӣ, сари вақт ошкор ва додани имкониятҳо ба субъектҳои соҳибкории мазкур (андозсупорандагон), ҷиҳати бе татбиқи ҷарима ва ғоиizzo, гузаронидани назорату санҷишҳои андозӣ ва қорҳои фаҳмондадихӣ дуруст ба роҳ монда шаванд. Дар ин раанд, муҳим он аст, ки ки назорату санҷишҳои андозӣ дуруст ва асоснок муайян намудани хавфҳои андозиро дар асоси ченакҳои баҳои хавфҳои андозӣ, дуруст интиҳоб намудани объектҳои санҷишӣ, расман огоҳ

намудани субъектҳои соҳибқорӣ барои сари вақт бартараф намудани қонунвайронкунонии бахши андозӣ, мустақилона бартараф намудани камбудии қойдоошга, санҷишҳои сайёр дар фаъолияти субъектҳои соҳибқорӣ мазкур таъин ва амалӣ карда шаванд.

Афзоиш бақияпулиҳои андозӣ аз ҳисоби назорату санҷишҳои андозӣ мушқилии дигаре мебошад, ки боиси сари вақт ворид нагардидани маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ мегардад. Маблағи бақияпулиҳои андозӣ нисбат ба соли 2012 якчанд маротиба афзуда, бинобар сабаби алоқаманд будани нишондиҳандаҳои мазкур, аз ҷумла пардохти маблағҳои андозӣ, интизоми субъектҳои соҳибқорӣ, боиси қонунвайронкунонии бахши андозӣ ва фаъолияти на он қадар дурусти кормандони мақомоти андоз мегардад.

Маъмурикунонии андоз дар самти маҷбур ситонидани қарзҳои андозӣ, бо истифода аз фишангҳои таъсиррасонии мақомоти андоз низ дар ҳамқорӣ бо мақомотҳои хифзи ҳуқуқ ва низоми бонкӣ дуруст ба роҳ монда шавад. Ҷунки тибқи баҳои самаранокии сатҳи маъмурикунонии андоз дар рушди субъектҳои соҳибқорӣ хурду миёна дар мавриди зиёд гардидани бақияпулиҳои андозӣ, самаранокии низоми андозӣ ва сатҳи маъмурикунонии он хеле паст гардида, ба дигар нишондиҳандаҳои фаъолияти мақомоти андозӣ кишвар низ таъсири худро мерасонад.

Имтиёзҳои андозӣ дар самти маъмурикунонии андоз нишондиҳандае мебошад, ки дар низоми андозӣ ба ғуруҳи (бахши) муайяни субъектҳои соҳибқорӣ хурду миёна бартариятҳои бештар дода, дар интиҳо ба ворид нашудани маблағҳои андозӣ ва дигар пардохтҳои хатмӣ ба бучети давлатӣ оварда мерасонад. Ҳангоми зиёд шудани маблағҳои имтиёзҳои андозӣ, ҳангоми бетағйир

мондани дигари омилҳо (шумораи субъектҳои соҳибқорӣ, бақияпулиҳои андозӣ аз ҳисоби назорату санҷишҳои андозӣ, воридоти маблағҳои аз ҳисоби санҷишҳои андоз ва ғайра), воридоти умумии маблағҳои андозӣ ба бучет кам мегардад.

Дар мавриди татбиқи амалии пешниҳодҳои дар монография овардашуда, ҳангоми дуруст ба роҳ мондани ҳамгироии иттилоотӣ ва хизматрасонии пешқадами андозӣ ба субъектҳои соҳибқорӣ хурду миёна ва фаъолияти кормандони мақомоти андоз, дар баробари зиёд шудани шумораи субъектҳои соҳибқорӣ мазкур ва баҳисобгирӣ ва бақайдгирӣ онҳо дар мақомоти андозӣ кишвар, дуруст ба роҳ мондани қарзҳои андозӣ ва санҷишҳои андозӣ, ба ҳисоби миёна ҳамасола аз 10-12% воридшавии маблағҳои андозӣ аз ҳисоби соҳибқоронии мазкур зиёд мегардад, ки он аз:

- дар сатҳи иқтисодиёти миллии кишвар, дар навбати аввал маъмурикунонии андозҳо нисбати субъектҳои соҳибқорӣ хурду миёна дар низоми маҳсули андозбандӣ ва солдакардашудаи андозбандӣ тақмил дода шуда, онро дар сатҳи қонунгузорӣ кишвар рушд додан лозим аст. Дар сурати дуруст ташкил намудани сатҳи маъмурикунонии андоз ва дуруст баҳисобгирӣ даромадҳои андозии ин категорияи андозсупорандагон, ки ҳисашон дар воридоти андозӣ ба 23% баробар мебошад, имконият медиҳанд, ки ба ҳисоби миёна воридоти маблағҳои андозӣ ва дигар пардохтҳои хатмӣ то 8 - 10% афзояд. Ноил гардидан ба ин ҳадафҳо танҳо дар мавриди дуруст ба роҳ мондани низоми маъмурикунонии андоз ва низоми андозбандӣ таъмин гардида, он пеш аз ҳама бо роҳи усулҳои ташкили ҳамгироии иттилоотӣ самаранок бо субъектҳои соҳибқорӣ, махсусан бо андозсупорандагони дар низоми

маҳсулгастардонидашуда ва соддакардашудаи андозбандӣ ва фаъолияти самаранокӣ мақомоти андоз таъмин карда мешавад.

- бо назардошти таъсири назарраси мусбӣи маъмурикунонии андоз ба рушди фаъолияти соҳибқорӣ ва имтиёзҳои андозӣ, метавон оид ба динамикаи мусбӣи он дар дарозмуддат ҳулосабарорӣ кард. Пешниҳоди имтиёзҳои андозӣ ба таври назаррас таъсири маъмурикунонии андозро ба фаъолияти корхонаҳои миёна ва хурди кишвар таъвият медиҳанд. Аз тарафи дигар, маълум гардид, ки андозаи субъекти соҳибқорӣ барои риоя намудани муқаррароти меъёрии соҳа муҳим буда, корхонаҳои миёна иқтисодӣ бештари рушдро доранд ва нисбат ба корхонаҳои хурд дар риоя намудани талаботи қонунгузории андозӣ устувории бештар нишон медиҳанд.

Дар умум, ба дурустии назарияи манфиатҳо гувоҳӣ медиҳанд, ки муносибати байни давлат ва бахши хусусиро, аз ҷумла соҳибқоронро метавон бо арқони ин назария тавзеҳ дод, ки субъектҳои тичорати хурду миёна ба он хотир андоз пардохт мекунанд, ки давлат маблағи дар шакли андозҳо ҷамъоваришударо барои бехтарсозии дурнамо ва муҳити иқтисодӣ дар кишвар сарф мекунад. Аз ин ҷо ҷунин ҳулоса баровардан мумкин аст, ки бояд маъмурикунонии андоз барои соҳибқорӣ самаранок, қулай ва мусоид карда шавад.

ХОТИМА

Маъмурикунонии андоз ҳамчун маҷмӯи воситаҳо, тадбирҳо ва қоидаҳои мутақобилаи идоракунии андоз баррасӣ карда мешавад, ки натиҷаи ниҳони истифодаи онҳо бояд ҷунин бошад: а) кам кардани хароҷот ҳангоми ситонидани андозҳо; б) баланд бардоштани масъулияти субъектҳои соҳибқорӣ хурду миёна; в) рушди тичорати хусусӣ дар натиҷаи таъсири мусоиди маъмурикунонии андоз ва гирифтани имтиёзҳои андозу молиявӣ; г) таъмини воридоти бештари даромадҳои андоз.

Омӯзиши принципҳои асосӣ ва хусусиятҳои низомӣ андозбандии субъектҳои соҳибқорӣ хурду миёна, инчунин таъсири маъмурикунонии андоз ба рушди онҳо, дар асоси шакли оддӣ ва намудҳои андозҳо, назорати андоз ва санҷишҳо, истифодаи васеи воситаҳои ҳавасмандгардонии андоз ва молиявӣ муайян карда шуда, лаҳзаҳои мутобикшавӣ ҳангоми ҷорӣ намудани таҷрибаи ҳориҷӣ дар ин соҳа муайян карда шуда, роҳҳои ба даст овардани самараи бештар аз ҷониби мақомоти андоз ҳангоми маъмурикунонии нишон дода шудаанд.

Вазъи кунунии низомӣ андозбандӣ ва маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқорӣ хурду миёна дар ҷумҳурии мавриди таҳлил қарор гирифтааст. Натиҷаи таҳлили ҷишон медиҳад, ки ҳар як низомӣ андозбандӣ ва шакли андозҳо вобаста ба объект, манбаъи андозбандӣ ва назорату санҷишҳои андозӣ амалӣ карда мешавад. Масалан, 90,7%-и шумораи субъектҳои соҳибқорӣ дар низомӣ маҳсули андозбандӣ, ки тибқи патент ва шаҳодатнома фаъолият намуда, 10%-и маблағҳои андозиро ба бучети давлатӣ ворид менамояд. Сабаби асосии камтар ворид шудани маблағҳои андозӣ

ба бучети давлатӣ аз ҳисоби соҳибқорони мазкур, пеш аз таъсири на он қадар хуби маъмурикунонии андоз ба рушди онҳо буда, камбудиро ва мушкилоҳ дар амалии намулдани барномаи давлатии маъмурикунонии андоз ва қисматҳои алоҳидаи Кодекси андоз буда, ба самаранокӣ фаъолияти мақомоти андоз дар маҷмӯъ таъсири манфӣ мерасонад.

Таъмин ва истифодаи ҳавасмандгардонии андоз ва молиявӣ ба субъектҳои фаъолияти соҳибқорӣ аз як тараф ва бори андоз аз тарафи дигар сабаби рушди ноустувори онҳо ва қам шудани даромади андоз ба бучети давлатӣ мебошад, ки боиси рақобати ғайриозоди ин субъектҳои хочагидор мегардад. Аз ҷумла, низоми тақкилино иқтисодӣ ва шаклҳои хизматрасонии муосири субъектҳои фаъолияти соҳибқорӣ, шаклҳо, меъёрҳо ва режимҳои андозбандӣ муайян ва муқоиса карда шуда, нишондиҳандаҳои асосии самаранокии маъмурикунонии андоз барои рушди соҳибқорӣ арзёбӣ карда шуданд.

Самтҳои асосии дастгирии давлатро барои рушди соҳибқории хурду миёна дар ҷумҳурӣ пешниҳод шудааст, ки ба онҳо ҳавасмандгардонии молиявӣно иқтисодии соҳибқории хурду миёна, истифодаи васеътари шаклҳо ва низомҳои андозбандӣ ва маъмурикунонии онҳо, беҳтар намулдани вазъи молиявии субъектҳои соҳибқорӣ дохил мешаванд. Мушкилоте, ки намоёндагони соҳибқорони хурду миёна хангоми риояи қонунгузори андоз бо онҳо рӯ ба рӯ мешаванд, номутаносибии бори андоз ба онҳо нишон дода шудааст, ки имконияти рақобат дар бозорро хеле паст мекунад.

Барои тақмил додани санадҳои мавҷудаи маъмурикунонии андоз дар кишвар, ба роҳ мондани ҳамкориҳои мутақобилан судманд байни муассисаҳои андоз ва тичорати хусусӣ чораҳо пешниҳод намуда, оид ба

гузариш ба усулҳои муосири баландтехнологии фикру мулоҳизаҳо ва оптимизатсияи санҷишҳои андоз ва назорати андоз тавсияҳо дода шудаанд. Пешниҳодиҳои муаллиф оид ба истифодаи низомии махсуси андозбандии соҳибқории хурду миёна ва истифодаи технологияҳои муосир хизматрасонии андозӣ дар раванди амалии намулдани қонунгузори бахши андозӣ, қам қардани таъсири омилҳои инсонӣ ба раванди маъмурикунонии андоз ва истифодаи бештари имтиёзҳои андозӣ дар рушди соҳибқории хурду миёна нигаронида шудаанд.

Тавсияҳои мушаххас оид ба ҷамъовариҳои ҳарчӣ бештари маблағҳои андозии соҳибқории хурду миёна пешниҳод гардидааст. Усулҳои идоракунии фаъолияти мақомоти андоз, ҳамоҳангсозии фаъолияти қормандони он бо соҳибқорони мазкур, ки дар раванди маъмурикунонии андоз иштирок менамояд, ки тавассути назорату санҷишҳои андозӣ, таъмини пардохти саривактии маблағҳои андозӣ ба бучети давлатии сатҳи гуногун таъмин мегардад. Ҳамоҳангсозии манфиатҳои соҳибқорон ва қормандони мақомоти андоз бо назардошти вазъи молиявии соҳибқорони хурду миёна имкон медиҳад, ки самаранокии низомии андозӣ ва иқтисодии андоз дар шароити муосир таъмин қарда шавад.

Усулҳои илмӣ-асосноки ҳавасмандгардонии андоз ва молия, пешниҳоди имтиёзҳои андоз ва низомии маъмурикунонии андозро тавассути истифодаи принсипҳои ва хусусиятҳои режими андоз пешниҳод қардааст. Тибқи маълумоти омӯрӣ, ҳоло ба субъектҳои соҳибқорӣ, хусусан ба соҳибқории хурду миёна дар маҷмӯъ зиёда аз 109 намуни имтиёзҳои андозии молиявӣ дода шудааст, ки дар давраи таҳлилшаванда 2,5 маротиба афзудааст. Имтиёзҳои андози ба соҳибқори хурду миёна додашуда дар шакли низомии соддақардашудаи

андозбандӣ то - 14,4 миллион сомонӣ ё 3 баробар зиёд гардиданд.

Тадбирҳои дастгирии давлат барои субъектҳои соҳибқарории хурду миёна ва идоракунии маъмурикунонии андоз муайян карда шудаанд, ки истифодаи воситаҳои мушаххасро пешбинӣ мекунанд, ба монанди: хавасмандгардонии молиявии соҳибқаронии хурду миёна; рақамикунунии даромадҳои андоз, хавасмандгардонии иҷроӣ мустақили ӯҳдадорҳои андоз аз ҷониби соҳибқарон; ҷорӣ намудани усулҳои муосири санҷишҳои андоз ва назорати андоз, ки ба бехтар намудани вазъи иқтисодии онҳо нигаронида шудаанд.

Дар мавриди таъсири маъмурикунонии ба рушди соҳибқарории хурду миёна муаллиф дар асоси принсипҳои адолатнокӣ ва шаффофии андозбандӣ, назорату санҷишҳои дурусти андозӣ оид ба саривақт пардохт намудани маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ пешниҳоди мушаххас намудааст, ки он аз муайян ва ҷорӣ намудани меъёрҳои махсуси андозбандӣ, ҷораҳои ташкилӣ-иқтисодӣ ва маъмурий-ҳуқуқӣ манша гирифта, ба ҷамъоварии саривақтии маблағҳои андозӣ ба бучети давлатӣ равона мегардад. Чунки пурзӯр намудани назорату санҷишҳои андозӣ оиди сари вақт ошкор ва пешгирӣ кардани қонунвайронкунонҳои бахши андозӣ, паст намудани гаронии андоз ва саривақт иҷро намудани ӯҳдадорҳои андозии субъектҳои соҳибқарории хурду миёна мусоидат намуда, ба самаранокии фаъолияти мақомоти андози кишвар ва суботи молиявӣ муоидат менамояд.

Ба андешаи мо шакло ва намудҳои хавасмандгардонии андоз ва молиявиро, аз ҷумла имкониятҳои истифодаи васеи имтиёзҳои андозро арзёбӣ карда, назорати электронии воридшавии маблағҳои

андозро ба бучети давлатӣ пешниҳод кардааст. Ба ақидаи муаллиф, маҳз истифодаи ин механизмҳо омили муҳими фаъолияти тижорати мақомоти андоз мебошад. Низомии мусоиди андозбандӣ ва назорати андоз ва санҷишҳо асоснок карда шуда, расму оинҳои ҳалқи тоҷик нисбат ба соҳибқарӣ омӯхта шуданд. Натиҷаи самаранокии низомии соддакардашудаи андозбандӣ ва маъмурикунонии оддии онҳо нишон медиҳад, ки афзоиши даромади бучети давлатӣ ба ҳисоби миёна 10-12% - ро ташкил медиҳад ва таъсири ҷойҳои нави қорӣ 1,2 маротиба зиёд мешавад. Татбиқи тадбирҳои дар боло зикршуда ба тағйироти кулӣ дар таҳкими иқтисодии андоз, муносибатҳои андоз ва устувории молиявии кишвар мусоидат мекунад.

ЗАМИМА

Замимаи I
Бо қарори Ҳукумати
Ҷумҳурии Тоҷикистон
аз 30 декабри соли 2019, № 643
тасдиқ шудааст

Барномаи рушди маъмурикунонии андоз дар ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2020-2025

1. МУҚАРРАРОТИ УМУМӢ

1. Барномаи рушди маъмурикунонии андоз барои солҳои 2020 - 2025 (минбаъд - Барнома) Барномаи амали миенамухлат мебошад, ки ба афзалиятҳои Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 асос ёфта, бо дар назар доштани дастовардҳои таҷрибаи ҷаҳонӣ, бо мақсади сода ва дастрас намудани хизматрасониҳо ба андозсупорандагон ва баланд бардоштани интизومي андозсупории андозсупорандагон, таъмини рушди мунтазамии маъмурикунонии андоз, қорӣ намудани иқтисодӣ рақамӣ ва беҳсозии минбаъдаи муносибатҳои андозӣ дар байни андозсупорандагон ва мақомоти андоз амалӣ мегардад.

2. Рушди маъмурикунонии андоз ҳамчун як ҷузъи муҳими ислохоти иқтисодӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба беҳтар намудани муҳити қорӣ ва фазои сармоягузорӣ, таҳкими рақобатпазирии иқтисоди миллий ва ташаққули иқтисоди рақамӣ нигаронида шудааст.

2. ВАЗӢИ КУНУНИИ МАЪМУРИКУНОНИИ АНДОЗ ДАР ҶУМӢУРИИ ТОҶИКИСТОН

3. Тайи солҳои охир дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи амалисозии Барномаи рушди маъмурикунонии

андоз барои солҳои 2011-2019 бо мақсади тақомули маъмурикунонии андоз, барои мусоидат намудан ба рушди устувори бахшҳои гуногуни иқтисоди кишвар як қатор ислохот гузаронида шуд. Аз ҷумла дар натиҷаи амалисозии Барномаи мазкур натиҷаҳои зерин ба даст оварда шуданд:

- бо мақсади таҷдиди сохтор ва тақмили уҳдадорҳои вазифавии мақомоти андоз Низомномаи Кумитаи андоз дар тахрири нав тахия ва бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 31 августи соли 2012, №456 тасдиқ карда шуд. Дар ин робита, ҷиҳати беҳгардонӣ ва муосирсозии хизматрасонӣ барои шаҳрвандон ва андозсупорандагон ба сохтори раёсати хизматрасонӣ ба андозсупорандагон, раёсатҳои андозии вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоятҳои Суғду Хатлон, шаҳри Душанбе ва нозироти андозии шаҳру ноҳияҳои тобеи ҷумҳурий тағйирот ворид карда шуда, дар сохтори онҳо шубҳаҳои хизматрасонӣ ба субъектҳои хоҷагидорӣ ва шаҳрвандон таъсис дода шуданд;

- ҷиҳати баланд бардоштани самаранокии қори Кумитаи андоз, тақмили идоракунии он ва бо иттилооти зарурӣ таъмин кардани мақомоти ҳудудии андоз маркази қоркарди иттилоот таъсис дода шуд;

- дар байни Вазорати молия ва Кумитаи андоз шабақкаи ягона таъсис ёфт, ки тавассути он маълумот дар қори воридоти андозҳо ба бӯҷет тавассути хатҳои алоқаи ҷифзашаванда ва хатҳои диғар ба мақомоти андоз интиқол дода мешаванд;

- дар биноҳои дастгоҳи марказии Кумитаи андоз, нозироти андоз дар шаҳри Қӯлоб қори мақомоти ҳудудии андоз дар минтақои Қӯлоби вилояти Хатлон, раёсати андоз дар вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, раёсатҳои андоз дар вилояти Суғд ва вилояти

Хатлон барои ташкили мулоқоти фосилавӣ бо кормандон ва андозсупорандагон толорҳои видеоконференсия таъсис дода шуданд;

- теъдоди хизматрасониҳои ҷоригардидаи электронӣ ба андозсупорандагон то 36 адад зиёд карда шуда, аини замон раванди гирифтани иттилоот аз Феҳристи ягонаи давлатӣ, дар шакли электронӣ пешниҳод намудани эълומияҳои андоз ва ҳисобнома-фактураҳои андоз аз арзиши иловашуда, азназаргузаронии ҳисоботҳо, тартиб додани санадҳои муқоисавӣ, пешниҳоди эълумияҳо аз ҷониби хизматчиёни давлатӣ, ҷадвали ҳисоби андоз (барои андоз аз даромад, андоз аз воситаи нақлиёт, амволи ғайриманкул, андози замин), шакли электронии Кодекси андоз барои телефонҳои мобилӣ дар барномаи заминавии Android, дарёфти иттилоот дар бораи рақами мушаххаси андозсупоранда, пардохти андозҳо тавассути қорғҳои бонкӣ ва ғайраҳо ба роҳ монда шуд;

- бақайдгирии субъектҳои хоҷагидор тариқи "Равзанаи ягона" ба роҳ монда шуд. Бо дар назар доштани тақмили заминаи техникаи барномаи компютерии истифодабарии Феҳристи ягонаи давлатӣ бо Агентии оморӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мубодилаи иттилоот аз тариқи онлайн қомилан таъмин карда шуда, аз тарафи Агентӣ гузоштани рамзҳои оморӣ ба субъектҳои хоҷагидорӣ ба Феҳристи ягонаи давлатӣ воридгардида анҷом дода мешавад. Тартиби аз тариқи электронӣ пешниҳод намудани ҳуҷҷатҳо барои бақайдгирии давлатӣ роҳандозӣ гардид;

- дар Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон Шӯрои апеллятсионӣ ташкил карда шуд;

- сомони Кумитаи андоз тақмил ва мавриди амал қарор дода шуд, ки фарогири тамоми ҷузъиёти қонунгузори андоз, аз он ҷумла Кодекси андози

Ҷумҳурии Тоҷикистон, санадҳои меъёрии ҳуқуқии дигар доир ба андоз ва андозбандӣ, дастурамалҳо, мактубҳои дастурию тавзеҳоти Кумитаи андоз ва дигар маводи зарурӣ оид ба таъмини иҷрои қонунгузори андоз мебошад;

- барои қабули фаврии зангҳои шаҳрвандон ва андозсупорандагон дар Кумитаи андоз Маркази тамос таъсис дода шуд;

- тартиби дар асоси арзёбии хавфҳо таҳия намудани нақшаи санҷиши андози субъектҳои хоҷагидор омода ва қорӣ карда шуд.

4. Дар маҷмӯъ, дар рафти амалисозии тадбирҳои дар Барномаи рушди маъмурикунонии андоз барои солҳои 2011-2019 пешбинишуда ислоҳоти сохторӣ ва функционалии мақомоти андоз гузаронида шуда, нишондиҳандаҳои арзёбии натиҷаҳои фаъолияти мақомоти андоз таъбиқ гардиданд. Ҷиҳати баланд бардоштани иқтидори кадрӣ мақомоти андоз ҷораҳои иловагӣ андешида шуда, усулҳои нави тақмили ихтисоси кормандони мақомоти андоз роҳандозӣ карда шуда, системаи худомӯзии муттасил қорӣ гардид.

5. Дар самти таҳия ва татбиқи технологияҳои иттилоотӣ тамоми ҷорабиниҳои банақшагирифташуда иҷро карда шуданд.

6. Тибқи ҷорабиниҳои дар Барномаи рушди маъмурикунонии андоз барои солҳои 2011-2019 пешбинишуда низомии муосири назорати андоз дар асоси арзёбии хавфи вайронкунии қонунгузори андоз омода гардида, ба роҳ монда шуд. Аз ҷумла вобаста ба сатҳи хавф ва гуруҳҳои андозсупорандагон принципҳои асосии назорат муайян карда шуданд.

7. Ҷораҳои банақшагирифташуда оид ба таҳкими заминаҳои молиявӣ ва моддию техникаи мақомоти андоз,

онд ба ташкили системаи самараноки кам кардани қарзи андоз ва оид ба содагардони маъмурикунонии андоз амалӣ карда шуда, ҷиҳати тақвияти нозироти андозсупорандагони калон, инчунин ташкили воҳиди сохторӣ бо мақсади назорати андозсупорандагони миёна чораҳои иловагӣ роҳандозӣ гардиданд.

8. Ин нишондиҳандаҳо дар маҷмӯъ аз бехтар гардидани маъмурикунонии андоз шаҳодат медиҳанд, аммо аз ҷониби дигар, ҳанӯз ҳам бехосии сифати маъмурикунонии андозҳо зарурат дорад.

9. Дар ҷумҳурӣ дар сатҳи маҳалҳо баъзе норасоӣҳо дар самти банақшагирӣ ва пешгуи андозҳо ба назар мерасанд, ки сабабҳои он истифода гардидани усулҳои номукаммал, дақиқ набудани нишондиҳандаҳои оморӣ, иштибоҳот дар муайян намудани нишондиҳандаҳо ва пешниҳоди маълумоти нопурра барои ҳисобкунии андоз аз ҷониби субъектҳои ҳоҷагидор ва шахсони воқеӣ ба ҳисоб мераванд.

10. Айни ҳол самараноки маъмурикунонии андоз дар минтақаҳои ҷумҳурӣ танҳо аз рӯи сатҳи ҷамъоварии андозҳо арзёбӣ мешавад ва сари вақт ба бучет пардохт шудани андозҳо барои муайян намудани сифати системаи идоракунии андоз дар минтақаҳо нишондиҳандаи асосӣ ба ҳисоб меравад. Ҳолати мазкур аслан ба он вобаста аст, ки маъмурикунонии андоз на ба принципи хизматрасонӣ ба андозсупорандагон, балки ба танзими маъмурии муносибатҳои андозӣ асос ёфтааст.

11. Бо дар назар доштани вазъи мавҷуда айни замон масъалаҳои муҳими маъмурикунонии андоз инҳо ба ҳисоб мераванд:

- ҳамкорӣҳои самараноки байниидоравӣ дар самти маъмурикунонии андоз;

- мавҷуд набудани тартиби арзёбии танзими меъёрҳои андозҳо ва таъсири имтиёзҳои андозӣ;

- истифодаи қисман ва нопурраи механизмҳои ҳавасмандкунандаи ғаъолияти соҳибкорӣ;

- баҳисобгирии нопурраи имтиёзоти истифодашуда аз ҷониби андозсупорандагон;

- ҳанӯз ҳам нокифоя будани имкониятҳои хизматрасонии электронӣ ба андозсупорандагон ва сатҳи пасти расонидани ёри ба онҳо;

- нокифоя будани арзёбии пайвастаи таҳлили даромадҳои андозӣ;

- сатҳи нокифояи назорати дохилии эътимоднокии нишондиҳандаҳои маҳзани маълумот ва системаҳои технологияи иттилоотӣ;

- нокифоя будани дониши андозӣ ва ҳукукии андозсупорандагон (аз он ҷумла сатҳи оғаҳии онҳо аз ҳукукҳо ва уҳдадорӣҳои худ);

- мутобик набудани баъзе муносибатҳои андозии байни мақомоти андоз ва андозсупорандагон ба имкониятҳои техникии технологияҳои муосир оид ба интиқол ва мубодилаи иттилоот;

- ҳавасмандии нокифояи андозсупоранда барои иҷрои дуруст ва сари вақтии уҳдадорӣҳои андозӣ;

- анҷоми нопурраи мониторинги воридоти андозҳо ва пешгирӣ намудани ҳолатҳои саркашӣ аз пардохти андозҳо аз ҷониби мақомоти маҳаллии андоз;

- дар минтақаҳо номукаммал будан ва дар ҳолатҳои алоҳида умуман татбиқ нагардидани механизмҳои арзёбии ҷанбаҳои сифатӣ ва миқдорӣ ва имкониятҳои воқеии ҷамъоварии андоз.

12. Дар назар аст, ки ҳангоми татбиқи Барномаи нави маъмурикунонии андоз масъалаҳои болозикр ва вазифаҳои дигар, ки дар доираи Барномаи қаблӣ иҷро

нашудаанд, инчунин норасониҳои дигари системаи мавҷудаи маъмурикунонии андоз ҳалли худро меёбанд.

3. МАҚСАД ВА ВАЗИФАҲОИ АСОСИИ ТАКМИЛИ МАЪМУРИКУНОНИИ АНДОЗ

13. Зарурати такмил додани идоракунии андоз, пеш аз ҳама ба муҳим будани ҷамъовариҳои андозҳо, коҳиши сарбории маъмури ба андозсупорандагони бомасъулият, тавсеаи шаффофияти системаи андоз алоқаманд мебошад, ки ғайолияти минбаъдаи онро мушаххас менамояд.

14. Ҳадафи асосии Барнома фароҳам овардани шароити мусоид барои соҳибқарон ва сармоягузoron, ҳамчун омили асосии афзоиши самаранокии ғайолияти соҳибқароӣ ва сармоягузори, инчунин беҳтар намудани сифати хизматрасониҳои андозӣ мебошад.

15. Вазифаҳои асосии Барнома аз инҳо иборатанд:

- баланд бардоштани самаранокии ҳамкорихоӣ байни идораӣ бо мақомоти дигари давлатӣ дар самти маъмурикунонии андоз;

- таҳия намудани тартиби арзёбии танзими меъёрҳои андозҳо ва таъсири имтиёзҳои андозӣ ба бучети давлатӣ;

- такмили равандҳои беҳсозии маъмурикунонии андоз, аз ҷумла тавассути муттаҳидсозии равандҳои рушди соҳибқароӣ;

- таҳкими механизмҳои ҳавасмандсозандаи ғайолияти соҳибқароӣ ва сармоягузори дар ҷараёни мукамалгардонии маъмурикунонии андоз;

- коҳишёбии хароҷоти марбут ба иҷрои уҳдадорихоӣ андозӣ, ташаккули низоми устувори андоз, ки барои ҳамаи субъектҳои соҳибқароӣ шароити мусоид фароҳам меорад;

- мусоидат намудан ба тақвият бахшидани қорҳо дар самти ҷоригардонии иқтисоди рақамӣ ва кам кардани таъсири омилҳои инсонӣ;

- қорӣ кардани шакли нави назорати андоз - мониторинги андоз, ки дар байни мақомоти андоз ва андозсупорандагони масъулиятнок мубодилаи васею нави иттилооти ба вучуд меорад, ки ҳадафи он фақат назорат набуда, балки пешгирӣ кардани амалиёти дорои хавф ва омилҳои бавучудоварандаи онҳо мебошад;

- вусъат бахшидани қорҳо дар самти пешгирӣ ва аз байн бурдани омилҳои коррупсионӣ дар мақомоти андоз;
- баланд бардоштани сатҳи маърифати ҳукукии андозсупорандагон ва дар ин замина баланд бардоштани сатҳи риояи қонунгузори соҳа аз ҷониби андозсупорандагон.

16. Амалисозии вазифаҳои номбурда барои рушди ғайолияти соҳибқароӣ мусоидат менамояд, хароҷоти маъмуриро барои иҷрои уҳдадорихоӣ андоз қорш медеҳад, ҷихати татбиқи иқтисоди рақамӣ мусоидат мекунад ва ба мақоми ҷумҳури дар радбаднии байналмилалӣ Ҳисоботи "Пешбурди соҳибқароӣ"-и Бонки Ҷаҳонӣ таъсири мусбат мерасонад.

17. Самтҳои асосии амалигардонии Барнома:

- рушди маъмурикунонии андоз, фароҳам овардани муҳити рақобати солим ва қорш додани сатҳи иқтисоди пинҳонӣ;

- рушди пайвастаи системаи автоматикунонидашудаи маъмурикунонии андоз, ба қор мондани ҳамқарии фосилавӣ бо андозсупорандагон ва мақомоти давлатӣ, кам кардани истифодаи ҳуҷҷатҳои қоразӣ;

- баланд бардоштани интизоми андозсупории андозсупорандагон;

- беҳтар намудани сифати ғайолияти мақомоти андоз.

4. НАТИҶАҲОИ ҶАШМДОШТНАВАНДА

18. Ноил гардидан ба мақсадҳои Барнома шароити мусоиди фаъолияти андозсупорандагонро бо роҳи амалӣ намудани расмиёти содакардашудаи маъмурикунонӣ ва имконияти иҷрои уҳдадорихои андозӣ дар шакли электронӣ, бе алоқаи мустақим бо корманди мақомоти андоз таъмин хоҳад кард, ки дар натиҷа вақт ва мутаносибан хароҷоти моддии андозсупорандагон барои иҷрои уҳдадорихои андозӣ сарфа карда мешавад.

19. Тамоми чорабиниҳои дар Барнома пешбинишуда ба маҳдуд намудани иқтисоди пинҳонӣ ва дар доираи қонунгузорӣ ба роҳ мондани фаъолияти минбаъдаи он нигаронида шуда, имкон медиҳад манбаъҳои андозбандӣ ва воридоти андозҳо зиёд карда шавад.

20. Дар назар аст, ки амалисозии бомуваффақи чорабиниҳои дар Барнома пешбинишуда ба Ҷумҳурии Тоҷикистон имкон медиҳад, ки соли 2025 дар радабандии байналмилалӣ Ҳисоботи "Пешбурди соҳибқорӣ"-и Бонки Ҷаҳонӣ аз рӯи нишондихандаи "Андозбандӣ" ҳадди ақал мақоми 80-умро соҳиб гардад.

5. МАНБАЪҲОИ МАБЛАҒҶҶУЗОРӢ

21. Татбиқи амалии Барнома дар доираи маблағҳои бучетӣ, инчунин бо дастгирии созмонҳои байналмилалӣи молиявӣ сурат мегирад.

6. ТАШКИЛИ АМАЛИГАРДОНӢ ВА МОНИТОРИНГӢ ИҶРОӢ БАРНОМА

22. Ҳадафҳо, вазифаҳо ва самтҳои дар Барнома пешбинишуда мутобиқи Нақшаи чорабиниҳо оид ба амалисозии Барномаи рушди маъмурикунонии андоз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2020-2025 амалӣ карда мешаванд.

23. Нақшаи чорабиниҳо аз натиҷаҳои мушаххас бо нишон додани иҷрокунандагон ва муҳлати муқарраргардида иборат аст.

24. Назорати умумии рафти иҷрои Барнома аз ҷониби Кумитаи Ҳамоҳангсоз амалӣ карда мешавад, ки ба он раиси Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон (роҳбари Кумитаи Ҳамоҳангсоз), муовинони вазирони молия, рушди иқтисод ва савдо ва раиси Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатӣ, инчунин роҳбарони ду ассотсиатсияи соҳибқорӣ (аъзои Кумитаи Ҳамоҳангсоз) ва котиби Кумитаи Ҳамоҳангсоз шомил мегарданд.

25. Фаъолияти Кумитаи Ҳамоҳангсоз дар асоси низоминомаи он сурат мегирад. Кумитаи Ҳамоҳангсоз дар ҷаласаҳои худ, ки на камтар аз ду маротиба дар як сол баргузор мегарданд, рафти иҷрои Барномаи мазкур ва фаъолияти созмонҳои байналмилалӣи молиявӣ ба он ҷалбшударо баррасӣ намуда, қарорҳои Кумитаи Ҳамоҳангсозро қабул менамояд.

26. Назорати ҷорӣи амалисозии Барномаи мазкур, ҳамкорӣ бо сармоягузорон, ҷамъбасти натиҷаҳои бадастомада, таҳия ва нигоҳдории протоколҳо ва муқотиботи дигарро котиби Кумитаи Ҳамоҳангсоз амалӣ менамояд. Раиси Кумитаи Ҳамоҳангсоз ҳар шаш моҳ ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи рафти амалисозии Барномаи мазкур маълумот пешниҳод менамояд.

Замима
Бо қарори Ҳукумати
Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2019, №643
тасдиқ шудааст

Нақшаи ҷорабинҳо
онд ба амалисозии Барномаи рушди маъмурикунонии андоз барои
солҳои 2020 - 2025

Самти 1					
Рушди маъмурикунонии андоз, фароҳам овардани муҳити рақобати соҳим ва					
коҳин долани сатҳи иқтисоди пинҳонӣ					
Вазифаҳо	Натиҷаҳои ҷашмдошт шаванда	Ҷораҳо	Нишондиҳа ндаҳои натиҷавӣ	Иҷрокунаанда гон	Эҳтиёҷ оти молия вӣ
1. Бехосияи маъмури- кунонии андоз, аз ҷумла таваассути мутахидг ардонии (реинжин иринги) равандҳои бизнес	Афзоиши миқдори хизматрас ониҳои фосилавӣ ва фаврӣ	Фароҳам овардани фазои нисбатан мусонд барои субъектҳои соҳибқорӣ бо роҳи содагардон ии тартиби маъмурикун онии андоз. Татбиқи механизми и дастгирии андоз барои соҳибқорни ичтимоӣ	Номгуи нави хизматрасо ниҳо муайян, таҳия, тасдиқ амалӣ метардад. Ҳуҷҷати барномавии «Механизм и дастгирии андозин соҳибқорни ичтимоӣ» таҳия метардад	Кумитаи андоз созмонҳои байналмилал ии молиявӣ	
2. Болорави и нуфузи мақомоти андоз таваассути идоракун ии одиллона, қобили қабул ва аз ҷиҳати иктисодӣ асоснок ва баланд бардошта	Бо мақсади коҳиш долани сатҳи суинтифо да аз муқарраро ти конунгузо рии андоз аз ҷониби мақомоти андоз ва дар ин	Кам намудани шаклҳои муқталафи назорат дар фаъолияти идоракун андагон бонамъулият аз ҳисоби содагардонии и назорати андоз ва зиёд таваҷҷуҳ ба фаъолияти	Вазъи андозеупор андае, ки ухдадориро и андозро сари вақт ичро мекунад, бехтар гардида, барои пешгирии фаъолияти иктисоди пинҳонӣ	Кумитаи андоз	

ни этимоди аҳоли ба мақомоти давлатӣ	замина зиёд намудани маблағҳои андозҳо ва пардохтҳо и иловатӣ аз натиҷаи санҷишҳо и андозӣ	андозсупора ндагон бонамъулият. Содагардонии и расмиёти барҳамдиҳии субъектҳои хочагидор	мусонидат менаомод. Дар замина вазъи тағйирот дар баҳши иктисодӣ пинҳонӣ мунтазам таҳлил қарор метирад	Вазорати молия, Вазорати рушди иктисод ва Кумитаи давлатии сармоягузор ӣ ва идораи амволи давлатӣ Кумитаи андоз
3. Афзоиши ҷамъовар ии андоз таваассути васеъ намудани пардохтҳо и ғайринақд ӣ	Кам шудани адади корхонаҳо аз баҳши иктисоди ниҳонӣ ва афзоиши адади онҳо дар баҳши расми иктисодиёт	Мутахидсоз ии амалҳо бо вазирату идораҳои мақомоти ичроияи маҳаллии хоҳкияти давлатӣ оид ба баровардани корхонаҳо аз баҳши иктисоди ниҳонӣ ба расми иктисодиёт	Кохиш ёфтани иктисоди ниҳонӣ. Якҷо вазирату идораҳои даҳлдор ва мақомоти ичроияи маҳаллии хоҳкияти давлатӣ дустурҳои мушаххас ҷиҳати ҳамгирии ҷораҳо оид ба баровардан и корхонаҳо аз баҳши иктисоди ниҳонӣ ба расми иктисодиёт	Вазорати молия, Вазорати рушди иктисод ва Кумитаи давлатии сармоягузор ӣ ва идораи амволи давлатӣ Кумитаи андоз
	Баланд бардошта ни масъулият и андозсупо	Ворид намудани ба Кодекси андоз Ҷумҳурии Тоҷикистон	Афзоиши устувори хиссаи андоз дар ММД, хисоботи	Кумитаи андоз, Вазорати молия, Вазорати рушди

рандагон дар самти ифрои ухладорих ои андоз	(рафъи ихтилофот, содагардон и андоз ва низоми андозбандӣ, содагардон и маъмури, афзоиши шаффофияти фаъолияти мақомоти андоз)	тахлили омода ва пешниҳод мегардад. «Хисобот ба ворид гардидани тағйирот ба Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон (рафъи ихтилофот, содагардон и андоз ва низоми андозбандӣ, инчунин содагардон и маъмури, афзоиши шаффофият и фаъолияти мақомоти андоз)» таҳия мегардад	иктисод ва савдо, Вазорати адлия ва Кумитаи дарлатии сармоягузор и ва идораи амволи далати	
4. Бо мақсади сарфа намудани вакоти андозсуп орандаго и, барои таҳия ва пешниҳод ди хисоботи андоз, инчунин тақмил долани ҳамкорих ои андозсуп орандаго	Баргараф намудани монсаҳо, ки сатди роҳи ҳамгирони хисоботи андоз ва муҳосибот вутуд доранд	Маибаи андоз аз даромад, хисаҷудоку нӣ, муқаррарот андоз ва дигар ва қоидаҳои баҳисобгир и мутобиқ гардониди мешавад. Хисоботи андоз сода мегардад. Вакт барои таҳия ва пешниҳоди хисоботи андоз аз	Кумитаи андоз, Вазорати молия	

н ва мақомот и андоз, вазифату зорӣ мешавад, ки қоидаҳои баҳисобг ирии андозӣ ва муҳосиба тии корхонаҳ о ба ҳам наздик гардонид а шаванд	Тавсеаи истиғфода барои мошинҳои назоратӣ – ҳазинавии дорон хотираи фискалӣ ва баҳисобгир и хисоботи он бо мақсади сарфа намудани вақт ва кам намудани хароҷоти андозсупора ндагон	Боз ҳам сода намудани истиғфодаи мошинҳои назоратӣ – ҳазинавии дорон хотираи фискалӣ ва баҳисобгир и хисоботи он бо мақсади сарфа намудани вақт ва кам намудани хароҷоти андозсупора ндагон	Дар ҳама соҳаҳои хоҷагидорӣ истиғфодаи мошинҳои назоратӣ – ҳазинавии дорон хотираи фискалӣ ва баҳисобгир и хисоботи он бо мақсади сарфа намудани вақт ва кам намудани хароҷоти андозсупора ндагон	чониби андозсупор анда қоиша мешавад. Маҷмуи тавсияҳо ва лоихаи саналҳои меърино хукуқӣ онд ба баргараф намудани монсаҳо, ки сатди роҳи ҳамгирони хисоботи андоз ва муҳосибот мебошанд, таҳия карда мешавад	Кумитаи андоз, Вазорати молия ва Вазорати адлия	
5. Тақмили заминаҳо и технолог и ва хукуқӣ ҷиҳати истиғфода и хатмин мошинҳо и назоратӣ – ҳазинавии дорон хотираи фискалӣ ва баҳисобгир и хисоботи он бо мақсади сарфа намудани вақт ва кам намудани хароҷоти андозсупора ндагон	Тавсеаи истиғфода барои мошинҳои назоратӣ – ҳазинавии дорон хотираи фискалӣ ва баҳисобгир и хисоботи он бо мақсади сарфа намудани вақт ва кам намудани хароҷоти андозсупора ндагон	Боз ҳам сода намудани истиғфодаи мошинҳои назоратӣ – ҳазинавии дорон хотираи фискалӣ ва баҳисобгир и хисоботи он бо мақсади сарфа намудани вақт ва кам намудани хароҷоти андозсупора ндагон	Дар ҳама соҳаҳои хоҷагидорӣ истиғфодаи мошинҳои назоратӣ – ҳазинавии дорон хотираи фискалӣ ва баҳисобгир и хисоботи он бо мақсади сарфа намудани вақт ва кам намудани хароҷоти андозсупора ндагон	чониби андозсупор анда қоиша мешавад. Маҷмуи тавсияҳо ва лоихаи саналҳои меърино хукуқӣ онд ба баргараф намудани монсаҳо, ки сатди роҳи ҳамгирони хисоботи андоз ва муҳосибот мебошанд, таҳия карда мешавад	Кумитаи андоз, Вазорати молия ва Вазорати адлия	
6. Муайян намудани механизм и баҳисобг ирӣ, назорат ва андозбан	Тақмил намудани барномаи (модули) нави компютерӣ ҷиҳати баҳисобгир и назорат ва андозбанди	Фароҳам овардани шароити мусоиди соҳибқирри ҷиҳати шакли электронӣ ба роҳ мондани баҳисобгир и ширкатҳои	Бо назар доштани омуши қонунгузор и таҷрибаи дигар давлатҳо барномаи	Вазорати молия, Кумитаи андоз		

диди савдон электрон ӣ	и даромоди ширкатоҳе, ки ба хизматрасо ни электронӣ машғул мебошанд	пешниҳодку нандаи хизматрасон ии электронӣ	(модули) нави компютерӣ бо мақсади баҳисобгир ӣ, назорат ва андозбанди и даромоди ширкатоҳи пешниҳодку нандаи хизматрасо ни электронӣ таҳия карда мешавад	Кумитаи андоз ва Вазорати молия	
7. Таҳия намудани дастурам али методӣ бо меъёрҳои мушаххас ҷиҳати муайян намудани хавфҳои пешниҳонку ни манбаъҳо и андозӣ дар ташқило тҳо барои корманд они мақомот и андоз	Муайян ва пешгирӣ намудани намудани хавфҳои пешниҳонку ни сарчашмаҳ ои андоз дар фазолияти андозсупор андагон	Тақмил додани барномаҳои (модулоҳои) даҳлҳои компютерӣ ҷиҳати гузаронидан и назорати андоз дар фазолияти андозсупор андагон бо муайян намудани манбаъҳои пешниҳон намудани андоз	Ба шаффофияти фазолияти андозсупора ндагон мусоидат намуда, иктисодиёти пешниҳонӣ, аз канорагирӣ андозбандӣ ва ба миён омадани омилҳои коррупсионӣ коҳиш меёбад	Кумитаи андоз ва Вазорати молия	
Самти 2 Рунди пайвастан системан автоматикунуидашудаи маълумикунонии андоз, ба роҳ мондани ҳамкории фосилавӣ бо андозсупорандагон ва мақомоти давлатӣ, кам кардани истифодаи ҳуҷҷатҳои қоғазӣ					
Вазифаҳо	Натиҷаҳои ҷашмдошт шаванда	Табдирҳо	Нишондиҳа ндаҳои натиҷавӣ	Иҷрокунанда гон	Эҳтиҷ оти молия вӣ
1. Гузариш ба	Баланд бардошти	Гузаришдан и равандиҳои бештари	Усулҳои технологии	Кумитаи андоз, Вазорати молия	

моделиҳои нави технологии и рушди системаи мақомоти андоз	ни сифати хизматрас онӣ ба андозсупо рандагон	кории маълумику нонии шакли электронӣ. Табқи маҷмӯи ҷорабиниҳо барои таъмини пурраи субъектҳои соҳибкорӣ бо имзон электронии рақамӣ	кор дар мақомоти андоз ҷорӣ карда мешаванд. Ҳисоботи таҳлилии онд ба гузаронида ни ақсари ҷараёни маълуми дар шакли электронӣ омода карда мешавад	СОЗМОНҲОИ БАЙНАМИЛЛАЛ ИИ МОЛИЯВӢ	
2. Таъсис додани муҳити маҳсуси технологӣ ва маҳзани маълумот и худкор, ки маълумот ро аз субъектҳо и гуногун бо мақсади мукаммал намудани этимодии иттилоот дар бораи андозсупо рандагон ва ҳалли масъалаҳо и таҳлилии ҷамъ меоярада	Мураттабс озин маълумот дар бораи андозсупо рандагон	Афзун намудани назорати худкорӣ мушохидавӣ (бе таширри овардан ба нази андозсупора нда ва алокаи бевоқифа андозсупора нда)	Меъёрҳои этимоднок ии иттилоот дар бораи андозсупор андагон муайян карда мешавад Усулҳои арзбии этимоднок ии иттилоот дар бораи андозсупор андагон таҳия мешавад Онд ба назорати худкорӣ мушохидав ӣ ҳисоботи таҳлилии ташаққул меёбад	Вазорати молия ва Кумитаи андоз	
	Дар шакли электронӣ ҷорӣ намудани раванди баргаришон идани маблағи	Пурра ҷорӣ намудани баргаришонд ани маблағи андоз аз арзиши илоҷашуда дар шакли	Механизми электронии хизматрасо ни ба андозсупор андагон ҷиҳати сари вақт	Вазорати молия, Кумитаи андоз	

идорҳои аз вазифаҳои таносубӣ нигаронид а шудааст	идораҳо бадастомад а	ба коркарди иттилоот таҳия мегардад	
Истифода и вазифаҳои технологӣ яхон муосирӣ маъмурият унонӣ, идоракунӣ и хавфҳо, воситаҳои таҳлил, услухон пешгӯӣ, технологӣ яхон таълимӣ, монитори нг, лонхаканш й	Стандартӣ унонӣ ва автоматик нони амалиёт асосӣ маъмурият	Технология ҳои муосирӣ маъмурият истифода мешаванд. Оид ба стандартӣ унонӣ ва автоматик нони амалиёт асосӣ маъмурият	Кумитаи андоз
Таҷдиди инфрасохт ори моддио техники дар фаъолияти мақомоти андоз, ки имкон мелхад мушкilot и нав ва қаблан дараҷаи маъмурият унонӣ ба миёномада ро сари вақт пурра халлу карда	Навсозии пурраи инфрасохт ри моддио техники мақомоти андоз	Бахисобгир ии пурраи маволу амволи инфрасохт ри моддио техники мақомоти андоз	Кумитаи андоз, созмонҳои байналмилал ии молиявӣ

андоз арзиши иловашуда	электронӣ	баргарадони дани мабалағи ААИ сарфа намудани вақти (харочоти) андозсупор андагон чорӣ карда мешавад	
3. Таъбири васеи системаи маҷмӯи коркарди электронӣ и маълумот, ки дар фаъолият и мақомоти андоз дар замини технологӣ яхон муосирӣ иттилоотӣ таҳия шудааст	Арзёбии системаи маъмурият онини андоз бо истифода аз васитаи таҳлиси маъмурият онини андоз (ТАДАТ)	Хизматрасо ни ба андозсупор андагон тақмил дода мешавад. Ҳисоботи таҳлилий оид ба арзёбии системаи идоракунӣ андоз бо истифода аз васитаи таҳлиси омода карда мешавад	Кумитаи андоз, созмонҳои байналмилал ии молиявӣ
Таъминот и барномаи и системаи иттилоотӣ и «Равзанаи ягона» на танҳо ба ташаққули маҳзани маълумот, балки ба ичрои вазифаҳои таҳлилий коркарди иттилоотӣ мақомоти андоз бо	Ҳамоҳангсозии маълумоти мақомоти андоз бо вазифаҳои таҳлилий оид ба коркарди иттилоотӣ мақомоти андоз, истифода ба ичрои вазифаҳои таҳлилий мақомоти коркарди иттилоотӣ мақомоти андоз бо	Амалисозии вазифаҳои муқосаи таносуби иттилоотӣ андоз таъмин карда мешавад. Ҳисоботи таҳлилий оид ба иҷрои корхон ҳамоҳангсозии маълумоти мақомоти андоз бо вазифаҳои таҳлилий мақомоти коркарди иттилоотӣ мақомоти андоз бо	Кумитаи андоз

Самти 3				
Баланд бардошти интизомии андозсупрандагон				
Вазифаҳо	Натиҷаҳои ҷамъшуда	Талабҳо	Нишондиҳа ндаҳои натиҷавӣ	Иҷрокунанда гон
1. Таҳкими механизм он ҳавасманд қунандаи фаъолият и соҳибкорӣ ва сармоягуз орӣ дар ҷараёни маъмури унонии андоз	Ташақкул и механизми таҳлил ва арзёбии ҳафҳои андозӣ	Татбиқи системаи идоракунии ҳафҳо дар фаъолият мақомоти андоз	Афзоиши фаъолияти андоз дар ноҳияҳо ва шаҳрҳои кишвар. Ҳисоботи таҳлилий оид ба татбиқи системаи идоракунии ҳафҳо (риск- менеджмент) дар фаъолияти мақомоти андоз таҳия мегардад	Кумитаи андоз, созмонҳои байналмилал ии молиявӣ
2. Баланд бардошта ни иктидори минтақав и иқтисоди и механизм и андоз барон ҳавасманд и фаъолгар донии фаъолият и соҳибкорӣ ва сармоягуз орӣ	Баланд бардошта ни нақши нозироти андози шаҳрӣ ва ноҳиявӣ дар маъмури унонии андоз	Истифодаи фаъоли беғирари мақомоти маҳаллии андоз дар ҳизматрасо ни андозсупор андагон	Афзоиши фаъолияти соҳибкорӣ дар шаҳру ноҳияҳои кишвар. Ҳисобот ба «Оид ба натиҷаҳои ҳавасмандг ардонии андозин фаъолинокии соҳибкорӣ ва сармоягуз орӣ» таҳия мегардад	Кумитаи андоз, мақомоти ичроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ
3. Таҳлили системаи арёбии ҷамъияти и	Беҳтардон ии сифати ҳизматрас онҳои андоз	Таҳияи низоми робитаи тарафайн (боғашт) бо андозсупора	Фаъолияти самаранокӣ Маркази тамос ба роҳ монда	Кумитаи андоз

пайваста ва муқтали сифати ҳизматрас онҳои андоз ва фаъолият и мақомоти андоз	Риояи қонуни рин андоз	нда, таҳлили системаи иқтисоди фаъолият ва босифат маслиҳат и андозсупора нда, аз ҷумла тақмили кори Маркази тамос	мешавад. Ҳисоботи таҳлилий оид ба фаъолияти Маркази тамос таҳия мегардад	
4. Баланд бардошт ани сатҳи донии и хушқин соҳиб андоз, огоҳии андозсуп орандато ни ва дар натча муқтали она риоя намудани қонуни андоз	Қорӣ намудани механизми танзимкуна даи машваратин андоз ва масъулияти мушавирони андоз, балад бардоштани самаранокии фаъолияти мақомоти андоз	Фаъолияти дурусти андозсупор андагон ва машварати иқтисодии андоз таъмин мегардад. Ҳисобот оид ба ҷорӣ гардиани механизми танзимкуна ндаи машварати андоз ва масъулияти мушавирон и андоз, балад бардоштани самаранокӣ и мақомоти андоз таҳия мегардад	Кумитаи андоз	
Афзоиши хушқин и дорони ки метавонад шаффофия ти кори мақомоти маҳаллиро таъмин кунад ва	Тезонидани муқтали баррасии шиқоятҳо	Афзоиши иқтисоди андозӣ дар минтақҳои кишвар таъмин мегардад. Мақомоти минтақавии андоз оид ба баррасии	Кумитаи андоз	

ба онҳо дар муқолама бо андозсупорандагон кумак расонад	Шумораи брокерҳои соҳаи андоз дар кишвар афзоиш меёбад. Ҳисоботи таҳлилий «Оид ба фаъолият дар соҳаи брокерҳои соҳаи андоз» омода мегардад	Кумитаи андоз, соҳаи байналмилалӣ ва молиявӣ	шикоят ва муроҷиатҳо и воридшуда ҳисобот пешниҳод менамояд
Сатҳи маърифатӣ нокии аҳолии оид ба пардохтҳо и андозӣ баланд шуда, сатҳи ноогоҳӣ дар соҳаи қонунигузори андоз коҳиш дода шуд.	Ҳавасмандӣ и фаъолият дар соҳаи брокерҳои андозӣ	Кумитаи андоз	Дар ҷараёни идоракунии андоз байни андозсупоранда ва мақомоти андоз дар амал алоқаи бевосита ба вуҷуд намеояд. Ҳисобот дар бораи «Ҳолати гардиши электронии хуҷчатҳо миёни андозсупоранда ва мақомоти андоз» омода мегардад

Вазифаҳо	Тақвияти хифзи хукукҳои андозасуло рандагон	Ташаббус оид ба таъсири ассотсиатсия чамъиятии хифзи хукукҳои андозасуло андагон	Иттиҳодиияи чамъиятии оид ба хифзи хукукҳои андозасуло андагон мешавад. Ҳисобот «Оид ба таъсири додани Иттиҳодиияи чамъиятии оид ба хифзи хукукҳои андозасуло андагон» тахия метаргад	Кумитаи андоз, Вазорати адлия	Эҳтиботи омили молияи ви
Вазифаҳо	Натиҷаҳои чашмдошт шаванда	Табдирҳо	Ниспидиҳаи натиҷавӣ	Иҷрокунанда -гон	Эҳтиботи омили молияи ви
1. Азхуҷдун ии вазифаҳои нави маъмурикунонии андоз	Баланд бардошта ни самаранок ии тамоми вохилҳои сохтории мақомоти андоз, суръатбахш ни қор, бехтар кардани сифати қарорҳои қабулшуда	Гузариши тренинги барои қормандони хамаи сатҳҳо	Шумораи докталабон и омузониди шуда афзоиш меёбад. Ҳисобот «Оид ба азхуҷдунии вазифаҳои нави маъмурикунонии андоз ва рушди системаи омузиш» тахия мешавад	Кумитаи андоз, Доншиҳои молияи иктисоди Чумхурии Тоҷикистон	
2. Қам қардани хароҷоти марбут ба иҷрои ихтидорҳои	Таъмини шаффофияти назорати андоз,	Қам қардани хароҷоти андозасуло андагон барои иҷрои ихтидорҳои	Низоми санҷиш ба стандарти мутобик қардонда	Кумитаи андоз	

он андоз, ташаққул и низоми устувори андоз, ки барои ҳамаи субъектҳо и соҳибдор шароити мусонид фароҳам меоварад	коҳиш қардани додани омилҳои коррупсио ни	андоз, кам қардани адади санҷишҳои андозсупора ндагон	мешавад. Ҳисобот «Оид ба шаффофият и расмийи назорати андоз бо хулосаҳо ва маҷмӯи тавсияҳо» таҳия хоҳад шуд.	Кумитаи андоз, созмонҳои байналмилал ии молиявӣ	
3. Татбиқ намудани системаи муосири таҳлили фаъолият и соҳибдор ва ҷорӣ намудани идоракун ин стратегӣ дар	Ташкил қардани низоми, ки тадриҷан сатҳи қасбияти кормандо ни мақомоти андозро баланд мебардора д	Ташкили низоми омӯзиши пайваста ва доимии кормандон	Низоми идоракунӣ ва сохтори ташкили мақомоти андоз беҳтар мегардад. Маълумоти омаҳои зерин таҳия мешаванд. (1) «Дар бораи ҷорӣ намудани низоми фаъолияти соҳибдор»; (2) «Ҳуҷҷати идоракунӣ стратегӣ ва протсессуалӣ » (бо шакли мурофиявӣ)	Кумитаи андоз	
4. Ҷорӣ намудани шакли нави назорату монитори ни андоз	Пешгирии амалиёти дорой ҳаф аз ҷониби андозсупор анда ва муайян намудани омилҳои, ки ба пайдоиши он сабабдор мешаванд	Иваз қардани Рассати назорати умумӣ бо раванди мониторинг	Тавсеа ташкيلي мурофиявӣ нави иттилоот байни мақомоти андоз ва андозсупора ндагони боғичдон Ҳисобот «Дар бораи	Кумитаи андоз	

5. Пешгирӣ ва аз байн бурдани омилҳои коррупсио ни дар мақомоти андоз	Муайян қардани масъулият и ҷар воҳиди сохтори ва ҷар корманд	Дар асоси таҳлиҳои лақиқ муайян намудани доираи масъулияти ҷар воҳиди сохтори ва ҷар корманд ҷиҳати пешгирӣ намудани такроршави и ухладорҳои и вазифави онҳо	ҷорӣ қардани шакли нави назорату мониторинги андоз» таҳия мегардад. Доираҳои масъулияти ҷар воҳиди сохтори ва ҷар корманд тибқи санадҳои меъёрии ҳуқуқии дохилӣ муқаррар қарда мешаванд. Ҳисоботи таҳлилий «Дар бораи ҷораҳои пешгирӣ ва аз байн бурдани ҳолатҳои коррупсион дар мақомоти андоз» таҳия мешавад. Маълумоти ома «Дар бораи масъулияти мансабани корманди мақомоти андоз» таҳия мегардад.	Кумитаи андоз	
	Тақмили низоми омода интиҳоб намудани кадрҳо	Ташкили низоми ҳавасмандг ардонии кормандон, аз он ҷумла	Иқтисодии Кумитаи андоз ҳамчун мақомоти давлатӣ	Кумитаи андоз	

Қабули низоми хавсамандг ардонии сифати фаъолияти мақомоти андоз	Сатҳи арзандаи музди меҳнат, мукофотпул и ва кумакпул он иҷтимоӣ	афзуда он метавонад вазифаҳои баминномад аро ҳал намояд. Гузориш «Оид ба хавсаманд намудани кормандони мақомоти андоз» таҳия карда мешавад		
Истифода и усулҳои нав ҳангоми гузаронид ани назорати мушохид вӣ	Таквират додани татбиқи усулҳои инноватсион нӣ дар маълумикуно онии андоз	Сатҳи ихтилофи маиғиатҳо байни мақомоти андоз ва андозсупор анда дар чароёни назоратӣ қошиш меёбад. Ҳисобот «Дар бораи татбиқи усулҳои инноватсион нӣ дар маълумикуно онии андоз» таҳия карда мешавад	Кумитаи андоз, созмонҳои байналмилал ии молиявӣ	
Тақмили хизматрас онии фосилавӣ ба андозсупо рандагон	Гузариш ба хизматрасо нии фосилавӣ ба андозсупор андагон, аз он ҷумла татбиқи чорбиниҳо и назоратӣ, гузариш ба шаклҳои	Гузариш ба шакли электронии расмие, ба монанди гирифтани патент, шаҳодатно ма, лешниҳоди ариза ва дигар хуҷҷатҳои	Кумитаи андоз	

	электронии тартибот, ба монанди гирифтани патент, шаҳодатно ма, лешниҳоди ариза ва гайра	маълуми анҷом дода, дар ин бора хисоботи таҳлилий таҳия карда мешавад		
--	---	---	--	--

АДАБИЁТ

1. Барномаи дастгирии давлатии соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2012-2020 [Матн]: Қарори №201.
2. БРМА барои солҳои 2021 - 2025, бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30.12.2019, № 643 тасдиқ шудааст.
3. Дар бораи Қоидаҳои бахисобгирӣ, додани рақамҳои мушаххаси андозсупорандагон, муқаррар намудани рамзҳои сабабҳои ба ҳисоб гузоштан аз 03 августи соли 2013 [Матн]: Қарори № 323.
4. Қарори ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи тарғиби андозбандии соҳибкорони инфиродӣ тибқи патент ва шаҳодатнома” аз 02.05.2012, № 451.
5. Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон (Ахбори Маҷлиси олии ҚТ, с.2012., №9, мод. 838, с. 2013, №12, мод. 889, мод.890; с. 2015, №3, мод. 210.
6. Консепсияи иқтисоди рақами бо қарори ҲҚТ аз 03.12. 2010с, № 626 тасдиқ гардидааст.
7. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон. Моддаи 13, Душанбе: -Ганҷ, 2016. -С.24.
8. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи химоя ва дастгирии давлатии соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2008, №12, қ. 2, м.997.
9. Қоидаҳои гузаронидани бақайдгирии давлатии шахсони хусусӣ, соҳибкорони инфирод, филиал ва наомяндагиҳои шахсони хусусии хориҷӣ [Матн]: Қарори №493.
10. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23.04.2014 - [захираи электронӣ]: URL: <http://www.president.tj/node/>.

11. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 20.04.2016 - [захираи электронӣ]: URL: <http://www.president.tj/node/>.
12. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурий» 23.12.2022 - [захираи электронӣ] URL: <http://president.tj/node/25005#asht>.
13. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26.01.2021- [захираи электронӣ] URL: <http://president.tj/node/25005#asht>.
14. Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030. - Душанбе, 2016. - 88с.
15. Ҳисоботи Ҷумҳурии андоз оид ба натиҷаи тағбики амалии БМА дар солҳои 2011-2019.
16. <https://www.gov.uk/simpler-income-tax-cash-asis/who-can-use-cash-basis>.
17. Бондаренко, К. Подводные камни бюджетной политики Таджикистана / САВАР 27. 11. 2015. Режим доступа: <http://cavar.asia/ru>.
18. Сомонаи расмии Агентии омори назди Президенти ҚТ: <https://stat.tj>.
19. Сомонаи расмии Бонки миллии Тоҷикистон: <https://nbt.tj>.
20. Сомонаи расмии Вазорати молияи ҚТ: <https://minfin.tj>.
21. Сомонаи расмии Ҷумҳурии андоз назди Ҳукумати ҚТ: <https://andoz.tj>.
22. Фомина, О.Н. Налоговый контроль в США /О.Н.Фомина. Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.nalvest.com>.
23. Косов, М.Е. Налогообложение предпринимательской деятельности / М.Е. Косов. Теория и практика: учебник. -М.: ЮНИТИ, 2012. - С. 174.

24. Мадиев, С., Вохидов, У.М. Усулҳои иқтисодиёти омории таъмини таҳлил ва идоракунии гаронии андоз дар сатҳи қорхона / С. Мадиев, У.М. Вохидов. -Монография. - Душанбе, 2019. - 119с.
25. Маъмуров, А.М. Тақмили маъмурияти андоз дар низомии қорхонаҳои танзими рушди иқтисодиёти минтақа / А.М., Маъмуров. - 2021. -С.63.
26. Майбууров, И.А. Теория и история налогообложения. Учебник //под общ. редакцией И.А.Майбууров. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. - С. 232.
27. Маслова, Д.В. Теория и практика налогового регулирования (опыт критического анализа): монография /Д.В. Маслова. М.: Изд-во РГТЭУ, 2009. 244 с.
28. Мильнер, Б.З. Теория организации. -М.: ИНФРА, М. - 2010.- С.572.
29. Минтақаҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон //Маҷ.оморӣ. -Душанбе: Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2021. -346с.
30. Налог и налогообложение. Учебник для вузов 2-ое изд./Под ред. Романовского, О.В. Врублевский. - СПб.-Питер, 2001.-544с
31. Налог и налогообложение: учебник под ред. И. А. Майбуурова, 5-е изд., перераб. и доп. -М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. -С. 88.
32. Налоговые системы зарубежных стран: Учебник для вузов. Под ред.В.Г. Князев, Д.Г. Черник. - М.: Закон и право, Юнити, -2009. -С. 242-243.
33. Незамайкин, В.Н. Налоговая политика: состояние и перспективы / В.Н. Незамайкин, И.Л. Юринова // Финансы.-2009.-№12.-С.35-40.
34. Нелюбин, Д.Е. Система налогового контроля в РФ: теория и практика правового регулирования, актуальные проблемы и направления реформирования / Д.Е. Нелюбин. -М.: -2008. -235с.

35. Ногина, О.А. Налоговый контроль: вопросы теории / О.А. Ногина. - СПб.: Питер, 2002. -С. 14.
36. Омори солони Кумитаи андозии назди Ҷумҳурии Тоҷикистон. - 2020. -Душанбе //Маҷмуаи омори Ҷумҳурии Тоҷикистон. - 2020.-177с.
37. Оспанов, М.Т. Налоговая реформа и гармонизация налоговых отношений / М.Т. Оспанов. -СПб: УЭФ, 1997.- С. 289.
38. Пансков, В.Г. Налог и налоговая система Российской Федерации / В.Г. Пансков // Финансы и статистика. М.: -2008.
39. Пансков, П.Г. Налог и налогообложение: теория и практика: учеб. для бакалавров. 3-е изд., перераб. и доп. -М., 2012. -С. 241-242.
40. Паскачев, А.Б. Налоговый потенциал экономики России / А.Б. Паскачев. - М.: Издательский дом МЭЛАП, 2001. - 400 с.
41. Проскура Е.П. Эффективность налогового администрирования: понятие и содержание / Е.П. Проскура //Современные технологии управления. - 2013. - № 7. - С. 34 - 43.
42. Пушкарёва, В.М. История финансовой мысли и политики налогов / В.М.Пушкарёва. - М.: ИНФРА - М, 1996. -С. 56.
43. Райзберг, Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. 5-е изд., перераб. и доп. /Б. А.Райзберг, Л. Ш.Лозовский, Е. Б. Стародубцева. -М.: ИНФРА-М, 2006. -С. 494.
44. Улугходжаева, Х.Р. Налог и налогообложение Республики Таджикистан / учеб. пособие.-Душанбе: ННЦОГРТ, 1998. - 110с.
45. Улугходжаева, Х.Р. Налог и налогообложение в Республике Таджикистан / Х.Р. Улугходжаева. Учебник. - Душанбе: Ирфон, 2003.- 320с.

46. Холодов, Л.Г. Вопросы государственного регулирования экономики / Л.Г.Холодов.-М.- 2006. - С.244.
47. Хочуев, В.А. Налоговое администрирование: теория и российская практика / В.А.Хочуев.-М.: Социум, 2010.- 264 с.
48. Ҳисоботи ҷамбаъӣ оиди воридшавии маблағҳои андозӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон //Мачмуаи оморӣ. - 2020. - 418с.
49. Черник, Д. Г. Налоги в рыночной экономике / Д. Г. Черник - М.: Финансы, ЮНИТИ, 2006. - 187 с.
50. Черник, Д. Г. Налоги в странах с развитой рыночной экономикой / Д.Черник // РЭЖ, -2011. - №7. -С. 29.
51. Эриашвили, Н.Д. Налоговое право: учебник для магистрантов, обучающихся по программам направлений «Юриспруденция», «Экономика» и «Менеджмент» / Н.Д. Эриашвили, -М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2020. -190с.
52. Юрзинова, И.Л. Концепция налоговой политики как согласования экономических интересов государства и хозяйствующих субъектов [Текст] / И.Л. Юрзинова // Финансы и кредит. 2007. -№37(277). -С.62-72.
53. Юсупов П.С., Абдуллоев С. Х. Тафсири мухтасари қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 31.08.2012, №451 – «Дар бораи тасдиқи Қоидаҳои андозбандии соҳибқорони инфиродие, ки дар асоси патент ё шаходатнома фаъолият менамоянд» / П.С. Юсупов, С. Х. Абдуллоев Душанбе. -2012.-70с.
54. Юткина Т.Ф. Налоги и налогообложение: Учебник/ Т.Ф.Юткина. - М.: ИНФРА-М,- ISBN: 5-86225-774-8, - 429 с.
55. Артеменко, Д.А. Теоретико-методологический анализ сущности и организационных основ налогового администрирования /Д.А. Артеменко // Экономический вестник. Рост. ун-та. 2009. Т. 7. -№ 2. -С. 12.

56. Абдумухторозода, Н. А. Масъалаҳои назариявии шугли аҳоли ва роҳҳои идораи он / Н. А. Абдумухторозода, Ҷ. Б. Халифазода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Баҳши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2024. – No. 7. – P. 141-146. – EDN JKAFPN.
57. Халифазода, Ҷ. Б. Татбиқи имкониятҳои таҷрибаи хориҷӣ оид ба ташаккули кластерҳои пахта дар шароити минтақа / Ҷ. Б. Халифазода // Вестник Технологического университета Таджикистана. – 2024. – No. 3(58). – P. 233-244. – EDN ADDXJU.
58. Халифазода, Ҷ. Б. Рӯ овардан ба «иқтисоди сабз» талабӣ замон / Ҷ. Б. Халифазода // Идоракунии давлатӣ. – 2024. – No. 2(67). – P. 90-95. – EDN QZVNUZ.
59. Давлатзода, К. К. Ташаккул ва инкишофи кластерҳои соҳавӣ дар минтақа / К. К. Давлатзода, Д. Халифазода. – Душанбе : Таджикский национальный университет, 2023. – 158 p. – EDN DGVUAF.
60. Давлатзода, Қ. Қ. Самтҳои асосии дастгирии давлатии рушди кластерҳои пахтакорӣ дар минтақаҳои кишвар / Қ. Қ. Давлатзода, Ҷ. Б. Халифазода // Паёми молия ва иқтисод. – 2023. – No. 1(35). – P. 68-76. – EDN NHUFIJ.
61. Халифазода, Ҷ. Б. Принцип ва функцияҳои асосии ташаккули кластерҳои пахта дар минтақа / Ҷ. Б. Халифазода // Паёми молия ва иқтисод. – 2023. – No. 3(37). – P. 313-323. – EDN MKEXGO.
62. Шералиев, Э. Н. Фаъолгардонии ҷалби сармояҳо ба рушди кластерҳои Пахтакорӣ дар минтақа / Э. Н. Шералиев, Ҷ. Б. Халифазода // Идоракунии давлатӣ. – 2022. – No. 4-1(58). – P. 116-123. – EDN DFOCDC.
63. Халифазода, Ҷ. Б. Муаммоҳои Ташаккулёбӣ ва роҳҳои рушди кластерҳои агросаноатӣ дар шароити минтақа / Ҷ. Б. Халифазода // Паёми молия ва иқтисод. – 2022. – No. 1(30). – P. 245-252. – EDN RGCSVT.

64. Халифазода, Ҷ. Б. Рушди кластеркунонии соҳаҳои комплекси агросаноатӣ дар вилояти Хатлон / Ҷ. Б. Халифазода, М. Х. Халифаева // Паёми молия ва иқтисод. - 2022. - № 3(32). - Р. 229-237. - EDN GRZUPE.
65. Халифазода, Д. Б. Оценка эффективности агропромышленных кластеров / Д. Б. Халифазода // Endless Light in Science. - 2022. - № 8-8. - С. 144-149. - DOI 10.24412/2709-1201-2022-144-149. - EDN TVZUMT.
66. Давлатзода, Қ. Қ. Тачрибаи хориҷӣ оид ба ташаккул ва рушди кластерҳои агросаноатӣ дар минтақа / Қ. Қ. Давлатзода, Ҷ. Б. Халифазода // Политехнический вестник. Серия: Интеллект. Инновации. Инвестиции. - 2021. - № 3(55). - Р. 88-93. - EDN VCBOLL.
67. Халифазода, Ҷ. Б. Кластерҳои агросаноатӣ дар минтақа: баъзе ҷанбаҳои методологии ташаккулёбӣ ва рушди онҳо / Ҷ. Б. Халифазода // Идоракунии давлатӣ. - 2021. - № 4-2(54). - Р. 160-167. - EDN EBPVR VH.
68. Халифазода, Ҷ. Б. Ҷанбаҳои назариявӣ ва ҳуусиятҳои соҳавию минтақавию ташаккулёбии кластерҳои агросаноатӣ / Ҷ. Б. Халифазода // Паёми молия ва иқтисод. - 2021. - № 1(25). - Р. 178-183. - EDN LZPLVE.
69. Гибескул, М. С. Специфика применения мирового опыта в области меодов налогового администрирования в ПМР / М. С. Гибескул // Молодой ученый. - 2017. - № 7 (141). - С. 226-230.
70. Грибкова, Н.Б. Опыт налогового регулирования в зарубежных странах и возможность его использования в России. / Н.Б. Грибкова // Налоговая политика и практика. 2005. - № 7.
71. Гордеева, О.В. Эффективное налоговое регулирование социально-экономического развития регионов: Автореферат на соискание кандидата экономических наук. - Самара. - 2009. - 32 с.

72. Дементова, Т.А. Проблемы налогообложения малого бизнеса / Т.А. Дементова // Финансы. - 2011. - № 7. - С. 76-77.
73. Ибрагимов, И.Р. Снижение налогового бремени - как фактор устойчивого экономического роста / И.Р. Ибрагимов // Сборник научных трудов НПИ. - Душанбе, 2005. - № 7. - С. 67-77.
74. Игнатов, А.В. Справедливость налогообложения как экономический фактор / А.В. Игнатов // Финансы. - 2005. № 5.
75. Курбанов С.А. Анализ специальных налоговых режимов для малого бизнеса на современном этапе и перспективы их развития. / С.А. Курбанов, М.Э. Байсултанов // Journal of Economy and Business, vol. 11-2 (57). - 2019. - С. 53-57.
76. Маъдиев, С. Имконият ва захираҳои таъмини самаранокии бучетӣ дар Тоҷикистон. Конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ-амалии «Низомии идоракунии бучети давлатии ҶТ дар замони муосир» (25 ноябри соли 2014) / С.Маъдиев. - Душанбе. - 2014. - С.86-89.
77. Меликов, М.А. О формировании низомия налоговой политики в регионе / М.А. Меликов // Вестник Сев. Кав. ГТУ. «Экономика». - 2003. - № 3 (11).
78. Мирзоахмедов, Ф. Применение межотраслевого баланса Леонтьева при исчислении налога на добавленную стоимость / Ф. Мирзоахмедов // Материалы апрельской конференции ФЭИТ. - Душанбе, 2015. - С. 74-80.
79. Мирзоахмедов, Ф. Экономический анализ прогнозирования налоговых поступлений на основе динамических рядов. Материалы международной научно-практической конференции «Государственные инвестиции, налогообложение и их влияние на экономический рост» ФЭИТ // Ф. Мирзоахмедов. - Душанбе. - 2014. - С. 136-142.

80. Мирсаидов, А., Вохидов У.М. Низомҳои андозии соҳибқори инноватсионӣ дар Тоҷикистон. Маводҳои конференсия илмӣ-амалии Ҷумҳуриявии «Заминаҳои индустриалӣ-инноватсионии ташаққулбӣ ва рушди иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон», ИИД АИҚТ / А.Мирсаидов, У.М.Вохидов.-2015. -С. 118-122.

81. Митрофанова И.А. Экономическая сущность, принципы, функции налога на прибыль: эволюционный подход // Финансы и кредит. -2013. - № 44 (572). - С. 39-51.

82. Мишустин, М.В. Совершенствование налогового администрирования - фактор повышения эффективности работы налоговых органов // Финансы, 2010, № 6 - С. 27.

83. Пономарёв А.И., Пономарёва А.М. Модернизация налогового администрирования в современной России // Налоги и налогообложение. - 2012. - № 3. - С. 30-37.

84. Пайзулаев, И.Р.Налоговое администрирование субъектов малого предпринимательства // Экономические науки Финансы, денежное обращение и кредит. -2012. - № 4. -С. 15-21.

85. Ризокулов, Т.Р. Некоторые аспекты совершенствования фискальных национальных экономики в современных условиях / Т.Р. Ризокулов // Экономика Таджикистана: Стратегия развития. - 2008. - №4. -С.121-133.

86. Саидмуродов Л.Х. Философия налогообложения: государство и право /Л.Х. Саидмуродов // Налоговый вестник. -2017. -№ 3. -С. 204-215.

87. Салимова, М.М. Самтҳои афзалиятнокӣ рушди маъмурикунонии андоз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон / М.М. Салимова, Ахбори ДДҲБСТ, Хучанд – 2015. - С. 22-29.

88. Сафиуллин М.А. Налоговое регулирование воспроизводственных процессов в аграрном секторе экономики / М.А. Сафиуллин // Бизнес в законе. -2010. -№ 1. - С. 217-220.

89. Султон Бахтиёр. Ҷанбаҳои назариявии ташаққул ва тақмили низоми маъмурикунонии андоз дар шароити муосир [Матн] /С. Бахтиёр., Э.Н. Шералиев., С. Халифазода // Паёми ДДТТ, 2022. - № 1(40). - С. 258-265. ISSN 2308-054X

90. Султон Бахтиёр. Ҷанбаҳои назариявии низоми маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқори хурду миёна [Матн] С. Бахтиёр., Э.Н. Шералиев // Паёми Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон, 2022. - № 1 (30). - С. 149 - 158. ISSN 2663-0389.

91. Султон Бахтиёр. Ҷанбаҳои методологии маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқори хурду миёна [Матн] С. Бахтиёр //Паёми идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 2023.-№ 3 (61). -С. 145-151. ISSN 2664-0651.

92. Султон Бахтиёр. Дастгирии давлатии рушди соҳибқори хурду миёна ва маъмурикунонии он дар шароити муосир [Матн] С. Бахтиёр., Э.Н. Шералиев //Паёми Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон, 2023. - № 3 (42). - С. 128 - 133. ISSN 2663-0389.

93. Султон Бахтиёр. Нишондиҳандаҳои баҳои самаранокӣ маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибқори хурду миёна [Матн] С. Бахтиёр. // Паёми ДДТТ, 2024. - № 1(51). - С. 167-173. ISSN 2308-054X

94. Султон Бахтиёр. Нақши ҳавсамандихон андозӣ-молиявӣ дар рушди соҳибқори хурду миёна [Матн] С. Бахтиёр., Шомуродов А. Маҷалаи “Кишоварз”. -№1 (102), 2024.-С. 268-272. ISSN 2074 -5435.

95. Султон Бахтиёр. Ташаққул низоми маъмурикунонии андоз ва таъсири он ба рушди соҳибқорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] С. Бахтиёр // Маводи конференсияи илмӣ-назариявии ҳайати профессорону устодон ва донишҷуёни ДДМИТ аз рӯи натиҷаҳои корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ бахшида ба 30-солагии

Истиқлоли давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва «Солҳои рушди дехот, сайёҳӣ ва хунароҳӣ мардумӣ» (2019-2021), ш. Душанбе (12-17 апрели соли 2021). -С. 349-351.

96. Султон Бахтиёр. Тақмили низомии маъмурияти андоз дар рушди соҳибкории хурду миёна [Матн] С. Бахтиёр., Э.Н. Шералиев //Маводи конференсияи илмӣ-амалии байналмилалӣ дар мавзӯи «Арзёбии ҳолати фаъолияти соҳибкории хурду миёна дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», бахшида ба солҳои рушди саноат 2022-2026, ш. Душанбе (6-уми майи соли 2023). -С. 356-361.

97. Султон Бахтиёр. Нақши имтиёзҳои андозӣ дар таъмини амнияти иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] С. Бахтиёр., Э.Н. Шералиев //Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи « Масоили муҳими таъмини амнияти иқтисодии Тоҷикистон ва кишварҳои ҷаҳон дар шароити муосир» (Кӯлоб, 9-10.06.2023с.) - С. 113-115.

98. Улughоджаева, Х.Р., Джураева М.Н. Проблемы совершенствования системы налогообложения в Республике Таджикистан / Х.Р. Улughоджаева, М.Н. Джураева // Вестник Таджикского национального Университета.-Душанбе,-2010. -№6 (62). - С. 31.

99. Улughоджаева, Х.Р., Джураева М.Н. Проблемы совершенствования системы налогообложения в Республике Таджикистан / Х.Р. Улughоджаева, М.Н. Джураева //Вестник Таджикского национального Университета.-Душанбе,-2010. -№6 (62). - С. 31.

100. Юсупова Н. Государственная поддержка малого бизнеса в США / Н.Юсупова // Менеджмент в России и за рубежом. -1999. -№5. С.115.

101. Рахматов, Б.Б. Некоторые вопросы усовершенствования национальной налоговой системы для улучшения предпринимательской среды / Б.Б.

Рахматов // Научный журнал «Интернаука». Москва, 2017. С. 32-35.

102. Хомяков, А.П. К вопросу о понятии и правовой природе налогового администрирования / А.П. Хомяков // Финансовое право. -2011. -№ 4. -С. 36.

103. Хочуев, В.А. Налоговое администрирование, как особый инструмент обеспечения экономической безопасности России, научные ведомости /В.А. Хочуев. - №1(56), 2009. -С. 245.

104. Шералиев Э.Н., Халифазода С. Мавқеъ ва аҳамияти имтиёзҳои андозӣ дар рушди иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон / Э.Н. Шералиев С. Халифазода, // Паёми Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон.- Душанбе, 2019. -№ 1 (17). -С. 36

105. Шералиев Э.Н., Халифазода С. Таҷрибаи хоричӣ онд ба тақмили механизмҳои маъмурияти андоз. Қисми I. / С. Халифазода, Э.Н. Шералиев // Паёми Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон.- Душанбе, 2022. -№ 1 (30). -С. 149-158.

106. Шералиев Э.Н., Халифазода С. Ҷанбаҳои назариявии тақмили механизмҳои маъмурияти андоз дар шароити бухрони молиявӣ / Э.Н. Шералиев, С. Халифазода, / Конфронси ҷумҳуриявӣ илмӣ- амалӣ дар мавзӯи Вазъи низомии бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи пандемияи коронавирус. – ш. Кӯлоб 2021.- С. 333.336.

107. Лайченкова Н.Н. Стимулы в налоговом праве: дисс. ... канд. юрид. наук. -Саратов, 2007. - 190 с.

108. Маъмуров А.М. Тақмили маъмурияти андоз дар низомии ҷораҳои танзими рушди иқтисодиёти минтақа, Хучанд - 2021, рисолаи номзадӣ.

109. Халифазода, Ҷ. Б. Рӯ овардан ба «иқтисоди сабз» талаби замон / Ҷ. Б. Халифазода // Идоракунии давлатӣ. – 2024. – №. 2(67). – Р. 90-95. – EDN QZVNUZ.

110. Давлатзода, К. К. Ташаккул ва инкишофи кластерҳои соҳаҳои дар минтақа / К. К. Давлатзода, Д. Халифазода. – Душанбе: Тадҷикӣи миллии миллии университети, 2023. – 158 р. – EDN DGVUAF.

111. Давлатзода, Қ. Қ. Самтҳои асосии дастгирӣ давлатии рушди кластерҳои пахтакорӣ дар минтақаҳои кишвар / Қ. Қ. Давлатзода, Қ. Б. Халифазода // Паёми молия ва иқтисод. – 2023. – No. 1(35). – P. 68-76. – EDN NHUFIJ.

112. Халифазода, Қ. Б. Принсип ва функсияҳои асосии ташаккули кластерҳои пахта дар минтақа / Қ. Б. Халифазода // Паёми молия ва иқтисод. – 2023. – No. 3(37). – P. 313-323. – EDN MKEXGO.

113. Шералиев, Э. Н. Фаъолгардонии ҷалби сармояҳо ба рушди кластерҳои Пахтакорӣ дар минтақа / Э. Н. Шералиев, Қ. Б. Халифазода // Идоракунии давлатӣ. – 2022. – No. 4-1(58). – P. 116-123. – EDN DFOCDC.

114. Халифазода, Қ. Б. Муаммоҳои Ташаккули ва роҳҳои рушди кластерҳои агросаноатӣ дар шароити минтақа / Қ. Б. Халифазода // Паёми молия ва иқтисод. – 2022. – No. 1(30). – P. 245-252. – EDN RGCSVT.

115. Халифазода, Қ. Б. Рушди кластеркунонии соҳаҳои комплекси агросаноатӣ дар вилояти Хатлон / Қ. Б. Халифазода, М. Х. Халифаева // Паёми молия ва иқтисод. – 2022. – No. 3(32). – P. 229-237. – EDN GRZUPE.

116. Халифазода, Д. Б. Оценки эффективности производственной интеграции и кооперации в системе агропромышленных кластеров / Д. Б. Халифазода // Endless Light in Science. – 2022. – No. 8-8. – С. 144-149. – DOI 10.24412/2709-1201-2022-144-149. – EDN TVZUMT.

117. Давлатзода, Қ. Қ. Таҷрибаи хориҷӣ оид ба ташаккули ва рушди кластерҳои агросаноатӣ дар минтақа / Қ. Қ. Давлатзода, Қ. Б. Халифазода // Политехнический вестник. Серия: Интеллек. Инновации. Инвестиции. – 2021. – No. 3(55). – P. 88-93. – EDN BCBOLL.

118. Халифазода, Қ. Б. Кластерҳои агросаноатӣ дар минтақа: баъзе ҷанбаҳои методологии ташаккули ва рушди онҳо / Қ. Б. Халифазода // Идоракунии давлатӣ. – 2021. – No. 4-2(54). – P. 160-167. – EDN EBPVRVH.

119. Халифазода, Қ. Б. Ҷанбаҳои назариявӣ ва ҳуҷиятҳои соҳавию минтақавию ташаккули кластерҳои агросаноатӣ / Қ. Б. Халифазода // Паёми молия ва иқтисод. – 2021. – No. 1(25). – P. 178-183. – EDN LZPLVE.

120. Убайдуллоев Ф.К. Категория «справедливость» в системе распределительных экономических отношений в воззрениях таджикских мыслителей средневековья / Ф.К. Убайдуллоев. Дисс. на соис. уч.ст... 08.00.01 - Экономическая теория (История экономической мысли). - Душанбе, 2019. 186 с.

МУНДАРИҶА

САРСУҲАН.....	3
ФАСЛИ 1. ҶАНБАҲОИ НАЗАРИЯВИИ ТАШАККУЛИ МАЪМУРИКУНОНИИ АНДОЗ ДАР ШАРОИТИ МУОСИР.....	6
1.1. Асосҳои назариявии ташаккули маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибкории хурду миёна.....	6
1.2. Принсипҳо, хусусиятҳои хоси низоми маҳсуси андозбандӣ ва маъмурикунонии он дар рушди соҳибкории хурду миёна.....	22
1.3. Таҷрибаи хориҷӣ оид ба маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибкории хурду миёна.....	41
ФАСЛИ 2. АРЗЁБИИ ВАЗЪИ НИЗОМИ АНДОЗӢ ВА МАЪМУРИКУНОНИИ ОН ДАР РУШДИ СОҲИБКОРИ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН.....	55
2.1. Таҳлили вазъи низоми андозӣ ва маъмурикунонии он дар рушди соҳибкории хурду миёна.....	55
2.2. Арзёбии сатҳи маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибкории хурду миёна.....	70
2.2. Нишондиҳандаҳои баҳон маъмурикунонии андоз бо таваҷҷуҳ ба рушди соҳибкории хурду миёна.....	83
ФАСЛИ 3. САМТҲОИ АСОСИИ ТАЪСИРИ МАЪМУРИКУНОНИИ АНДОЗ БА РУШДИ СОҲИБКОРИИ ХУРДУ МИЁНА ДАР ТОҶИКИСТОН.....	99
3.1. Дастгирии давлатии рушди соҳибкории хурду миёна дар ҷумҳурӣ.....	99
3.2. Тақмили механизми ҳавасмандии андозӣ-молиявии субъектҳои соҳибкории хурду миёна.....	123
3.3. Роҳҳои асосии баланд бардоштани самаранокии маъмурикунонии андоз дар рушди соҳибкории хурду миёна дар Тоҷикистон.....	141
ХОТИМА	159
ЗАМИМА.....	164
АДАБИЁТ.....	190

Э. НУРАЛИЗОДА
Б. СУЛТОН

МАЪМУРИКУНОНИИ АНДОЗ ДАР РУШДИ
СОҲИБКОРИИ ХУРДУ МИЁНА
(Монография)

Ба чопаш 24.01.2025 имзо шуд.

Андозаи 60x80 1/16. Когази офсет.

Адади нашр 200 нусха. 13 чузми чопӣ.

Дар ҶДММ “Чопи аср” чоп шудааст.

Шрифти Times New Roman Tj

ш. Душанбе, н. Шохмансур, кӯчаи Бехзод 25

ISBN 978-99985-826-8-2

9 789998 582682